

EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA
EDUCACIÓ SECUNDÀRIA PÒSTOBLIGATÒRIA

DOSSIER DEL
PROFESSOR

00574-03 VAL 1007018

TODAS LAS MILICIAS FUNDIDAS EN EL

EJERCITO

POPULAR

PUJALT - Anoia

MEMORIAL DE L'EXÈRCIT POPULAR

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936-1939) i EL MEMORIAL DE L'EXÈRCIT POPULAR DE PUJALT

INDEX

GUIÓ PER A L'ENSENYANT - DOSSIER DEL PROFESSOR	3
• Presentació de l'activitat	3
• Objectius	3
• Procediments	3
• Durada	4
• Continguts de procediments, fets, conceptes i sistemes conceptuals.	4
• Continguts d'actituds i valors	5
• Conceptes previs a la realització de l'activitat	5
1.- INTRODUCCIÓ	6
A) SÍNTESI DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA.	6
B) LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA A CATALUNYA	7
2.- CAUSES DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA.	9
A) CAUSES ESTRUCTURALS.	9
B) CAUSES CONJUNTURALS.	9
3.- ORIGEN DE LA GUERRA CIVIL.	10
A) PREPARANT LA SOLLEVACIÓ.	10
B) 17-18 DE JULIOL DE 1936	10
C) LA SOLLEVACIÓ A CATALUNYA	11
4.- DESENVOLUPAMENT GENERAL DEL CONFLICTE A ESPANYA.	12
5.- OPERACIONS BÈL·LIQUES A CATALUNYA.	14
A) ELS FETS DE MAIG.	14
B) LA CAIGUDA DEL FRONT D'ARAGÓ	15
C) LA BATALLA DE L'EBRE	16
D) LA BATALLA DE SERÓS	17
E) LA BATALLA DE CATALUNYA.	18
6. - FINAL DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA.	18
A) COMUNICAT FINAL DE GUERRA	18
B) LA INCIDÈNCIA INTERNACIONAL EN LA GUERRA CIVIL	19
C) CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA	20
7.- CRONOLOGIA DE LA GUERRA.	21
A) RESUM CRONOLÒGIC DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA	21
B) MAPES CRONOLÒGICS.	23
C) CRONOLOGIA DE LA GUERRA CIVIL A CATALUNYA	25

8. - ELS DOS BÀNDOLS A CATALUNYA.	38
A) BÀNDOL REPUBLICÀ	38
a) Definició	38
b) La democràcia.	38
c) El Front Popular	39
d) Ideologies del bàndol republicà.	40
e) President de la Generalitat de Catalunya durant la guerra.	42
f) Presidents de la República i caps de govern de la República	44
g) Dirigents anarquistes	47
h) Polítics catalans durant la guerra	52
i) Partits polítics i sindicats favorables a la República a Catalunya.	56
j) Forces militars i civils participants en el bàndol republicà.	61
k) Principals militars republicans a Catalunya.	63
l) Personatges civils relacionats amb la República a Catalunya	67
B) BÀNDOL FRANQUISTA O NACIONAL	70
a) Definició	70
b) El feixisme.	70
c) Partits polítics nacionals	70
d) Associacions civils nacionals	72
e) Forces militars participants en la guerra.	72
f) Principals militars nacionals	74
g) Personatges civils nacionals.	76
9.- LA VIDA MILITAR	77
A) FRONT.	77
B) REREGUARDA	77
C) BOMBARDEIG.	77
D) ESTRUCTURES MILITARS.	77
10.- LA VIDA CIVIL.	79
A) RACIONAMENT.	79
B) REPRESSIÓ.	79
C) REFUGIATS.	80
D) CAMPS DE TREBALL	80
E) CAMPS DE CONCENTRACIÓ.	80
F) EXILI.	81
11.- LA BASE D'INSTRUCCIÓ DEL XVIII COS D'EXÈRCIT A PUJALT.	82
A) HISTÒRIA I ANTECEDENTS.	82
B) CRONOLOGIA DE PUJALT.	83
C) ESTRUCTURA DE LA VISITA.	85
D) EL CENTRE D'INTERPRETACIÓ	85
E) RUTA A.	86
F) RUTA B.	88
QUADERN D'ACTIVITATS (<i>Annexe</i>)	
o La Guerra Civil Espanyola	2
o La Base d'Instrucció del XVIII Cos d'Exèrcit.	11

GUIÓ PER A L'ENSENYANT - DOSSIER DEL PROFESSOR

Presentació de l'activitat:

El Memorial de l'Exèrcit Popular de Pujalt tracta la vida militar de l'exèrcit de la República a la rera guarda durant la guerra civil espanyola (1936-1939).

Un major coneixement de la nostra història més recent, pot contribuir a desfer algunes actituds preocupants que semblen voler arrelar actualment entre alguns sectors de la nostra societat, com ara la intolerància o la xenofòbia. Un coneixement imparcial de la nostra història pot col·laborar en aquesta tasca.

La demanda cada cop més creixent, del coneixement de la Història de Catalunya, en els plans d'estudis, és palesa d'uns anys ençà. El Memorial de l'Exèrcit Popular de Pujalt pretén cobrir aquesta necessitat, proporcionant informació de forma atractiva per als alumnes, sobre el que va ser i va representar la Guerra Civil Espanyola, i com no, la vessant més humana, el dia a dia dels soldats.

Objectius:

- Fomentar l'interès pel coneixement de la nostra història més recent.
- Sensibilitzar els alumnes respecte a la importància de respectar les restes històriques i arqueològiques.
- Estimular a l'alumne a que pugui comparar alguns fets que es van desenvolupar durant la Guerra Civil Espanyola, amb fenòmens de la societat actual.
- Reviure empàticament, a través de les restes i els espais visitats, situacions de la rera guarda i del front que facilitin la comprensió dels principals problemes de la Guerra Civil Espanyola.

Procediments:

- Presentar els continguts de forma suggerent i atractiva per tal de facilitar la concentració de l'alumne en allò que se li vol transmetre.
- Interpel·lar constantment els alumnes perquè ells mateixos, utilitzant la seva capacitat de deducció, vagin esbrinant les línies generals dels conceptes que es volen transmetre.

Durada:

La visita té una durada de dues hores i mitja i es realitza seguint els espais que conformen el Memorial de l'Exèrcit Popular de Pujalt.

Continguts de procediments, fets, conceptes i sistemes conceptuals:

- Causes de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939)
- Identificació de conceptes històrics dinàmics: successió, canvi, transformació i evolució.
- Vivència de categories històriques simultànies: coetaneïtat, al mateix temps que.
- Identificació empàtica amb problemes i vivències relacionats amb la Guerra Civil Espanyola, tant del front com de la reraguarda.
- Simulació de situacions i problemes sociohistòrics propis de la contesa bèl·lica i de la immediata postguerra.
- Característiques de la vida quotidiana durant la Guerra Civil Espanyola a la reraguarda: les dificultats de la subsistència, l'escolarització, etc.
- Trets més significatius de la vida quotidiana durant la Guerra Civil Espanyola al front.
- Contrastos socials entre classes benestants i classes populars en la vivència de la guerra.
- L'arribada massiva de refugiats i els problemes de subsistència a la reraguarda.
- La violència interna: els bombardeigs a la població civil, la repressió i la por.
- Aspectes militars de la Guerra Civil: com és un front, l'exèrcit, atac i contraatac, instrucció,...
- Conseqüències ideològiques i polítiques de la victòria franquista.

Continguts d'actituds i valors:

- Interès per conèixer el passat a través de la imaginació i la creativitat
- Valoració positiva de la diversitat d'experiències personals que ens ajuden a reconstruir el mosaic històric.
- Sensibilització pels aspectes relacionats amb la vida quotidiana d'homes i dones com elements essencials per a comprendre la història.
- Consciència del valor de la companyonia i la solidaritat com a actitud indispensable per a la supervivència en situacions de perill extrem.
- Sensibilitzar-se amb l'experiència de la Guerra Civil Espanyola per a poder acostar-se al significat de les que ara tenen lloc en altres indrets.

Conceptes previs a la realització de l'activitat:

Per tal d'aconseguir una millor assimilació dels diferents conceptes per part dels/de les alumnes, fóra interessant, per bé que no imprescindible, que prèviament a la realització de l'activitat al Memorial de l'Exèrcit Popular de Pujalt, s'haguessin treballat a l'aula les següents nocions:

- El concepte de successió històrica
- El concepte de causa i d'efecte
- Els conceptes de monarquia, república i dictadura; feixisme i parlamentarisme.
- Els fets més importants de la II República Espanyola. Els bloc ideològics i els seus plantejaments polítics.
- Els conceptes de guerra, guerra civil i revolució
- Els fets més importants durant el transcurs de la Guerra Civil Espanyola:
 - La Política a Espanya a inicis del 36
 - La Política a Catalunya a inicis del 36
 - Fets desencadenants de la Guerra Civil
 - Fets importants i claus de la Guerra Civil
 - La vida dels soldats a la rera guarda
 - La fi de la Guerra Civil
 - L'inici de la post guerra.

1.- INTRODUCCIÓ

A) SÍNTESI DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

La Guerra Civil Espanyola va començar el 18-19 de juliol de 1936 i va acabar l'1 d'abril de 1939. Les tensions acumulades durant anys, bipolaritzades en les forces de dreta i d'esquerra, van esclatar violentament pel juliol de 1936. Un cop d'estat orquestrat des de la dreta contra el govern del Front Popular esquerrà, elegit democràticament pel febrer d'aquell mateix any, va donar lloc a una guerra sagnant d'àmplies conseqüències.

La guerra s'explica perquè el cop d'estat no va triomfar arreu. Mentre en algunes zones triomfava de seguida, en d'altres la resistència de les forces lleials a la República va impedir-ho.

D'aquesta manera, l'Estat espanyol quedava dividit en dues zones completament antagòniques: d'una banda, l'Espanya nacional, aviat liderada pel general Franco, que va imposar un règim feixista i va reprimir durament tots els sectors esquerrans; d'altra banda, l'Espanya republicana, que es mantenia fidel a les institucions de la República, dirigides per les forces esquerranes, democràtiques i nacionalistes del Front Popular, que reprimiren els sectors dretans.

La Guerra Civil Espanyola, però, no fou només una guerra local. Va tenir una àmplia transcendència internacional. En el context en què es vivia, l'època d'entreguerres, a Europa hi havia tres grans tipus d'estats: les democràcies liberals, les democràcies populars (comunisme) i els feixismes. El que es disputava a Espanya entrava dins d'aquesta lluita ideològica. Mentre els nacionals pretenien imposar un règim feixista (llavors en plena expansió a Europa), els republicans pretenien mantenir el sistema democràtic liberal, i els més radicals fins i tot pensaven en imposar el comunisme. Així, els tres grans models polítics de l'època tingueren protagonisme en la guerra espanyola. És per això que no va deixar a ningú indiferent. Uns no dubtaren a venir a lluitar a Espanya, defensant la democràcia o el feixisme; altres, enviaren suport moral o ajuts materials o militars; i d'altres s'ho van mirar de lluny, adoptant postures neutrals.

Per a entendre el desenllaç final de la contesa, cal tenir en compte l'actuació política i l'organització militar d'ambdós bàndols.

El bàndol nacional tenia un objectiu clar: acabar amb el govern d'esquerres, el govern legítim, i imposar un nou règim de dretes, conservador, de caire feixista. El seu èxit s'explica tant per la unitat de direcció política i militar que va demostrar (ben aviat el poder va ser acaparat pel general Franco), com per l'ajut decisiu de les potències feixistes, especialment de l'Alemanya de Hitler i de la Itàlia de Mussolini.

El bàndol republicà va demostrar més desunió. A nivell polític, les lluites internes entre les forces d'esquerra, partits i sindicats, van fer inviable trobar un poder unificat. A nivell militar, i durant massa temps, la resistència es trobava dividida: d'un cantó, l'Exèrcit, d'altre, les milícies populars.

Els republicans, a més, estaven dividits pel que fa a l'objectiu a assolir.

Uns pretenien concentrar els esforços per guanyar la guerra i posposar qualsevol tipus de transformació socioeconòmica. Altres, en canvi, els més radicals, van intentar aprofitar la guerra i l'escomesa de les dretes, per a llançar-se a la revolució social socialista.

Aquesta dispersió explica en bona part el seu fracàs. Però també ho explica l'escàs ajut internacional rebut, només recursos de l'URSS d'Stalin i la col·laboració de les Brigades Internacionals, com també, per desgràcia per als republicans, pel fet que les potències democràtiques europees (França i la Gran Bretanya, al capdavant) van declarar-se neutrals, temeroses de que la guerra espanyola pogués esdevenir guerra europea i mundial. Per als països democràtics, en fi, els feia tanta por l'èxit dels feixistes, com un eventual triomf dels comunistes espanyols.

A la fi de la guerra, els nacionals de Franco van aconseguir una pau sense condicions. Va ser la seva "victòria" i la van aplicar sense contemplacions. A partir d'abril de 1939 començava a tot el territori espanyol una nova etapa de la seva història, sota la dictadura franquista. Els vençuts no caberen en la nova Espanya: la presó, els treballs forçats o la mort per als detinguts; amb sort, només la depuració, i per a molts l'exili, foren les úniques sortides que els esperava.

Les dues Espanyes quedaren reduïdes a una de sola, la dels vencedors. La guerra, en realitat, no va arreglar pas les diferències. Però només uns van poder seguir vivint amb normalitat. Els altres se'ls va fer callar. I aquesta gent va haver d'esperar molts anys per a tornar a conèixer un règim democràtic, com el que els sollevats havien destrossat amb la força de les armes.

B) LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA A CATALUNYA

Durant la guerra civil espanyola (juliol 1936-abril 1939), Catalunya, amb el govern autònom de la Generalitat al capdavant, va romandre fidel a la República.

El 19 de juliol de 1936 va tenir lloc l'aixecament militar a Barcelona, com s'havia fet, amb sort diversa, en molts altres indrets de l'Estat el dia anterior. També com en d'altres llocs, la sublevació va fracassar.

El fracàs del cop militar a Catalunya fou degut a la resistència tant de les forces oficials de la Generalitat, com de les milícies populars.

Foren aquestes darreres, controlades per la CNT-FAI, les que van organitzar la Resistència, creant, el 21 de juliol de 1936, el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya. Durant uns mesos, el poder real de Catalunya estava en mans d'aquest Comitè, l'acció del qual va desbordar les institucions republicanes.

De seguida, la CNT-FAI va iniciar un procés revolucionari de caire socialista, que va tenir la màxima expressió en les col·lectivitzacions d'empreses. La Generalitat, tan bon punt va poder controlar la situació (setembre 1936), va regularitzar les col·lectivitzacions amb el Decret del 24 d'octubre de 1936.

La divisió entre anarquistes de la CNT-FAI i trotskistes del POUM, partidaris de la revolució, i la resta dels partits (sobretot ERC, PSUC, UGT i Estat Català), defensors de prioritzar la guerra, esclatà violentament pel maig del 1937 a Barcelona.

I entre tant d'enrenou intern, la guerra.

Com a territori de rereguarda, Catalunya va patir bombardeigs per part de l'aviació italiana, cosa que va fer necessari la construcció de refugis antiaeris. També cal destacar l'arribada de refugiats d'altres indrets de l'Estat, que escapaven de la presència dels nacionals. I l'escassetat d'aliments, el racionament, el mercat negre. I també la repressió de la FAI i la de Falange.

Tot acabava sent rutinari: la gana, la sirena estrident que avisava de perill, les bombes, les corredisses als refugis, la cerca d'informació en la premsa, els comunicats per ràdio, les notícies del front, les cartes dels soldats....sempre amb l'ai al cor, sabent que la guerra seguia i que ningú sabia fins quan.

Pel que fa a les operacions bèl·liques, milers de catalans van actuar sobretot al front d'Aragó, enquadrats en les columnes de l'Exèrcit Popular, ajudats per les Brigades Internacionals. El moment clau per a Catalunya fou l'arribada de les tropes nacionals al Mediterrani, perquè des de llavors (15 d'abril de 1938), Catalunya restava aïllada de la resta del territori republicà.

La resposta de l'Exèrcit Popular de la República, la resposta catalana, fou la batalla de l'Ebre.

La pèrdua de la batalla donà pas a l'ocupació general de Catalunya per part de les tropes franquistes (desembre 1938-febrer 1939).

La guerra s'havia perdut i les conseqüències serien dramàtiques. Milers de catalans emprengueren el llarg camí cap a l'exili (França, Argentina, Mèxic...). Molts altres no tingueren tanta sort i foren detinguts, executats o empresonats, ... depurats...

A la fi de la guerra, Catalunya perdria tot allò que tant li havia costat aconseguir. Franco havia abolit l'Estatut d'Autonomia del 1932 poc després d'entrar en terres catalanes (abril 1938). La Generalitat i tota la seva obra fou abolida. La democràcia deixava pas a una dura dictadura presidida pels guanyadors de la contesa bèl·lica.

Quedaven per davant molts anys de foscor per a Catalunya. No seria fins passada la mort del dictador, quan Catalunya recuperaria la Generalitat i les seves institucions d'autogovern (any 1977).

El govern autònom, la llibertat, els drets, el pluralisme polític, etc. no tenien cabuda en la "nueva España" que van imposar els franquistes.

2.- CAUSES DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

A) CAUSES ESTRUCTURALS

A Espanya existien uns problemes latents als quals no es donava solució i que varen conformar la base del conflicte:

- a) Situació econòmica: amb un món agrari força arcaic, no es produïa suficient per al país, amb una estructura de la propietat molt dualitzada (un petit nombre de propietaris posseïa la major part de terres), descapitalització, baix nivell tecnològic, al nombre de jornalers, ...
- b) El funcionament i organització de l'Estat: era poc eficaç, enclavat en el Caciquisme i sense atendre les necessitats reals de la nació, solament atenent a les de la oligarquia a la que servia.
- c) L'exèrcit: sobrecarregat de comandaments, amb material obsolet i criticat pels seus fracassos a Cuba i Marroc i per la seva participació en la repressió social.
- d) L'església: incapaç d'independitzar-se de l'Estat, les diferències que exerceix entre l'ordre social i el religiós i el fort anticlericalisme d'alguns sectors socials.
- e) Les nacionalitats i les autonomies: el desenvolupament de les nacionalitats i les demandes d'autonomia, refusades fortament per les dretes.

B) CAUSES CONJUNTURALS

Els problemes descrits anteriorment, estaven latents. L'arribada de la República provocà que, amb la ruptura de la unitat ideològica representada per la pluralitat de partits, va fer esclatar els conflictes al voltant d'aquestes qüestions, al centrar-se les opcions polítiques a redós dels dos grups, la Dreta o l'Esquerra, que varen convergir en la darrera fase de la República, amb la CEDA i el Front Popular, que va provocar que les mesures preses per uns o altres en les seves etapes de govern, fossin immediatament revocades o protestades per l'altre opció.

Tanmateix, decisions com la separació Església-Estat, la secularització de l'ensenyament i de la societat (matrimonis i cementiris civils), la legislació social i l'augment dels sindicats obrers, la concessió de l'autonomia a Catalunya, la reforma de l'Estat amb la implantació de la República, la reforma agrària amb les expropiacions de les terres, ... varen provocar l'agudització dels enfrontaments entre les dues opcions.

Amb l'augment de la tensió social, juntament amb l'augment de vagues, la repressió policial (com ara en els successos de Casasviejas o en la vaga de la mineria asturiana del 34), l'inici del pistolerisme amb l'assassinat de diversos líders polítics, la crema d'esglésies, l'assalt a empreses,... van provocar que el conflicte passés de social a bèl·lic, i l'exèrcit tornés a conspirar i promoure l'aixecament en armes contra el govern republicà i front populista de 1936.

3.- ORIGEN DE LA GUERRA CIVIL

A) PREPARANT LA SOLLEVACIÓ

La conspiració preparatòria d'un cop d'estat amb el rerefons de les dretes, tenia diversos precedents en anys anteriors.

Al 1932 es va produir la "Sanjurjada".

El 1934 alguns caps monàrquics havien negociat, amb aquesta finalitat, ajuda amb el govern de la Itàlia feixista.

A finals de 1935 alts caps militars es varen reunir per a estudiar la conveniència i possibilitats d'un pronunciament que fou decidit com a conseqüència del triomf electoral del Front Popular, al febrer de 1936.

Amb tots aquest preparatius que no s'escapaven de sospita, el govern es va limitar a enviar a diverses destinacions als generals que considerava perillosos: Mola el va enviar a Pamplona, Franco a Canàries i Goded a Mallorca.

Els conspiradors acceptaven el comandament del general Sanjurjo, exiliat a Portugal, però de moment, qui els dirigia era Mola.

En la preparació de l'alçament hi varen participar generals amb antecedents republicans (com ara Cabanellas i Queipo de Llano), ja que es mostrava com un atac al Front Popular i a les tendències revolucionaries, amb una indefinició política, segurament deliberada. El jove general Francisco Franco, que tenia un gran prestigi des de les campanyes al Marroc, en un principi semblava que es mantenia a la expectativa, tot i que al final es va unir a la preparació de l'alçament. Aquestes preparacions es varen accelerar com a conseqüència de l'assassinat de José Calvo Sotelo (cap del dretista "Bloque Nacional") pels "Guardias de Asalto" (força d'ordre públic creada per la República) com a represàlia per l'assassinat d'un company, el tinent Castillo.

El cop d'estat (alçament) va estar planejat pel general Mola i dut a terme per una gran part de les forces armades, que feien costat als partits de dreta (carlins, "Renovación Española", els grups més dretans de la CEDA) i la "Falange Española" i de les JONS, i que tenien les simpaties de bona part de l'alta clerecia.

B) 17-18 DE JULIOL DE 1936

L'alçament es va iniciar a Melilla, el 17 de juliol i es va estendre ràpidament per tota la zona de protectorat marroquí tal vegada que el general Franco assegurava el seu èxit a Canàries, volava a Tetuán per prendre el comandament dels sollevats.

Al Marroc, tingué caràcter estrictament militar; a la metròpoli, els partits de dretes (Falange Española, carlins, Renovación Española i els militants més actius de les Juventudes de Acción Popular i de la CEDA) ajudaren les guarnicions, però sempre sota control militar.

Al Marroc l'aixecament es produí el dia 17. El 18 tingueren lloc els de Canàries, Sevilla (pern de la revolta a Andalusia), Valladolid i Burgos; el 19, els de Saragossa, Pamplona, Vitòria, Oviedo, Salamanca i Palma de Mallorca; les guarnicions de Galícia s'aixecaren el dia 20.

Als punts on fracassà, l'aixecament es produí el 19 (Barcelona, Madrid, Màlaga, Sant Sebastià) o bé per indecisió i divisió de les guarnicions, per retard o expectativa, no es produí d'una manera clara o no arribà a esclatar (València, Alacant, Cartagena, Almeria, Bilbao, Santander).

En general, les ciutats i guarnicions principals arrossegaren les secundàries: així Sevilla respecte a Cadis i Còrdova, Burgos respecte a Palència, Àvila i Segòvia, i Saragossa respecte a Terol i Osca. I igualment en el fracàs: Barcelona respecte a Catalunya, València respecte al País Valencià, Madrid respecte a Castella la Nova. N'és l'excepció Menorca, que fou, des del primer moment i durant tota la guerra, republicana. A Palma de Mallorca, els militars, amb el suport d'uns quants grups dretans, triomfaren fàcilment.

C) LA SOLLEVACIÓ A CATALUNYA

El comandant general de Balears, general Goded, s'havia de fer càrrec de les forces revoltades a Barcelona. En aquesta ciutat s'aixecà pràcticament tota la guarnició; el pla consistia a convergir des de les casernes perifèriques vers el centre i apoderar-se dels punts neuràlgics de la ciutat: Generalitat, Conselleria de Governació, Telefònica, emissores de ràdio, etc. Les columnes, hostilitzades des del primer moment, arribaren al Paral·lel, places de Catalunya i de la Universitat molt d'hora del matí; allí foren encerclades i immobilitzades. Llurs oponents eren un gran nombre de militants dels partits d'esquerra i de les sindicals, sobretot de la CNT, amb la FAI, precàriament armats, i els guàrdies d'assalt. Més tard, i sota la pressió de la situació, el president Companys decidí de lliurar armes al poble. En una fase posterior, s'incorporaren a la lluita contra els revoltats forces de carrabiners i la guàrdia civil; aquesta reduí els focus de la plaça de la Universitat i Hotel Colom. Finalment foren ocupades la caserna de les Drassanes i Capitanía (comandància de la IV Divisió).

Goded, que havia arribat de Mallorca amb hidroavió, hi fou fet presoner. El personal de la base aeronaval donà suport a l'aixecament; per contra, la base aèria del Prat de Llobregat, amb el tinent coronel Díaz i Sandino i el capità Albert Bayo, féu costat a la República d'una manera eficaç i activa. Els combats de carrer foren molt violents; hi hagué un gran nombre de morts i ferits.

El fracàs de l'aixecament a Barcelona comportà el d'altres poblacions catalanes on hi havia guarnicions, les quals, amb lluita (Lleida) o sense (Girona, Figueres, la Seu d'Urgell, Mataró), es dispersaren o es rendiren. La guarnició de Tarragona no s'aixecà.

També influí al País Valencià (Castelló, Alacant) i a Barbastre. El cas de València fou únic: la guarnició, tancada a les casernes però dividida, perllongà l'expectativa

amb tot de confusos tractes, fins que, els dies 1 i 2 d'agost, forces d'ordre públic i militants dels partits d'esquerra assaltaren les casernes. El dia 29 de juliol, però, el sergent valencià Carles Fabra ja s'havia apoderat de la caserna de sapadors de Paterna i havia facilitat armes al poble.

4.- DESENVOLUPAMENT GENERAL DEL CONFLICTE A ESPANYA

El pla dels militars sollevats comportava una operació convergent sobre Madrid. Les columnes procedents de Valladolid i de Navarra foren deturades per les milícies a la Sierra. Però, per contra, les forces del Marroc, amb el Terç i els regulars, després de travessar l'estret (5 d'agost de 1936), contribuïren a consolidar les posicions a Còrdova i a Granada i sobretot avançaren cap al nord.

Amb la presa de Badajoz (14 d'agost), enllaçaren Andalusia amb Castella i la resta de la zona nord no republicana. Tot seguit avançaren per la vall del Tajo cap a Madrid. Mentrestant, Mola havia pres Irun (15 de setembre de 1936) i Sant Sebastià, i així deixà aquella zona nord republicana sense frontera amb França.

A la banda republicana, les columnes catalanes ocuparen ràpidament la part oriental d'Aragó fins a les envistes d'Osca, que restà assetjada, i les proximitats de Saragossa. Una força naval procedent de Barcelona i València desembarcà a Mallorca (16 d'agost), però l'operació fracassà (4 de setembre), en part per la manca d'entesa entre la Generalitat i el govern de Madrid.

El 7 de novembre de 1936 començà l'atac directe de les tropes de Franco a Madrid. La lluita fou aferrissada; per la banda republicana intervingueren les primeres brigades mixtes, espanyoles i internacionals.

El 23 de novembre, les tropes de Franco, suspès l'atac directe a Madrid, iniciaren una àmplia operació d'encerclament que donà lloc als atacs sobre la carretera de la Corunya (29 de novembre de 1936 - 16 de gener de 1937), de resultats indecisos, a la duríssima batalla del Jarama (6-27 de febrer de 1937), que acabà en taules, i a la batalla de Guadalajara (8-22 de març de 1937), en què el Corpo di Truppe Volontarie italià, format per tres divisions de camises negres i una de l'exèrcit regular, després d'haver trencat el front, fou batut i hagué de replegar-se.

No podent encerclar Madrid, el comandament franquista inicià, a la fi del març del 1937, l'anomenada *campanya del Nord*, contra la zona republicana, que comprenia Biscaia, la província de Santander i Astúries (menys Oviedo). El 26 d'abril tingué lloc el bombardeig de Gernika per aparells de la legió Còndor, de tanta repercussió internacional; l'11 de juny fou trencat el «cinyell de ferro» de Bilbao, ciutat ocupada el 19 per les tropes de Franco. La lluita fou molt aspra: els gudaris bascs i els batallons asturians oferiren una gran resistència (Santander, per contra, fou pres sense gaires dificultats el 26 d'agost de 1937). La campanya finí amb l'entrada de les tropes de Franco a Gijón (21 de setembre de 1937).

El comandament republicà muntà dues ofensives per tal d'atreure forces del nord a nous camps de batalla. La primera donà lloc a la curta però duríssima (de 90 000 homes hi hagué 40 000 baixes) batalla de Brunete (5-25 de juliol de 1937); la segona fou l'ofensiva contra Saragossa, que permeté als republicans de prendre Belchite (6 de setembre de 1937); l'ofensiva, que havia començat el 24 d'agost, fracassà perquè no constituí cap amenaça seriosa contra la capital d'Aragó.

L'ofensiva republicana contra Terol (que es rendí el 7 de gener de 1938) fou una operació destinada a desviar l'atac que preparava el comandament de Franco contra Madrid per terres de La Alcarria. En el curs de la llarga batalla de Terol (80 dies), agreujada per un hivern particularment fred, les tropes del govern de Burgos tornaren a prendre la ciutat (22 febrer de 1938) a la batalla dita de l'Alfambra, i així obtingueren una brillant victòria basada en la maniobra.

Després de Terol, encara no s'havia produït cap decisió, però era evident que les forces republicanes anaven de cara a una situació difícil.

El 9 de març de 1938, les tropes del govern de Burgos iniciaren una gran ofensiva al front d'Aragó, que el govern central i el comandament republicà havien considerat secundari incomprensiblement durant molt de temps. Aquesta operació fou decisiva en la guerra, i també la de més gran amplitud. Les forces republicanes situades al nord de l'Ebre foren empeses fins al Baix Segre i la Noguera Pallaresa (Lleida caigué el 4 d'abril de 1938); al sud de l'Ebre, les tropes de Franco continuaren l'avanç fins a la mar; el 15 d'abril de 1938 arribaven a Vinaròs.

L'ofensiva d'Aragó finí el 19 d'abril, i el 23 començà la batalla de Llevant, determinada per la progressió de l'exèrcit de Franco en direcció a València.

Per tal de deturar aquesta ofensiva (Castelló de la Plana caigué el 14 de juny) el comandament republicà en planejà una de nova amb les seves millors forces, que havien restat a Catalunya: el 25 de juliol de 1938 les forces republicanes travessaren l'Ebre per diversos punts entre Mequinensa i Amposta i progressaren fins als afores de Gandesa. Les forces de Franco, que havien arribat a Nules, deturaren l'ofensiva sobre València i concentraren forces a la bossa formada a l'Ebre.

Aquesta batalla, dita *de l'Ebre*, que durà fins el 16 de novembre de 1938, fou la més sagnant de la guerra: «un altre Verdun». El front restà com abans de començar l'ofensiva: a la vora esquerra de l'Ebre els republicans; a la dreta, els nacionals. Però, els fruits de la batalla, els collí el govern de Burgos, quan inicià, el 23 de desembre de 1938, l'ofensiva general sobre Catalunya: aleshores es veié que l'exèrcit de Catalunya hi havia gastat totes les seves reserves (entre 40 000 i 50 000 baixes, més 20 000 presoners).

Així, l'ofensiva progressà fàcilment: el 15 de gener de 1939 caigué Tarragona; el 19 de febrer finí la campanya.

Mig milió de persones, entre civils i militars, passaren a territori francès, en un dels èxodes de més gran amplitud vistos a Europa fins aleshores.

Ni durant la batalla de l'Ebre ni durant l'ofensiva de Catalunya no feren res de seriós les tropes de la zona Centre-Llevant-Sud per distreure les forces enemigues. I, de fet, les batalles s'havien acabat: Negrín tornà a València, però Azaña dimití la presidència de la República en territori francès (27 de febrer de 1939). Negrín, amb l'ajut dels comunistes, preconitzava la resistència a ultrança, però evidentment l'esperit de les forces armades i de la població civil no participava d'aquesta determinació. I, així, el cap del front del Centre, coronel Segismundo Casado, en col·laboració amb el polític socialista Julián Besteiro, formà a Madrid (6 de març de 1939) un Consell de Defensa que intentà endebades una pau pactada.

El 5 ja s'havia revoltat, d'una manera confusa, la base de Cartagena, d'on salpà l'esquadra republicana rumb a Biserta, on es rendí a les autoritats navals franceses.

A Madrid, comunistes i casadistes lluitaren pels carrers, fins a la derrota d'aquests el 12 de març. El 26 de març de 1939 les tropes de Franco trencaren el front gairebé sense oposició; el 28 entraren a Madrid i el 30 a València.

Ll'1 d'abril de 1939 el general Franco donà el darrer i victoriós comunicat de guerra.

La Guerra Civil Espanyola és una de les primeres de la història en què l'aviació actuà com una arma, si no decisiva, almenys indispensable. Els republicans tingueren superioritat aèria els dos primers mesos de lluita i, menys clara, durant l'hivern de 1936-37. En les altres èpoques, la superioritat fou del govern de Burgos, tant en aviació de caça com en aviació de bombardeig. A l'aviació republicana, hi lluitaren pilots soviètics en esquadrilles mixtes; amb el general Franco, lluitaren, al costat dels aviadors espanyols, els italians de l'Aviació Legionària i els alemanys de la legió Còndor.

5.- OPERACIONS BÈL·LIQUES A CATALUNYA

A) ELS FETS DE MAIG

Esdeveniments provocats, pel maig del 1937, per l'enfrontament armat, sobretot a Barcelona, entre forces d'ordre públic de la Generalitat i militants del PSUC, la UGT i Estat Català, d'una banda, i militants del grup CNT-FAI, grups anarquistes, com Amigos de Durruti, i el POUM, de l'altra.

En un clímax de tensions entre anarcosindicalistes i comunistes, els fets s'iniciaren el dilluns, dia 3, quan Rodríguez Salas, del PSUC, i comissari general d'ordre públic (amb una ordre escrita d'Artemi Aiguader, de l'Esquerra

Republicana i conseller de l'interior), intentà d'emparar-se de l'edifici de la Telefònica de Barcelona, controlat per la CNT, acusant el comitè d'extralimitació en les seves funcions.

Declarada la vaga general per la CNT, la lluita als carrers fou intensa, especialment els dies 4 i 5, al barri vell de la ciutat i a les barriades de Sant Andreu, Poblenou, Sants i Gràcia. Hi hagué atemptats, i assassinats per ambdós bàndols (Antoni Sesé, secretari general de la UGT, fou mort el dia 5; també foren morts Camilo Berneri, anarquista, i Alfred Martínez, de les Joventuts Llibertàries; el dia 7 hom atemptà contra Frederica Montseny, Marià R.Vázquez i altres). No aconseguiren d'aturar els fets ni les crides per ràdio dels principals dirigents sindicals (com Garcia i Oliver, Marià R.Vázquez, Frederica Montseny -que arribà el dia 6 a Barcelona amb amplis poders del govern central- i altres) ni la formació d'un govern provisional de la Generalitat el dia 5 (amb Feced, Mas, Pou i Sesé, substituït el dia 6 per Vidiella).

El govern central, aleshores a València, es féu càrrec de l'ordre públic (nomenà delegat el tinent coronel Arrondo) i de la defensa (general Pozas), i envià forces de guàrdia d'assalt, que arribaren a Barcelona el dia 7; la situació fou restablerta aquest dia sense cap triomf clar per a ningú. Hi hagué uns cinc-cents morts i més de mil ferits.

Els dirigents anarcosindicalistes havien pogut deturar l'anada a Barcelona de la vint-i-sisena divisió, defensada per la vint-i-novena divisió (del POUM), i la generalització de la lluita a tot el Principat. Tot i això, hi hagué enfrontaments forts en alguns indrets, com a Tarragona i a Tortosa.

Els fets de Maig significaren la pèrdua d'atribucions de la Generalitat, la crisi del govern Largo Caballero (15 de maig) i un marginament notable del grup CNT-FAI, alhora que augmentava la influència del PCE i del PSUC. Els comunistes feren responsables dels fets el POUM i assoliren la detenció dels seus principals dirigents, acusats de mantenir contactes amb Franco, mentre Andreu Nin era assassinat (juny del 1937).

B) LA CAIGUDA DEL FRONT D'ARAGÓ

El 9 de març de 1938, les tropes del govern de Burgos iniciaren una gran ofensiva al front d'Aragó, que el govern central i el comandament republicà havien considerat secundari incomprensiblement durant molt de temps.

Aquesta operació fou decisiva en la guerra, i també la de més gran amplitud. Les forces republicanes situades al nord de l'Ebre foren empeses fins al Baix Segre i la Noguera Pallaresa (Lleida caigué el 4 d'abril de 1938); al sud de l'Ebre, les tropes de Franco continuaren l'avanç fins a la mar; el 15 d'abril de 1938 arribaven a Vinaròs.

C) LA BATALLA DE L'EBRE

Una de les més importants de la guerra civil espanyola de 1936-39, la més sagnant i pugnaç i també la principal de les lliurades per les forces de Catalunya.

Fou planejada com una maniobra diversiva destinada a interrompre l'ofensiva de les forces del govern de Burgos al País Valencià, consecutiva a la ruptura del front d'Aragó i l'arribada a la Mediterrània (abril del 1938), maniobra que dividí en dues zones el territori republicà.

Aquest objectiu fou plenament atès: Franco suspengué les operacions contra València, concentrà forces al front nou i acceptà la batalla, jutjant que les tropes republicanes que havien travessat l'Ebre lluitarien en una posició difícil, amb el riu a l'esquena (de fet, els pontoners republicans guanyaren llur batalla particular contra l'aviació contrària, car mantingueren els ponts oberts). Les forces republicanes cediren terreny lentament, en un seguit de combats frontals acarnissats, i finalment evacuaren la vora dreta del riu, però tan delmades i crebantades, que la defensa ulterior de Catalunya en restà definitivament compromesa.

Així, doncs, si la batalla fou, per al govern de Burgos, una victòria territorialment limitada, en les seves conseqüències cal considerar-la decisiva. La resistència republicana a ultrança en el curs de la batalla havia estat justificada per la possibilitat d'un empitjorament en la situació internacional; però l'apaivagament que comportà el pacte de Munic (30 de setembre de 1938) li llevà sentit.

La batalla, amb dues breus interrupcions motivades per sengles temporals de pluja, durà 116 dies. L'escenari fou la vora dreta de l'Ebre, des de Faió a Xerta i, a Terra Alta, les serres de Cavalls i de Pàndols al sud, les muntanyes de la Fatarella al nord, i la vall del riu Sec i la serra de Perles (entre Ascó i Móra d'Ebre), al centre: un terreny trencat idoni per a una defensa escalonada. El front tenia, el 3 d'agost, un desenvolupament lineal d'uns 35 km.

El pas del riu pels republicans es produí el 25 de juliol a les 0,15 (a gual, amb barques i, després, mitjançant ponts metàl·lics i passeres). Als flancs hi hagué dues accions secundàries: la d'Amposta, que fracassà, i la de Mequinensa-Faió, on la divisió 42 reeixí en un cap de pont precari, que es mantingué fins el 7 d'agost. Al sector central, l'operació assolí una gran amplitud: forces del quinzè cos d'exèrcit creuaren per Riba-Roja, Flix i Ascó, i del cinquè, per Miravet i des de Benifallet; la progressió fou ràpida, però les avantguardes republicanes foren aturades als afores de la Pobla de Massalua, de Vilalba dels Arcs i de Gandesa; aquesta darrera vila, centre de comunicacions molt important, era un dels objectius principals de l'atac.

El 3 d'agost, les forces republicanes, vist el reforçament de l'enemic, que ja tenia neta superioritat d'artilleria i aèria, i el desgast sofert, es posaren a la defensiva. Les forces del govern de Burgos, després de reduir la bossa de Mequinensa (6-7 d'agost), muntaren una contraofensiva per Pàndols (10-15 d'agost), que no reeixí; després, també atacaren (19-25 d'agost) pel sector dels Quatre Camins i la Gaeta

(Vilalba). Finalment, amb mitjans poderosos, romperen el front per Corbera (3 de setembre), bé que trigarien un mes fins a arribar a l'encreuament de les Camposines, nus vital de les comunicacions republicanes.

El 30-31 d'octubre, un atac contra la serra de Cavalls reeixí totalment i evidencià el grau de fatiga de les forces republicanes, sotmeses a un càstig molt dur. El comandament republicà ordenà el replegament de les forces que defensaven Pàndols, amenaçades d'encerclament, i després la retirada a la vora esquerra de l'Ebre: les forces del govern de Burgos ocuparen Miravet (el 4 de novembre), Benissanet (el 6), Móra d'Ebre (el 7), la Fatarella (el 4) i Riba-roja (el 16). El mateix 16 de novembre els darrers escamots republicans evacuaren Flix, que fou ocupat el 17.

La batalla es caracteritzà per les grans concentracions de foc d'artilleria i per la intensitat dels atacs aeris, per la duresa de la lluita (les forces republicanes solien contraatacar de nit) i per l'escreix de sofriments que produí la set.

Pel costat republicà, hi participaren totes les divisions de l'Exèrcit de l'Ebre i la major part de les de l'Exèrcit de l'Est, unitats formades en bona part -àdhuc les internacionals- per catalans (era molt recent la incorporació de les lleves del 40, del 41, del 25 i del 26 anomenades del "Biberó" i del "Sac", respectivament).

Pel bàndol del govern de Burgos, hi participà una unitat majoritàriament catalana: el Terç de Requetès de la Mare de Déu de Montserrat, que es distingí als combats dels Quatre Camins.

Les baixes foren molt elevades, lleugerament més les de les tropes republicanes (hom calcula que aquestes hi tingueren més de 20 000 morts, potser 30 000 i tot). Les divisions més castigades sofriren del 40 al 60% de baixes (morts, ferits i presoners), i aquesta proporció, en alguns batallons, assolí el 80%. El 22 de setembre, els internacionals, que hom retirava, lliuraren llur darrer combat.

D) LA BATALLA DE SERÓS

Serós era el cap de pont format per les forces franquistes l'abril de 1938, en l'etapa final de l'ofensiva d'Aragó. És situat a la riba esquerra del Segre, aprofitant que el pont de Seròs no havia estat volat, a l'indret anomenat Costa de la Barca. Els dies 22 al 27, aquest cap de pont fou atacat endebades per la 135 Brigada Mixta de Carrabiners i després per la 144 Brigada Mixta (44 Divisió) republicanes.

Posteriorment fou l'escenari d'una àmplia operació ofensiva, també de l'Exèrcit Popular (7 al 22 de novembre de 1938), per tal d'alleugerir la pressió de les forces franquistes sobre les línies republicanes en els darrers moments de la batalla de l'Ebre.

El XXII Cos d'Exèrcit republicà ocupà ràpidament Seròs, Aitona i Soses, però no va poder profunditzar. La contraofensiva franquista arrencà el dia 19, ocupà Seròs i enllaçà amb el batalló que, isolat, encara defensava el cap de pont.

Del cap de pont de Seròs partí l'atac principal de l'ofensiva franquista contra Catalunya (desembre del 1938).

E) LA BATALLA DE CATALUNYA

La Batalla de Catalunya s'inicià amb l'ofensiva de les forces del general Franco, el 23 de desembre de 1938, contra les forces republicanes integrants de l'exèrcit de l'est que cobrien els fronts del Principat de Catalunya.

L'àmplia superioritat de l'artilleria i l'aviació de les primeres (uns 300 000 homes agrupats en 6 cossos d'exèrcit manats pels generals García Valiño, Moscardó, Muñoz Grandes, Solchaga, Yagüe i Gambarà; 600 peces d'artilleria i uns 500 avions) i la feblesa dels republicans (uns 250 000 homes, dirigits pels generals Hernández Sarabia i Rojo; 300 peces d'artilleria i un centenar d'avions), que no s'havien refet de les pèrdues de la batalla de l'*Ebre*, féu que davant l'ofensiva les forces republicanes es retiressin ordenadament i escalonadament fins a territori francès, on foren internades.

Les forces del general Franco actuaren bàsicament en dues direccions: el cos d'exèrcit d'Urgell, des del front lleidatà, es dirigí vers els Pirineus i ocupà Solsona, Manresa, Berga i la Seu d'Urgell, mentre que els cossos d'exèrcit de Navarra, el marroquí i la divisió italiana Littorio ocuparen Tarragona (15 de gener), Barcelona (26 de gener) i Girona (4 de febrer), arribaren a la frontera amb França el 10 de febrer, i, amb l'ocupació de Llívia (11 de febrer) i la retirada de les unitats que defensaren Molló (13 de febrer), posaven fi a les operacions militars al Principat.

6. – FINAL DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

A) COMUNICAT FINAL DE GUERRA

A Madrid, el general Casado va fer un Cop d'Estat el 5 de març de 1939, nomenant un "Consejo de Defensa" que va intentar arribar a un acord per aconseguir la pau sense represàlies amb Franco, qui no ho va acceptar, entrant a Madrid el 28 de març.

Tanmateix, al port d'Alacant, s'agrupaven gran nombre de combatents, polítics i intel·lectuals, amb les mullers i canalla, amb l'esperança de poder pujar als vaixells que els podrien portar fora de la Península.

La frontera francesa fou creuada per gran quantitat d'espanyols de fugien de la repressió per iniciar un llarg exili.

Finalment, l'1 d'abril de 1939, el general Franco, a Burgos, va signar l'últim comunicat de guerra: "*En el día de hoy, cautivo y desarmado el Ejército Rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos militares. La guerra ha terminado.*"

B) LA INCIDÈNCIA INTERNACIONAL EN LA GUERRA CIVIL

La guerra va assolir des del primer moment un caràcter internacional. El Govern va haver d'utilitzar l'or del Banc d'Espanya per a l'adquisició d'armes a l'estranger. Hitler i Mussolini varen recolzar, decididament, als insurrectes amb material bèl·lic, avions, tropes i diners. A França, León Blum, socialista i cap d'un govern frontpopulista, era partidari de la República, però va proposar l'opció de "no intervencionisme" amb l'esperança de que ambdós bàndols s'esgotessin aviat.

Mentre el govern de Franco rebia el recolzament de les potències de l'eix, la resta dels països europeus no varen voler intervenir en el conflicte, degut a la por de recolzar a un règim com l'espanyol en mans de partits d'esquerres, por accentuada per la victòria de la revolució comunista a Rússia. A més, la progressiva presència dels comunistes en els governs espanyols, augmentava el seu dubte.

La república solament va rebre ajut de Rússia, i molt condicionada a les reserves d'or del Banc d'Espanya, ajut que molts cops no arribava degut al bloqueig de les fronteres. Un altre ajut que va rebre la República, fou la dels voluntaris que vingueren a combatre contra el feixisme, format per les "Brigades Internacionals", que al 1938 varen abandonar definitivament el nostre país. Mèxic també hi col·laborà, sobretot amb munició i acollint a nombrosos exiliats.

L'acord polític de no-intervenció que les potències europees varen prendre, va perjudicar greument a la República, al veure's sense recolzament exterior. A més, aquesta no intervenció suposava, també, la prohibició de venda d'armes a la República, mentre que Franco rebia armament d'Alemanya i d'Itàlia.

Els sollevats, per la seva part, rebien el recolzament polític, material i diplomàtic de les Potències de l'Eix, fet que ajudà a la victòria de Franco, superant amb escreix el recolzament i ajut soviètics a la República.

Per Alemanya i Itàlia, aquests recolzament els suposava un entrenament per a les seves tropes, tal vegada que assajaven noves estratègies i armes. A més, amb el recolzament als sollevats, amb els que simpatitzaven ideològicament, guanyaven un aliat a Europa.

Juntament amb el recolzament de les potències de l'Eix, els sollevats també tenien el recolzament de Portugal, on governava el dictador Antonio Oliveira de Salazar, qui els va enviar tropes de recolzament. Es va rebre, també, el recolzament diplomàtic del "Papat" i de voluntaris estrangers, com els irlandesos de la "Legión de San Patricio".

El context exterior, per tant, va condicionar importantment el desenvolupament de la guerra civil, ja que, sense l'ajut de les Potències de l'Eix, Franco no hagués pogut vèncer. Des del punt de vista polític i diplomàtic, el III Reich i la Itàlia feixista es varen enfortir mútuament gràcies al recolzament a Franco, mentre que les democràcies europees varen acabar sacrificant la República Espanyola.

C) CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Una de les majors conseqüències fou la pèrdua de població, xifrada en prop d'un milió de morts, a les que s'hauria d'afegir els exiliats i els empresonats, així com la pèrdua de natalitat derivada d'un conflicte bèl·lic, que suposà un retrocés en el creixement demogràfic posterior. La majoria de les vides perdudes en el camp de batalla o com a conseqüència directa del conflicte, eren població activa, el que suposà una gran pèrdua, més encara si tenim en compte que la majoria de professorat universitari va ser destituït o exiliat, que uns 7 000 mestres varen ser empresonats i que molta part del personal de l'Administració va desaparèixer.

El nombre d'exiliats fou molt elevat, dirigint-se, principalment, a França, Mèxic, Àfrica del Nord, URSS i Iberoamèrica. Els que varen emigrar a França o a Àfrica del Nord, varen haver de patir, després, les conseqüències de la segona guerra mundial.

Es va produir, també, una involució en l'estructura econòmica de la població, tornant a una situació de predomini del sector agrari.

Des del punt de vista econòmic, es constata la disminució de la població activa, la pèrdua de les reserves d'or del Banc d'Espanya, les quantioses despeses de guerra, la destrucció d'habitatges, carreteres, infraestructures ferroviàries i d'empreses de tot tipus, amb la conseqüent reducció de la producció en tots els sectors i el descens en un 25% de la Renda Nacional. A més, a partir del 1939, es va entrar en una llarga regressió econòmica que duraria fins el 1951.

En la vessant social, es va produir l'acceptació i recolzament del sistema des de l'Església Institucional, l'augment de la oligarquia socioeconòmica i l'acceptació del règim per part de la majoria de la burgesia i de tots aquells que esperaven que el nou règim portés pau i estabilitat. En aquesta situació, el bloc del poder polític tenia el domini ideològic i s'identificava amb el poder econòmic.

7.- CRONOLOGIA DE LA GUERRA**A) RESUM CRONOLÒGIC DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA**

1936	<ul style="list-style-type: none"> • Victòria del Front Popular a les Eleccions Generals (febrer). • Companys i els polítics catalans surten de la presó i tornen a la Generalitat (abril). • Assassinat dels germans Badia per la FAI (abril). • Azaña, president de la República (maig). • Preparatius colpistes. Assassinat del tinent Castillo (12 juliol). • Assassinat de Calvo Sotelo (13 juliol). • Alçament militar contra la República (17-18 juliol): comença la Guerra Civil espanyola. Fracàs de l'aixecament militar. • Dimissió Casares Quiroga i govern llampec de Martínez Barrio (18 juliol). • Govern Giral (19 juliol). • Alçament militar a Barcelona (19 juliol). • Els republicans triomfen a Barcelona i a Catalunya (juliol). • Comença la guerra i la revolució a Catalunya (juliol). • Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya (juliol-setembre). • La CNT-FAI dirigeix el moviment revolucionari i s'apodera del control de Catalunya. Aldarulls. Els militants obrers decreten la vaga general i obtenen armes. Assassinats indiscriminats. Divisió comarcal de Catalunya (agost). Junta de Defensa Nacional, a Burgos (23 juliol). • La "Columna Durruti" parteix cap al front d'Aragó (24 juliol). • Constitució del Comitè de No-Intervenció (agost). • L'Exèrcit d'Àfrica arriba a la Península (agost). • Desembarcament del capità Bayo a Mallorca (agost). • Govern de Largo Caballero (4 setembre). • Els nacionalistes ocupen Irun (5 setembre) i Sant Sebastià (13 setembre). • Govern Tarradellas (entrada dels anarquistes) i dissolució del Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya (26 setembre). • Les Corts del Front Popular aproven l'Estatut del País Basc (1 octubre): formació del Govern d'Euskadi (octubre). • Franco, cap d'Estat i Generalíssim (1 octubre). • Junta Tècnica de l'Estat, a Burgos (3 octubre). • Fundació de l'Exèrcit Popular (9 octubre). • Decret de Col·lectivitats de la Generalitat de Catalunya (24 octubre) • Trasllat del govern de la República a València i creació Junta Delegada de Defensa a Madrid (Miaja) (6 novembre). • Comença la batalla de Madrid (7 novembre). • Hitler i Mussolini reconeixen el govern de Franco (novembre).
------	---

1937	<ul style="list-style-type: none"> • Decrets de S'Agaró (Pla Tarradellas) (gener). • Batalla del Jarama (febrer). Caiguda de Málaga (8 febrer). • Batalla de Guadalajara (març). • Campanya del Nord (abril-octubre). • Bombardeig alemany (Legió Còndor) de Guernica (26 abril). • Fets de Maig a Barcelona. Persecució del POUM. La Generalitat de Catalunya perd algunes competències. Dimissió de Largo Caballero i govern de Negrín (15 maig). • Caiguda de Bilbao (19 juny). • Batalla de Brunete (juliol). • Batalla de Belchite (agost-setembre). • Ocupació de Santander (26 agost). • Caiguda de Gijón (21 octubre). • Fi del front del Nord. Barcelona, capital de la República (31 octubre). • Govern basc a Barcelona (novembre). • Batalla de Terol (desembre-febrer).
1938	<ul style="list-style-type: none"> • Primer govern de Franco, a Burgos (30 gener). • Conquesta de Terol pels nacionals (22 febrer). • Barcelona, severament bombardejada (març). • Ofensiva al front d'Aragó. Ocupació de Lleida (3 abril). • El govern de Franco decreta l'abolició de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (5 abril). • Arribada de les tropes nacionals al Mediterrani: la República, partida en dos (15 abril). • Programa dels "13 punts" de Negrín (1 maig). • Bombardeig de Granollers (31 maig). • Batalla de l'Ebre (juliol-novembre). • Procés contra el POUM a Barcelona (octubre). Retirada de les Brigades Internacionals (octubre). • Ofensiva final sobre Catalunya (desembre-febrer).
1939	<ul style="list-style-type: none"> • Ocupació de Tarragona (15 gener). • Caiguda de Barcelona (26 gener). • Últimes Corts republicanes en territori de l'Estat espanyol, a Figueres (1 febrer). • Caiguda de Girona (4 febrer). • Final de la guerra civil a Catalunya (10 febrer). Exili de milers de catalans. • Dimissió d'Azaña (27 febrer). • Constitució del Consell Nacional de Defensa, a Madrid (Casado) (5 març). • Ocupació de Madrid (28 març). • Ocupació de València (30 març). • Fi de la guerra civil (1 abril).

B) MAPES CRONOLÒGICS

JULIOL DE 1936

OCTUBRE DE 1937

NOVEMBRE DE 1938

FEBRER DE 1939

C) CRONOLOGIA DE LA GUERRA CIVIL A CATALUNYA

ABANS DE LA GUERRA	<ul style="list-style-type: none"> • TRIOMF DEL FRONT POPULAR • LES ESQUERRES TORNEN AL PODER • CREIXEN LES TENSIONS ENTRE LES DRETES I LES ESQUERRES
16 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Eleccions Generals. A Catalunya, victòria del <i>Front d'Esquerres</i>.
28 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Assassinat del germans Badia (Miquel i Josep) per pistolers de la FAI, a Barcelona.
6 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Manuel Azaña, president de la República Espanyola.
JULIOL 1936	<ul style="list-style-type: none"> • SUBLEVACIÓ MILITAR CONTRA LA REPÚBLICA • COMENÇA LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA • LA SUBLEVACIÓ FRACASSA A BARCELONA I A CATALUNYA
18 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • L'aixecament militar s'estén per tota la península: els sublevats aconseguen el control d'una tercera part de l'Estat.
19 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • A la matinada, se subleva Barcelona i altres guarnicions. Guàrdies d'Assalt i voluntaris, principalment de la CNT-FAI, planten clara als sublevats. • A les 11 del matí, el general Goded, procedent de Mallorca, que havia dominat, arriba a Barcelona i és detingut per les forces lleials a la República. • S'inaugura l'<i>Olimpiada Popular</i> a Barcelona, que no arribarà a fer-se per la lluita entre militars insurrectes i republicans. • Formació d'un nou govern a Madrid presidit per José Giral, que decideix armar a les organitzacions sindicals i partits del Front Popular.
20 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Durant tot el matí, són conquerits a Barcelona els últims reductes rebels. • La CNT-FAI s'apodera de considerable armament i controla la ciutat. • Comencen a perfilar-se ambdues zones i s'organitzen columnes.
21 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Creació a Barcelona del <i>Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya</i>, per organitzar militarment les forces que lluitaren contra l'alçament a Catalunya. Dominat per la CNT-FAI, és el veritable òrgan de poder executiu a la ciutat.
22 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Socialistes i comunistes catalans creen a Barcelona el <i>Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)</i>.
23 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • El general Mola constitueix a Burgos la <i>Junta de Defensa Nacional</i>, integrada per militars. • El general Cabanellas és nomenat president.

24 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Els primers milicians voluntaris catalans, la "<i>Columna Durruti</i>", formada per uns 3.000 homes, la majoria treballadors, comandats per Buenaventura Durruti, surten de Barcelona per dirigir-se cap al front d'Aragó.
27 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Creació per decret del <i>Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU)</i>.
AGOST 1936	<ul style="list-style-type: none"> • NOU GOVERN DE LA GENERALITAT • CONSTITUCIÓ DEL COMITÈ DE NO-INTERVENCIÓ
1 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Nou govern de la Generalitat de Catalunya, amb tres ministres del PSUC. • França i la Gran Bretanya formen el <i>Comitè de No-Intervenció</i>.
3 agost	<ul style="list-style-type: none"> • La CNT-FAI crea la <i>Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya</i>.
4-5 agost	<ul style="list-style-type: none"> • A Londres s'estableix l'acord de constitució del <i>Comité de No-intervenció</i>.
7 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Creació per decret de la <i>Comissió d'Indústries de Guerra de la Generalitat</i>, presidida per Josep Tarradellas.
8 agost	<ul style="list-style-type: none"> • França tanca la frontera amb Espanya d'acord al Tractat de No-Intervenció. • La Generalitat de Catalunya crea el <i>Comitè d'Indústries de Guerra</i>.
11 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Creació del <i>Consell d'Economia de la Generalitat de Catalunya</i>.
12 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Els generals Goded i Fernández Burriel són afusellats a Montjuïc (Barcelona).
16 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Sota el comandament del capità Bayo, un contingent republicà de quasi 10.000 homes, procedent de Barcelona i València, desembarca a Mallorca, malgrat el bombardeig intens dels avions italians, però l'operació fracassà (3 setembre). • Acaben els Jocs Olímpics de Berlín.
25 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Arriba a Barcelona el cònsol soviètic Antonov Ovseenko.
27 agost i 23 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • Disposicions del <i>Decret de Divisió Territorial de Catalunya</i>, per les quals fou posada en vigor una nova estructura político-administrativa de la Catalunya de l'Estatut d'Autonomia. Dividia el territori català en 9 regions o vegueries i 38 comarques.
SETEMBRE 1936	<ul style="list-style-type: none"> • GOVERN LARGO CABALLERO A ESPANYA
3 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • El capità Alberto Bayo és obligat a retirar-se de Mallorca: els republicans són definitivament rebutjats de Mallorca.
4 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • El govern Giral dimiteix. • Largo Caballero (PSOE) forma el primer govern de guerra, en el que entren, juntament amb republicans i socialistes, els comunistes.

26 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • Es dissol el <i>Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya</i>. • La CNT passa a formar part del govern de la Generalitat • Decret nacional que anul·la la Reforma Agrària i restitueix les terres als antics propietaris.
27 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • El PSUC entra en el govern de la Generalitat de Catalunya.
29 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • La <i>Junta de Defensa</i> de Burgos declara Franco "generalíssim" de tots els exèrcits.
30 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • Primeres decisions del govern Largo Caballero per a incorporar a les milícies els efectius militars lleials a la República.
Setembre	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de la <i>Junta de Seguretat Interior de Catalunya</i>, per garantir l'ordre interior i posar fi a l'acció dels incontrolats. Fou suprimida el 5 de juny de 1937.
OCTUBRE 1936	<ul style="list-style-type: none"> • ESTATUT D'AUTONOMIA BASC • FUNDACIÓ DE L'EXÈRCIT POPULAR • LA GENERALITAT DE CATALUNYA REGULA PER DECRET LES COL·LECTIVITZACIONS
1 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Promulgació de l'Estatut d'Autonomia del País Basc. • A Burgos, Franco assumeix la Jefatura de l'Estat; és proclamat <i>generalíssim</i> dels exèrcits del nou estat espanyol.
3 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Formació, a Burgos, de la <i>Junta Técnica del Estado</i>, amb funcions governamentals. El general Fidel Dávila n'és nomenat president.
5 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de la <i>Comissió de Propaganda</i> de la Generalitat de Catalunya.
6 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Creació per decret del <i>Departament de Proveïments</i>, dissolt el 6 de gener de 1938.
9 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Decret republicà de fundació de l'<i>Exèrcit Popular</i>, en el que s'integraren també milicians.
19 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Manuel Azaña, president de la República, acompanyat de tres ministres, abandona Madrid i es dirigeix a València.
24 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Decret de Col·lectivitzacions de la Generalitat de Catalunya (<i>Decret de Col·lectivització i Control Obrer d'Indústries i Comerços</i>), que col·lectivitza les empreses de més de 200 treballadors.
26 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Creació per decret de l'<i>Escola Popular de Guerra de Catalunya</i>.
NOVEMBRE 1936	<ul style="list-style-type: none"> • EL GOVERN ES TRASLLADA A VALÈNCIA • COMENÇA LA BATALLA DE MADRID
4 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • Reestructuració del govern de Largo Caballero, cercant una major unitat política, amb l'entrada de quatre ministres cenetistes: García Oliver, Frederica Montseny, Peiró i Juan López.

6 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • El Govern en ple abandona Madrid per anar-se'n a València i deixa formada una <i>Junta Delegada de Defensa</i> presidida pel general José Miaja, que es fa càrrec de la defensa de Madrid.
14 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • La "Columna Durruti", amb Durruti al capdavant, que havia abandonat el front d'Aragó, arriba a Madrid per a la seva defensa.
19 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • L'anarquista Durruti mor, en circumstàncies confuses, en la defensa de Madrid, davant la Ciutat Universitària.
DESEMBRE 1936	<ul style="list-style-type: none"> • GEORGE ORWELL, MILICIÀ DEL POUM
6 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • Creació per decret de l'<i>Exèrcit Popular de Catalunya</i>, reorganitzant les forces militars de Catalunya i intentant de militaritzar les milícies del Comitè Central de Milícies Antifeixistes, després de la seva dissolució. La seva formació real no arribà mai a acomplir-se.
17 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • Constitució del <i>Consell de Defensa d'Aragó</i>, govern a l'Aragó.
23 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • Decret amb el que el govern de la República reconeix oficialment el <i>Consell de Defensa d'Aragó</i>.
30 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • George Orwell s'allista en una milícia republicana (del POUM) per a lluitar contra el feixisme.
GENER 1937	<ul style="list-style-type: none"> • PLA TARRADELLAS
8, 9 i 12 gener	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Decrets de S'Agaró (Pla Tarradellas)</i>.
9 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de la <i>Comissió de Responsabilitats</i> de la Generalitat de Catalunya.
30 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Carta pastoral del cardenal Gomá titulada "La cuaresma de España" en la que es pronuncia a favor dels rebels i culpa a massons, jueus i comunistes.
FEBRER 1937	<ul style="list-style-type: none"> • LA REPÚBLICA NACIONALITZA EMPRESAS
18 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Mor afusellat a Burgos el general Batet.
23 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • La República promulga un decret de nacionalització d'empreses.
MARÇ 1937	<ul style="list-style-type: none"> • ELS ANARQUISTES SURTEN DEL GOVERN DE LA GENERALITAT
2 març	<ul style="list-style-type: none"> • La ració màxima de pa a Barcelona és de 250 grams per persona.
5 març	<ul style="list-style-type: none"> • Primer congrés del Partit Comunista d'Espanya (PCE) durant la guerra, en el que es declara el recolzament a la democràcia i el rebuig a les idees trotskistes de revolució. En el ple del PCE es demana la unificació de l'exèrcit i la liquidació del trotskisme.
18 març	<ul style="list-style-type: none"> • "La Vanguardia" passa a ser òrgan del govern de la Generalitat de Catalunya.
27 març	<ul style="list-style-type: none"> • Dimiteixen els consellers anarquistes de la Generalitat de Catalunya.

ABRIL 1937	• L'AVIACIÓ ALEMANYA BOMBARDEJA GERNIKA
8 abril	• El PCE i el PSOE signen el "pacte de la unió", comproment-se a treballar conjuntament. L'acord crea tensions entre els socialistes i els anarquistes de la CNT.
19 abril	• <i>Decret d'unificació</i> de carlistes i falangistes, pel que Franco decideix la creació de la <i>Falange Española Tradicionalista y de las JONS (FET y de las JONS)</i> , suprimint els partits no frontpopulistes més o menys tolerats fins llavors. Tots els partits de dreta resten units en un partit únic, liderat per Franco.
23 abril	• Dissolució de la <i>Junta de Defensa de Madrid</i> .
26 abril	• Bombardeig alemany de la <i>legió Còndor</i> sobre Gernika, amb bombes de fòsfor.
MAIG 1937	• FETS DE MAIG A BARCELONA • GOVERN NEGRÍN
1 maig	• La Generalitat de Catalunya prohibeix la desfilada del Dia del Treball a Barcelona, arran dels incidents haguts els dies anteriors.
Maig	• <i>Fets de maig</i> a Catalunya. Enfrontaments entre militants de la CNT-FAI i POUM contra forces de la Generalitat i militants del PSUC, UGT, ERC i Estat Català, sobretot a Barcelona. Conseqüències: persecució del POUM, enfortiment dels comunistes i pèrdua d'algunes competències de la Generalitat.
3 maig	• Incidents a la Telefònica de Barcelona: membres de la Generalitat visiten la Telefònica de Barcelona preocupats per l'activitat que el Comitè de Censura de la CNT realitza sobre tot tipus de trucades oficials i es produeix un tiroteig.
4 maig	• Vaga general i tiroteigs a Barcelona. El POUM lluita al costat de la CNT contra republicans i comunistes. • Companys demana el retorn a la normalitat així com diversos dirigents anarquistes.
5 maig	• El president Companys aconsegueix una treva entre els grups enfrontats.
6 maig	• Fets de maig a Barcelona: lluites entre anarquistes i comunistes, enquadrats a la CNT i el POUM per un costat, i el PCE, per l'altre.
8 maig	• L'ordre va restablint-se a Barcelona.
11 maig	• El POUM és acusat dels incidents de Barcelona.
15 maig	• Largo Caballero presenta la dimissió després d'intentar formar un altre govern amb anarquistes i socialistes, que es boicoteja per comunistes. • Azaña ofereix el càrrec a Negrín, molt més proper a la línia política comunista, que accepta. Comença el govern republicà del Dr. Negrín. Serà l'últim govern de la República (fins al març de 1939).

27 maig	• Suspensió del diari "La Batalla", òrgan del POUM.
JUNY 1937	• REPRESSIÓ CONTRA EL POUM
16 juny	• Comença la repressió contra el POUM dirigida directament per la policia soviètica. La policia secreta arresta a la majoria dels líders del POUM, menys Andreu Nin.
17 juny	• Andreu Nin, líder del POUM, és detingut a Barcelona.
20 juny	• Possible assassinat d'Andreu Nin, dirigent del POUM, a la presó d'Alcalá de Henares a mans de russos.
21 juny	• A França dimiteix el Govern del Front Popular del socialista Léon Blum.
JULIOL 1937	• NOVA OBERTURA DE LA FRONTERA AMB FRANÇA
12 juliol	• El govern francès obre la frontera.
AGOST 1937	• MILITARITZACIÓ DE LES INDÚSTRIES
10 agost	• Decret de dissolució del <i>Consell d'Aragó</i> , que estava controlat per la CNT. El signa Prieto.
28 agost	• Decret republicà que permet la militarització de qualsevol indústria.
SETEMBRE 1937	• GOVERN REPUBLICÀ SOTA CONTROL COMUNISTA
13 setembre	• La Generalitat de Catalunya crea el <i>Servei de Cultura al Front</i> .
15 setembre	• El govern Negrín passa a controlar la CNT i el POUM.
29 setembre	• Espanya demana a Ginebra, a la Societat de Nacions, el restabliment de la seva llibertat de comerç.
OCTUBRE 1937	• BARCELONA, CAPITAL DE LA REPÚBLICA
28 octubre	• S'anuncia el trasllat del govern a Barcelona.
31 octubre	• El govern republicà trasllada la seva seu a Barcelona, que d'aquesta manera es converteix en la capital de la República.
NOVEMBRE 1937	• EL GOVERN BASC EXILIAT A BARCELONA
2 novembre	• El govern basc es trasllada a Barcelona.
20 novembre	• <i>Decret d'Intervencions Especials</i> : la Generalitat de Catalunya instaura l'economia dirigida.
DESEMBRE 1937	• COMENÇA LA BATALLA DE TEROL
8 desembre	• Els nacionals bombardegen Barcelona. Els republicans, en represàlia, bombardegen Palma de Mallorca.
11 desembre	• El líder sindical anarquista Àngel Pestaña mor a Barcelona.
15 desembre- 22 febrer '38	• Batalla de Terol: tercer projecte d'ofensiva republicana per a evitar el projecte franquista d'atacar Madrid.

GENER 1938	<ul style="list-style-type: none"> • ELS REPUBLICANS RECUPEREN TEROL • PRIMER GOVERN DE FRANCO
7 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Després d'evacuar als civils, Rey d'Harcourt es rendeix a Terol. Els republicans recuperen Terol: les tropes nacionals es rendeixen a les forces republicanes a Terol, encara que els franquistes segueixen acosant.
18 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Es reemprèn la lluita a Terol. Entra en combat el cos d'exèrcit marroquí a les ordres de Yagüe. Comença el replegament republicà.
23 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Dissolució de la <i>Comissió d'Indústries de Guerra de Catalunya</i>.
30 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Franco dissol la <i>Junta Técnica del Estado</i> i constitueix el primer govern, el "<i>Govern de Burgos</i>", en el que assumeix la jefatura. Serrano Suñer, Martínez Anido i Fernández Cuesta són alguns dels ministres del nou govern, que durarà fins el 9 d'agost de 1939.
FEBRER 1938	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS RECUPEREN TEROL
1 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Les Corts republicanes es reuneixen a Montserrat, presidides per Martínez Barrio.
7 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • El front republicà de Terol es trenca en tres punts.
22 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals tornen a fer-se amb el control de Terol i fa presoners a 14.500 soldats republicans.
27 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • El PCE insisteix en unificar el PSOE amb els comunistes.
MARÇ 1938	<ul style="list-style-type: none"> • LES BOMBES FEIXISTES CASTIGUEN SEVERAMENT BARCELONA
1 març	<ul style="list-style-type: none"> • Manifest de més de 200 intel·lectuals del món hispà en favor de l'Espanya democràtica i la República. Entre els signants figuren noms com Pablo Picasso, Juan Ramón Jiménez, Pere Bosch Gimpera, Vicente Aleixandre, Miguel Hernández, Rafael Alberti, Joaquim Xirau, Jacinto Benavente, etc.
6 març	<ul style="list-style-type: none"> • Barcelona és bombardejada per avions italians.
9 març	<ul style="list-style-type: none"> • Després de l'èxit de Terol, comença l'ofensiva nacional al sud de l'Ebre amb l'objectiu final d'arribar al Mediterrani i tallar la zona republicana en dos.
16-18 març	<ul style="list-style-type: none"> • Barcelona pateix 13 atacs aeris per part de l'aviació italiana. Els bombardeigs es dirigeixen sobre la població civil, no contra objectius militars. Moren més de mil persones, entre elles el vicecònsul de França a Barcelona. La Catedral de Barcelona és bombardejada.
17 març	<ul style="list-style-type: none"> • El cap del Govern de París, Léon Blum, reobre la frontera francesa per donar pas a les armes destinades a la República.
22 març	<ul style="list-style-type: none"> • Comença la campanya del Maestrat.
27 març	<ul style="list-style-type: none"> • El cos d'exèrcit marroquí entra a Fraga: els nacionals ocupen Fraga.

29 març	<ul style="list-style-type: none"> • Solchaga i Moscardó arriben al riu Cinca. Bombardeig sobre Tarragona.
ABRIL 1938	<ul style="list-style-type: none"> • LLEIDA ÉS OCUPADA PELS NACIONALS • FRANCO ABOLEIX L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA • ELS NACIONALS ARRIBEN AL MEDITERRANI: LA REPÚBLICA PARTIDA EN DOS
3 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals, dirigits per García Valiño, ocupen Gandesa. Malgrat la dura defensa de "El Campesino", Yagüe ocupa Lleida.
5 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Des de Burgos, després d'entrar les primeres tropes nacionals al territori català, Franco decreta l'abolició de l'Estatut de Catalunya. • Nou govern de Negrín, sense Indalecio Prieto. • Es consuma la caiguda de Prieto. • Negrín assumeix la cartera de Defensa.
7 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals ocupen Tremp i Camarasa.
8 abril	<ul style="list-style-type: none"> • El president del govern francès Léon Blum dimiteix a París. El nou president és Daladier.
9 abril	<ul style="list-style-type: none"> • El líder del partit catòlic català, Manuel Carrasco i Formiguera, és executat a Burgos pels franquistes. El Vaticà envia una nota de protesta al general Franco.
15 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals (Camilo Alonso Vega) ocupen Vinaròs: les tropes nacionals arriben al Mediterrani i la zona republicana queda partida en dos. • Catalunya queda aïllada de la resta de la República. • França torna a tancar la frontera.
16 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Nous bombardeigs sobre Barcelona.
18 abril	<ul style="list-style-type: none"> • La 62ª Divisió nacional ocupa Vielha i la vall d'Aran.
19 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals (Yagüe) ocupen Tortosa.
20 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Nous atacs aeris sobre Barcelona.
23 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Comença la batalla de Llevant, en un intent dels nacionals d'atacar València.
29 abril	<ul style="list-style-type: none"> • Durruti és honorat, a títol pòstum, com a tinent coronel de l'exèrcit republicà espanyol.
MAIG 1938	<ul style="list-style-type: none"> • PROGRAMA DELS TRETZE PUNTS DE NEGRÍN • SAGNANT BOMBARDEIG SOBRE GRANOLLERS
1 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Negrín fa públics els seus "<i>13 puntos para una España en paz</i>" ("<i>13 puntos para la victoria</i>"), per acabar amb la guerra. El programa, però, no té cap acollida.
12 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Atac aeri sobre Barcelona: 50 morts.
14 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Atac aeri al port de Barcelona. • André Malraux visita Barcelona.

21 maig	<ul style="list-style-type: none"> • L'exèrcit republicà comença una maniobra divergent sobre Sort, Tremp i Balaguer que fracassarà totalment.
28 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Bombardeig sobre l'àrea portuària de Barcelona
31 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Bombardeig sobre Granollers: més de 200 morts i uns 450 ferits.
JUNY 1938	<ul style="list-style-type: none"> • SEGUEIX L'OFENSIVA NACIONAL
3 juny	<ul style="list-style-type: none"> • Atacs nacionals a la zona del Maestrat i a la "Bossa de Bielsa".
8 juny	<ul style="list-style-type: none"> • Bombardeig sobre Figueres: 39 morts.
12 juny	<ul style="list-style-type: none"> • El president del govern francès Daladier ordena tornar a tancar la frontera amb Espanya.
13 juny	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals (Aranda) ocupen Castelló de la Plana. • França tanca la frontera espanyola.
16 juny	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals eliminen la "Bossa de Bielsa". • Rojo ordena una ofensiva parcial de l'Exèrcit de l'Est: contraatacs de tropes republicanes, al Pirineu.
JULIOL 1938	<ul style="list-style-type: none"> • COMENÇA LA BATALLA DE L'EBRE
1 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Atacs aeris italians sobre Badalona i Blanes.
4 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals travessen el riu Túria en la seva ofensiva sobre València.
13 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Varela comença les operacions per a acabar amb la bossa de resistència republicana de Mora de Rubielos, molt fortificada. • "Neteja cultural" a la zona nacional: els llibres, les pintures, les escultures, els gravats, etc. han de transmetre "valors nacionalistes i cristians". Pintures clàssiques, com la Maja de Goya (considerada una obra pornogràfica), queden prohibides al públic. El català, i les altres llengües no castellanes, queden prohibides (només s'acceptarà la llengua castellana).
19 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Durant els atacs aeris diaris sobre Barcelona, una bomba impacta en la Catedral, causant greus danys.
25 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • A les 0:15 hores, les tropes republicanes travessen l'Ebre per sorpresa i per diversos punts, entre Mequinensa i Amposta, i progressen fins als afores de Gandesa. L'objectiu és ocupar la vital zona de Gandesa i, en cas d'èxit, continuar cap a Vinaròs unificant de nou les dues zones republicanes i evitar així que els nacionals avancin sobre València. • Comença la decisiva batalla de l'Ebre, la més llarga i cruenta de tota la guerra civil ("<i>Un altre Verdun</i>") (fins al 15 de novembre).
26 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • L'Exèrcit Popular avança per la vall de l'Ebre i recupera Móra d'Ebre.
28 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Es deté l'ofensiva republicana. Tagüeña ataca inútilment Gandesa. • Bombardeig sobre Tarragona.

29 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Com a venjança per l'ofensiva republicana de l'Ebre, els nacionals bombardegen València, Alacant i Dènia. Els atacs aeris van dirigits sobre blancs civils i militars.
30 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Comencen els combats a la serra de Pàndols. • Nous atacs republicans contra Gandesa i Vilalba, sense èxit.
31 juliol	<ul style="list-style-type: none"> • Els continus bombardeigs frenen l'avanç republicà en la batalla de l'Ebre. • Una delegació del Partit Socialista Belga visita Lluís Companys
AGOST 1938	• ELS NACIONALS FRENEN L'AVANÇ REPUBLICÀ AL FRONT DE L'EBRE
1 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Els republicans passen a la defensiva a l'Ebre: comença una terrible batalla de desgast. • L'escriptor nord-americà Theodore Dreiser visita Barcelona.
4 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Durs combats a Mequinensa, alt Guadalaviar i Móra d'Ebre.
7 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Els republicans han de retirar-se de Mequinensa, es veuen obligats a tornar a travessar l'Ebre.
11 agost	<ul style="list-style-type: none"> • El govern republicà posa sota control directe seu les indústries de guerra més importants. • Segueixen els combats a la serra de Pàndols.
13 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Combat ferotge a la serra de Pàndols.
14 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Les forces nacionals frenen l'avanç dels republicans al front de l'Ebre. • Franco conmina l'exèrcit republicà a retirar-se de la batalla de l'Ebre.
17 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Negrín presenta el seu nou govern.
18 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Una comissió britànica arriba a Barcelona per a examinar les destrosses ocasionades pels bombardeigs diaris sobre la ciutat.
20 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Yagüe comença l'ofensiva nacional a l'Ebre amb un gran desplegament d'artilleria. • L'escriptor alemany Ernst Toeller visita Barcelona.
24 agost	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals avancen molt lentament a l'Ebre. Nombroses baixes en ambdós bàndols.
SETEMBRE 1938	• LA BATALLA DE L'EBRE S'ENDUREIX
3 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • L'alt comandament nacional decideix portar la batalla de l'Ebre fins a les últimes conseqüències i comença una ofensiva sobre el front de Gandesa dirigida per García Valiño: atac nacional a Gandesa.
9 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • S'endureixen els combats a les serres de Cavalls i Pàndols.
16 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • Nou atac aeri sobre el port de Barcelona.
29 setembre	<ul style="list-style-type: none"> • Les Corts espanyoles es reuneixen a Sant Cugat del Vallès.

OCTUBRE 1938	<ul style="list-style-type: none"> • LES BRIGADES INTERNACIONALS ES RETIREN DE LA GUERRA • PROCÉS CONTRA EL POUM
8 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Atac aeri nacional sobre un tren civil parat a l'estació de Sant Vicenç de Calders: 30 morts.
21 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • El govern republicà accepta les condicions establertes pel tractat de no intervenció en la guerra i anuncia oficialment la retirada de les Brigades Internacionals del front.
24 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Comença a Barcelona el procés contra el POUM.
25 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Negrín fa un discurs de comiat als voluntaris estrangers de les Brigades Internacionals.
28 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Ramon Franco, germà del general Franco, mor en accident d'aviació. • Desfilada de comiat de les Brigades Internacionals a Barcelona: un gran nombre de ciutadans els aclamen.
29 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Acaba el procés contra el POUM amb diverses condemnes de presó.
30 octubre	<ul style="list-style-type: none"> • Comença l'ofensiva nacional sobre l'Ebre. La 1ª Divisió navarresa ocupa la serra de Cavalls.
NOVEMBRE 1938	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS GUANYEN LA BATALLA DE L'EBRE
3 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals ocupen la serra de Pàndols.
4 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • S'ensorra definitivament el sistema defensiu que Líster havia disposat a l'Ebre.
6 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • Ofensiva republicana a Fraga.
7 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • El front republicà de l'Ebre comença a trencar-se. Els nacionals (García Valiño) arriben a Móra d'Ebre. Des de llavors, l'únic objectiu de Modesto serà el de fer tornar a travessar l'Ebre a les seves tropes en les millors condicions possibles.
13 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • Julián Besteiro, líder socialista moderat de Madrid, visita el govern a Barcelona, per a mostrar el seu enfadament per la influència dels comunistes a Catalunya.
15 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • El front de l'Ebre es trenca i les tropes republicanes es retiren totalment. Les últimes tropes de Modesto travessen l'Ebre. Líster ha deixat a García Valiño 4.607 presoners. • Final de la batalla de l'Ebre: les últimes tropes republicanes creuen en sentit invers l'Ebre. Des de l'inici de la batalla (25 juliol), l'<i>Exèrcit Popular</i> ha deixat 30.000 morts i 20.000 presoners. El front resta igual que al començament de la batalla. • Negrín i Azaña assisteixen a la desfilada de comiat de les Brigades Internacionals a Barcelona. Amb discursos de Negrín i "La Pasionaria", s'agraeix l'esforç als voluntaris estrangers que han defensat la República i la democràcia.

22 novembre	<ul style="list-style-type: none"> • El govern català rep aliments dels Estats Units.
DESEMBRE 1938	<ul style="list-style-type: none"> • COMENÇA L'OFENSIVA NACIONAL SOBRE CATALUNYA
10 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • El mal temps retarda l'ofensiva nacional sobre Catalunya.
23 desembre	<ul style="list-style-type: none"> • Comença l'ofensiva nacional sobre Catalunya. El front republicà es trenca en diversos punts.
GENER 1939	<ul style="list-style-type: none"> • TARRAGONA I BARCELONA CAUEN EN MANS FRANQUISTES
4 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Continua l'avanç nacional a Catalunya amb l'ocupació d'Artesa de Segre i Les Borges Blanques. • Les tropes de Modesto, nucli bàsic de l'exèrcit republicà, estan pràcticament destrossades.
12 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Ruptura del front republicà a Les Borges Blanques.
13 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals ocupen Tortosa.
15 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals ocupen Tarragona i Reus: Juan Bautista Sánchez entra a Tarragona i Yagüe a Reus.
23 gener	<ul style="list-style-type: none"> • El govern republicà decreta, després de trenta mesos de lluita, l'<i>estat de guerra</i>. L'ordre nomena Miaja generalíssim de las forces de Terra, Mar i Aire, cosa que el converteix pràcticament en cap civil i militar del territori republicà.
24 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Les tropes de l'exèrcit nacional arriben al Llobregat.
26 gener	<ul style="list-style-type: none"> • Caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit franquista: les tropes de Yagüe i Solchaga entren a Barcelona sense trobar resistència. • El govern de Negrín s'ha traslladat a Figueres.
FEBRER 1939	<ul style="list-style-type: none"> • GIRONA CAU EN MANS FRANQUISTES • LES TROPES FRANQUISTES ARRIBEN A LA JONQUERA • EL PRESIDENT DE LA REPÚBLICA, MANUEL AZAÑA, PRESENTA LA SEVA DIMISSIÓ
1 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals (García Valiño) ocupen Vic. • Reunió de les Corts republicanes (l'últim cop que ho fan a l'Estat espanyol) al castell de Figueres.
3 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Primers contactes a Madrid entre el coronel Casado i Besteiro, ambdós partidaris de negociar amb Franco la pau.
4 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals (Solchaga) ocupen Girona.
5 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Azaña, Martínez Barrio, Companys i Aguirre travessen la frontera francesa. • Els nacionals (Muñoz Grandes) ocupen La Seu d'Urgell.
8 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals (Solchaga) ocupen Figueres. • Negrín travessa la frontera. • Decret nacional pel que es cessa a 15.000 funcionaris de la Generalitat de Catalunya.

9 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Publicació de la "<i>Ley de Responsabilidades Políticas</i>": s'institucionalitza la depuració franquista dels funcionaris de l'Estat.
10 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Les tropes de Franco, ocupada tota Catalunya, arriben a la frontera francesa a Port-Bou i La Jonquera. • La guerra a Catalunya ha acabat. Uns 100.000 civils i 200.000 soldats republicans han creuat els Pirineus. • Comencen a funcionar a França els camps de concentració per als refugiats espanyols. • Procedent de França, Negrín aterra a Alacant i anima a continuar la resistència.
11 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Els nacionals ocupen Llívia.
21 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Franco presideix a Barcelona la <i>Desfilada de la Victòria</i>, en la que hi participen més de 100.000 homes.
22 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • Mor a Cotlliure el poeta Antonio Machado.
27 febrer	<ul style="list-style-type: none"> • A París, Azaña presenta la seva dimissió com a president de la República. • El Regne Unit i França, al complir-se un mes de la caiguda de Barcelona, reconeixen oficialment el govern de Franco.
MARÇ 1939	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS OCUPEN MADRID, SENSE TROBAR RESISTÈNCIA • VALÈNCIA OCUPADA PELS NACIONALS
5 març	<ul style="list-style-type: none"> • Una brigada afecta al Govern entra a Cartagena i comença a dominar la situació. • A mitjanit, Casado anuncia des de Madrid la constitució del "<i>Consejo Nacional de Defensa</i>", amb recolzament anarquista i amb l'oposició dels comunistes. Casado acabava de protagonitzar un cop d'estat antirrepublicà, amb la intenció de posar fi a la guerra.
28 març	<ul style="list-style-type: none"> • Les tropes nacionals entren a Madrid, sense trobar resistència. Franco, ignorant les propostes de Casado, havia decidit la capitulació incondicional.
30 març	<ul style="list-style-type: none"> • La República s'ensorra totalment: els nacionals ocupen València i Alacant.
ABRIL 1939	<ul style="list-style-type: none"> • ACABA LA GUERRA CIVIL AMB LA VICTÒRIA DELS NACIONALS
1 abril	<ul style="list-style-type: none"> • El general Franco dóna el darrer i victoriós comunicat de guerra. Últim <i>parte</i> oficial de guerra: "<i>En el día de hoy, cautivo y desarmado el Ejército Rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos militares. La guerra ha terminado.</i>"
DESPRÉS DE LA GUERRA	<ul style="list-style-type: none"> • CONSOLIDACIÓ DEL NOU RÈGIM FRANQUISTA
7 maig	<ul style="list-style-type: none"> • Reobertura de l'Ateneu Barcelonès, prèvia depuració dels fitxers de la seva biblioteca.

22 juliol	• Visita oficial del mariscal Pétain a Barcelona.
27 juliol	• La permanent de les Corts republicanes decideix dissoldre el govern.
8 agost	• Promulgació de la llei que reforça els poders de Franco com a Cap d'Estat.
9 agost	• Formació del segon govern de Franco ("Govern de la neutralitat i la no-bel·ligerància") (fins al juliol del 1945).
1 setembre	• Alemanya envaeix Polònia: inici de la Segona Guerra Mundial.

8. - ELS DOS BÀNDOLS A CATALUNYA

A) BÀNDOL REPUBLICÀ

a) Definició

Defensors de la República, responen al cop d'Estat Militar dels nacionals, amb la guerra i la revolució social. La manca d'unitat i l'escàs ajut internacional, expliquen la seva derrota en la guerra.

Eren coneguts com els "rojos" pel bàndol nacional qui els considerava políticament revolucionaris i més específicament militants socialistes o del moviment obrer. Aquesta expressió està arrelada al s XIX i ha estat usada sovint com a sinònim de comunista, sobretot pels sectors conservadors o reaccionaris. Així, fou adoptada pels franquistes durant la guerra civil espanyola per designar el bàndol republicà.

b) La Democràcia

Doctrina política que defensa la intervenció del poble en el govern i en l'elecció dels governants.

Durant els ss XIX i XX la idea de democràcia ha estat associada al constitucionalisme liberal i al *parlamentarisme*, definint-se per la igualtat dels ciutadans davant la llei, la responsabilitat del govern respecte a l'electorat, el sufragi universal, les eleccions periòdiques, el sistema de partits polítics i el reconeixement d'una sèrie de llibertats civils (expressió, reunió, premsa, religió, etc).

c) El Front Popular

Front comú propugnat per la tàctica política dels moviments socialista i comunista, de caràcter defensiu i que reuneix les organitzacions de la classe obrera, dels camperols i de la petita burgesia urbana i liberal a fi de frenar l'avanç del feixisme i del nacionalsocialisme.

Es materialitzà per primera vegada pel juliol del 1934, amb l'aliança del partit comunista i del partit socialista francès (SFIO). Consagrat pel setè congrés de la Internacional Comunista (juliol-agost del 1935) com a exponent de la tàctica del moviment comunista mundial, el front popular prengué formes diverses segons els estats, si bé a Europa es manifestà, sobretot, en pactes electorals, que triomfaren a Espanya (febrer del 1936) i a França (comunistes, socialistes, radicals i altres pel maig del 1936).

A l'estat espanyol hom en troba els orígens en la resistència, per part de les organitzacions obreres i republicanes d'esquerra, a la supremacia política dretana dels anys 1934-36, sobretot després de la repressió dels fets d'octubre del 1934, que obligà a crear una aliança de les forces republicanes, socialistes i comunistes. Aquesta es formalitzà en el *Manifest del Front Popular*, signat a Madrid (gener del 1936) per Izquierda Republicana, Unión Republicana, Partido Socialista Obrero Español, Unión General de Trabajadores, Federación Nacional de Juventudes Socialistas, Partido Comunista de España, Partido Sindicalista i Partido Obrero de Unificación Marxista. El manifest evidencia discrepàncies entre socialistes i republicans, en no acceptar aquests últims la nacionalització de la terra i de la banca propugnada pel partit socialista. D'una manera unànime fou exposada la necessitat d'una amnistia política i social, el restabliment dels principis constitucionals i la legislació autonòmica, la independència de l'aparell judicial, una reforma fiscal, etc.

Als Països Catalans, el front popular presentà diferències. Així, a les Balears restà format per organitzacions polítiques de l'estat espanyol (Izquierda Republicana, Unión Republicana i Partido Socialista Obrero Español), al País Valencià, per forces de l'estat espanyol (Izquierda Republicana i Partido Socialista Obrero Español) i una organització valencianista (Esquerra Valenciana), i al Principat, a causa de l'hegemonia d'organitzacions polítiques pròpies, el front popular adquirí una configuració diferent, denominada *Front d'Esquerres de Catalunya*.

La Confederació Nacional del Treball, si bé no participà en cap llista electoral, participà activament en pro del front popular, fins al punt que arribà a col·laborar, durant la guerra civil, amb el govern republicà, tant en el govern central com en el de la Generalitat de Catalunya. Des dels anys trenta fins avui la tàctica d'un front comú de les organitzacions polítiques d'esquerra (basada en l'aliança de socialistes i comunistes) ha estat utilitzada, si bé la majoria de les vegades no ha fructificat.

d) Ideologies del bàndol republicà

Socialisme

Conjunt de doctrines que, en oposició a l'individualisme, propugnen una reforma radical de l'organització de la societat per la supressió de les classes socials mitjançant la col·lectivització dels mitjans de producció, de canvi i de distribució (*col·lectivisme*, *col·lectivització*).

Comunisme

Sistema d'organització social que proposa l'abolició de la propietat privada i la comunitat de béns (mitjans de producció i béns de consum). El comunisme va lligat als corrents del *socialisme marxista* i de l'*anarquisme*.

Marxisme-leninisme

Variante del *marxisme*. Interpretació de Lenin de la teoria marxista per tal d'explicar per què el capitalisme no s'havia esfondrat, tal com havia predit Marx. Segons Lenin, es devia a l'*imperialisme* (explotació de les colònies), que havia permès pagar millor un sector dirigent de la classe obrera i així aquesta havia abandonat la revolució i havia lliscat cap al reformisme. Per a Lenin, la revolució no es produiria espontàniament, com havia dit Marx, sinó que la faria una minoria, l'avantguarda de la classe obrera, la qual, un cop en el poder, practicaria la *dictadura del proletariat* per destruir el *capitalisme* i construir el *socialisme*. Aplicat a la construcció del socialisme a l'URSS, es caracteritzava per la prioritat donada a la pràctica revolucionària, que es realitzava a través de l'organització revolucionària del proletariat en el partit comunista. Sovint hom veié en les deformacions burocràtiques de l'URSS una conseqüència de les concepcions leninistes sobre la relació entre la classe proletària i el partit. De fet, hom seguí anomenant *marxisme-leninisme* la doctrina oficial emanada dels estaments burocràtics de l'URSS després de la mort de Lenin fins a la *perestrojka* (1985).

Trotskisme

Doctrina política que, dins el moviment comunista internacional, es reclama seguidora de les tesis de Lev *Trotsky* (*Trotski*). De fet, els partidaris d'aquest s'autonomenaren, inicialment, "bolxevics-leninistes" o "marxistes revolucionaris", i foren llurs adversaris qui els posaren el qualificatiu de trotskistes, el qual han acabat per assumir. Els punts doctrinals bàsics del trotskisme són: la teoria de la *revolució permanent* lligada a l'afirmació que la revolució socialista ha de tenir necessàriament un caràcter internacional; la teorització de l'existència d'una casta burocràtica a l'URSS, que usurpa el poder obrer i arriba a la forma extrema del *stalinisme*, i per a posar fi a la qual cal en els estats anomenats socialistes una "revolució política"; i la necessitat de la construcció d'un partit d'avantguarda que aplegui els sectors més conscients i actius del proletariat i capaç d'orientar el moviment espontani de les masses cap al triomf revolucionari.

Anarquisme

Doctrina político-social que preconitza la llibertat total de la persona humana i la desaparició de l'estat i de la propietat privada. L'anarquisme estricte, que desconfiava de l'actitud possibilista de la CNT, fundà el 1927 la *Federació Anarquista Ibèrica* (FAI), en la qual militaren Diego Abad de Santillán, Aureli Fernández, i també Bonaventura Durruti, Francisco Ascaso i Garcia i Oliver, que defensaren la tàctica insurreccional per a prendre el poder i destruir l'estat, sense necessitat de comptar amb els partits polítics de classe ni amb els sindicats. El puschisme faista (insurreccions de l'alt Llobregat, la Ribera Baixa i la Safor, del gener de 1932, i les de febrer i desembre del 1933) crearen greus dificultats als governs de la Segona República i als de la Generalitat de Catalunya, i suscitaron greus diferències al si de la CNT. Durant la guerra civil, l'anarquisme evolucionà, bé que no en la teoria, sí en la pràctica, i els seus dirigents, tot i seguir manifestant-se apolítics, formaren part dels governs de la República i de la Generalitat, al mateix temps que participaven en l'esforç de la guerra i empenien una tasca de col·lectivitzacions a Catalunya i a Aragó, que en gran part fou frenada després dels fets de maig del 1937. Els Països Catalans són l'únic lloc del món on el moviment obrer de signe anarquista es mantingué fortament majoritari sobre el socialista o comunista de qualsevol tendència, fins a l'acabament de la guerra civil de 1936-39, que passà a la clandestinitat o a l'exili.

Anarcocomunisme

També anomenat *Anarquisme comunista* o *Comunisme llibertari*. Corrent i principi econòmic de l'anarquisme que combat tot tipus de propietat, tant privada com col·lectiva. Es diferencia del col·lectivisme pel seu desig que en el socialisme cada persona rebi segons les seves necessitats (i no segons el seu treball), sense cap més limitació que les imposades pel desenvolupament de l'economia, i que hom demani a cada persona la màxima aportació considerant les seves limitacions físiques i morals.

Anarcosindicalisme

Doctrina que atribueix als sindicats un paper fonamental en la reivindicació laboral obrera i en la lluita per a la consecució de la revolució social. La fusió del pensament bakuninista i l'acció societària a través dels sindicats obrers donà un primer moviment anarcosindicalista, fort especialment a la Península Ibèrica.

Anticlericalisme

Designació de doctrines, moviments i idees que tenen la crítica de les persones i les institucions eclesiàstiques com a motiu. En general, hi predomina l'hostilitat a la clerecia en general o a una part d'aquesta.

Col·lectivisme

Doctrina social que proposa la propietat comuna dels mitjans de producció com a forma més avançada d'organització social de la unitat, més o menys global, a què es refereixi.

e) President de la Generalitat de Catalunya durant la guerra.

Companys i Jover, Lluís (1882-1940).

Polític. Fill d'una família benestant pagesa. Cursà la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, on fundà l'Associació Escolar Republicana (1900) i milità en la Unió Republicana. Creà un nucli homogeni amb Francesc Layret i Albert Bastardas. Col·laborà activament amb les Joventuts de la Unió Federal Nacionalista Republicana, de les quals fou president de la secció política (1910). Fou redactor en cap (1912) de «La Barricada», setmanari del Bloc Autonomista Català. Esdevingué dirigent important del reformisme a Catalunya, especialment després de l'anada de Melquíades Álvarez a Reus (juliol del 1912); col·laborà estretament amb Josep Zulueta, Laureà Miró i Trepal i Eusebi Corominas a través de la seva tasca en «La Publicidad», periòdic des del qual sostingué una polèmica amb Layret (aquest, des d'«El Poble Català») pel setembre del 1912, amb l'intent d'emportar-se'l a l'òrbita del reformisme. Candidat a les eleccions municipals del 1913, el fet de perdre-les —ahora que Eusebi Corominas i d'altres— inicià la crisi del reformisme, accelerada en 1914-15. «La Publicidad» deixà d'ésser òrgan oficial del reformisme en retirar-se Companys del periòdic. La seva actuació política prosseguí dins la Joventut Republicana de Lleida, i participà, amb Layret, Marcel·lí Domingo, Mestres i d'altres, en el míting del setembre del 1916, que portà a la celebració de l'assemblea (abril del 1917) que constituí el Partit Republicà Català. Formà part de la redacció de «La Lucha», òrgan del nou partit. En representació d'aquest, fou elegit regidor de l'ajuntament de Barcelona (1917), i des d'aquest càrrec formà part de la comissió que intentà d'obtenir del govern una intervenció positiva respecte als conflictes obrers (1919). Amb Layret, representà la tendència esquerrana del partit durant els conflictes socials d'aquests anys, i exercí d'advocat laboralista en defensa de militants sindicalistes. Tanmateix, i malgrat que perdurà fins el 1931, el partit s'anà desfent a causa de les seves contradiccions internes. Pel novembre del 1920 fou detingut, amb Salvador Seguí, Martí Barrera, Josep Viadiu i d'altres sindicalistes, i fou deportat al castell de la Mola (Maó); quan Layret es disposava a assumir-ne la defensa, fou assassinat. A les eleccions legislatives del desembre del 1920, Companys fou elegit diputat per Sabadell en representació del Partit Republicà Català (escó que havia ocupat Layret), i hagué d'ésser posat en llibertat. Participà activament en el debat sobre el terrorisme barceloní (febrer del 1921) contra el governador Martínez Anido. Fou un dels membres fundadors de la Unió de Rabassaires i Altres Cultivadors del Camp de Catalunya (1922), i dirigí «La Terra», òrgan de la Unió. Participà en la gran campanya de propaganda organitzada per aquesta, que portà a la gran assemblea del 1923, en la qual es pronuncià contra el projecte elaborat per l'oficina jurídica de la Mancomunitat de Catalunya. Aquest fet

comportà el suport de la Unió de Rabassaires a la seva candidatura per Sabadell (abril del 1923), que guanyà. Durant la Dictadura actuà com a advocat assessor de la Unió de Rabassaires (1925), i des del 1928 formà part dels comitès dels partits catalans que dirigiren l'oposició política. Fou empresonat durant l'octubre del 1930. Participà en el Comitè Revolucionari de Catalunya el mes següent, en signà el manifest i s'hagué d'amagar des d'aleshores. Havia format part (1930) del comitè d'enllaç dels tres partits republicans catalans al marge de l'Estat Català i del grup de «L'Opinió». Participà en la Conferència d'Esquerres (març del 1931), de la qual sortí l'Esquerra Republicana de Catalunya, i en formà part del directori en representació del Partit Republicà Català. Elegit regidor de l'ajuntament de Barcelona el 12 d'abril de 1931, a mig matí del dia 14 entrà, amb Amadeu Aragay, Lluhí i Vallescà i d'altres, a la casa de la ciutat, on deposà l'alcalde accidental Antoni Martínez i Domingo, prengué possessió de l'alcaldia i des del balcó proclamà la República a Catalunya. Expulsà del govern civil el radical Emiliano Iglesias, fou nomenat governador civil de Barcelona (16 d'abril) fins al mes de maig, que fou substituït per Carles Esplà, i fou nomenat cap de la minoria d'Esquerra Republicana i dirigí «La Humanitat», òrgan del partit. Havia col·laborat abans en la segona època de «L'Opinió». Fou elegit diputat a corts per la província de Barcelona (juny del 1931) i al Parlament de Catalunya per Sabadell (novembre del 1932). Intervingué activament en les discussions del projecte de constitució de la República Espanyola (setembre del 1931); votà a favor del vot femení (octubre del 1931); fou vice-president de l'assemblea de la Generalitat i president provisional, en substitució de Jaume Carner (gener del 1932); en nom dels diputats catalans s'abstingué de votar el dictamen de l'Estatut en el debat de l'article VI sobre l'ensenyament (juliol del 1931). Cessà del càrrec de president del Parlament de Catalunya, i en juny-novembre de 1933 fou ministre de marina. Pel mateix juny fou elegit membre de l'executiu d'Esquerra Republicana en el seu segon congrés nacional ordinari. A les eleccions legislatives del novembre del 1933 fou elegit diputat per la ciutat de Barcelona. A la mort de Francesc Macià, Joan Casanovas, president del Parlament de Catalunya, el presentà com a president de la Generalitat: ocupà el lloc (1 de gener de 1934) per 56 vots a favor, 6 en blanc i l'abstenció dels diputats de Lliga Catalana. Al mateix gener formà el primer govern de concentració dins la línia política que havia de marcar la seva presidència. Donà pas a corrents polítics com Estat Català, Acció Catalana Republicana, el grup de «L'Opinió», etc, que Macià no havia acceptat, juntament amb la Unió Socialista de Catalunya i l'Esquerra Republicana. Convocà també (gener) un míting electoral de l'Esquerra amb figures no catalanes com Azaña, Prieto, Casares Quiroga, etc, dins el nou plantejament d'una acció política d'aliances. Al juny del 1934 presentà la llei de Contractes de Conreu. Durant els mesos següents patí la tensió creixent entre les tendències d'Estat Català i les de l'Aliança Obrera. Cada vegada més es refermà en el seu nacionalisme, que el portà, el 6 d'octubre de 1934, a proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola i a viure directament els fets del *Sis d'Octubre*. Condemnat a 30 anys de reclusió major pel govern radical-cedista de la República Espanyola, complí part de la condemna al penal d'El Puerto de Santa María (Cadis). Alliberat per la victòria del Front Popular (febrer del 1936), fou elegit diputat pel Front d'Esquerres de Catalunya i ocupà de nou la presidència de la Generalitat. En produir-se els esdeveniments del juliol del 1936, s'instal·là al despatx del cap de serveis de policia de Catalunya i treballà activament en la resistència de Barcelona. Bé que en uns primers moments fou desbordat per les forces revolucionàries, s'esforçà a

mantenir l'equilibri de les forces polítiques catalanes durant tota la guerra civil, dins la seva tònica de govern de concentració, fins a arribar a obtenir un govern d'unitat popular, presidit per Josep Tarradellas, al setembre del 1936. A l'entrada de les forces franquistes a Barcelona, s'exilià a França (gener del 1939). Detingut per les forces del govern alemany, li fou aplicada l'extradició i el dugueren a Espanya. Després d'un consell de guerra sumaríssim, fou afusellat, el 15 d'octubre de 1940, al castell de Montjuïc. Des del 1985, les seves despulles reposen en un mausoleu, al Fossar de la Pedrera.

f) Presidents de la República i caps de govern de la República

Azaña y Díaz, Manuel (1880-1940)

Polític i escriptor castellà. Fill d'una família benestant, estudià al col·legi dels agustins d'El Escorial; el 1900 es doctorà en dret per la universitat de Madrid. Fou, per oposició, alt funcionari de la Direcció General de Registres, i exercí els càrrecs de secretari de l'Institut de Dret Comparat i de secretari de l'Ateneu de Madrid (1913-19), del qual fou elegit president el 1930. El 1911, una beca de la Junta d'Ampliació d'Estudis li permeté de realitzar el seu primer viatge a França, la vida política i intel·lectual de la qual arribà a conèixer profundament, cosa palesa ja en el seu primer llibre (*Estudios de política francesa contemporánea. La política militar*, 1919). La seva vocació d'escriptor i de crític literari, tot i que es manifestà molt aviat, no començà a arrelar en obres de relleu fins als anys vint: diversos estudis sobre Juan Valera i *Pepita Jiménez* (el 1926 obtingué el Premio Nacional de Literatura amb una *Vida de don Juan Valera*); *El jardín de los frailes* (1927), novel·la autobiogràfica; el drama *La corona* (1928); *Plumas y palabras* (1930), volum que recull els seus principals assaigs apareguts en les revistes de les quals havia estat director: "La pluma" (1920-23) i "España" (1923-24); *La invención del Quijote y otros ensayos* (1934), etc. Paral·lelament a aquesta tasca d'home de lletres, la seva lucidesa i el seu excepcional domini de la llengua castellana (evidenciat també en traduccions com les *Memorias* de Voltaire i *La Biblia en España* de George Borrow), Azaña s'anà afermant com un dels comentaristes polítics més aguts del sector republicà. El 1925 fundà l'agrupació Acción Republicana, a la qual s'adheriren les principals tendències republicanes. Després de la caiguda de Primo de Rivera fou un dels signants del pacte de *Sant Sebastià* (17 d'agost de 1930), i membre del comitè executiu revolucionari sortit d'aquesta reunió. En proclamar-se la República (14 d'abril de 1931) formà part del govern provisional com a ministre de la guerra. En aquell temps Azaña era poc conegut fora dels medis literaris i polítics de Madrid, però molt aviat passà a ésser considerat "la revelació de la República", la personalitat dominant en el govern i, en les primeres corts del nou règim, a l'octubre del 1931, substituï Alcalá Zamora en la direcció del gabinet tot conservant la cartera de la guerra. L'orientació d'"esquerra liberal burgesa" seguida per la política governamental fins al setembre del 1933 (reorganització de l'exèrcit, disposicions relatives al culte i a la clerecia, estatut de Catalunya, reforma agrària lenta, etc) respongué bàsicament a les inspiracions d'Azaña, i aquest període de la història de la República ha estat denominat ben justament "bienni *azañista*". L'entesa entre els radicals i els de la

CEDA, que governà després de les eleccions del novembre del 1933, s'esforçà a enderrocar l'obra d'Azaña, el qual, arran de la insurrecció del 6 d'octubre de 1934, que el sorprengué a Barcelona, i en la qual no estava compromès, fou empresonat i sotmès a procés. D'aquesta crisi, en sortí enfortit políticament. Reorganitzà el seu partit (denominat ara *Izquierda Republicana*), que absorbí l'ORGA (autonomistes gallecs) i la majoria dels radical-socialistes, i s'erigí en el puntal burgès del Front Popular. La victòria d'aquest en les eleccions del febrer del 1936 portà novament Azaña a la direcció del govern, i al maig del mateix any fou elegit president de la República, càrrec que exercí durant la guerra civil fins al febrer del 1939, que dimití, un cop hagué passat a França a l'acabament de la guerra a Catalunya. En 1966-68, a Mèxic, hom publicà les seves *Obras completas*, que contenen, a més un *Diario íntimo*, inapreciable per a l'estudi de la història política de la República i de la complexa personalitat de l'autor.

Casares Quiroga, Santiago (1884-1950)

Polític i advocat gallec. Fou un dels signants del pacte de Sant Sebastià (1930) i diputat a corts per l'ORGA (Organització Republicana Gallega Autònoma), partit que dirigí i que fusionà, el 1936, amb la *Izquierda Republicana*. Des de la proclamació de la República (1931) ocupà diversos ministeris: de marina (1931), de governació (1931-33) i d'obres públiques (1936). En accedir Azaña a la presidència de la República, li encarregà de formar govern (13 de maig de 1936), en el qual es reservà la cartera de guerra. Essent president del govern, hagué de fer cara a les difícils circumstàncies de l'aixecament militar i de la subsegüent revolució popular del juliol del 1936; intentà, infructuosament, de mantenir la legalitat constitucional i s'oposà a la distribució d'armes al poble. Dimití el mateix 18 de juliol. S'exilià a França.

Giral, José (1879-1962)

Polític. Químic i catedràtic a la universitat de Madrid (1928). S'oposà a la dictadura de Primo de Rivera i participà en la fundació d'Acción Republicana. En ésser proclamada la República, el 1931, fou conseller d'estat, rector de la universitat de Madrid i ministre de marina (1931-33). Ministre també amb el Front Popular (1936), fou cap de govern (19 de juliol — 5 de setembre), però no pogué impedir que la revolta militar s'estengués i que esclatés la revolució a la zona republicana. Fou ministre amb els governs de Largo Caballero i Negrín, i el 1939 s'exilià a Mèxic, on presidí el govern republicà a l'exili (1945-47).

Largo Caballero, Francisco (1869-1946)

Polític i sindicalista. Obrer estucador, ingressà a la UGT el 1890 i al PSOE el 1894, de les direccions dels quals formà part des del 1914 i 1915, respectivament. Membre del comitè de vaga del 1917, fou condemnat a trenta anys de presó; però, en ésser elegit diputat per Barcelona el 1918, fou amnistiàt. Col·laborà com a conseller d'estat amb la Dictadura de Primo de Rivera. Representant de la UGT en el comitè revolucionari (1930), fou ministre de treball de la República (1931-33)

i fou elegit president del PSOE (1932-35). A causa dels problemes plantejats en la col·laboració governamental i dels fets d'octubre del 1934 (amb motiu dels quals fou empresonat i després absolt), abandonà el seu reformisme i, esdevingut el líder de l'ala esquerra del PSOE i de les Joventuts Socialistes, propugnà una política revolucionària de front obrer i es declarà partidari de la dictadura del proletariat. Fou anomenat *el Lenin espanyol*. No reeixí a desbancar Prieto i els socialistes moderats de la direcció del partit, però conservà el predomini a la UGT. Elegit diputat (febrer del 1936), al setembre següent, iniciada la guerra civil, fou cap d'un govern de Front Popular i es reservà el ministeri de la guerra. Després dels fets de Maig del 1937 a Barcelona, dimití, i fou apartat dels càrrecs directius del partit i de la UGT. Acabada la guerra, s'exilià a França, i fou deportat pels nazis a un camp de concentració. Posteriorment fou publicat a Mèxic un recull de cartes seves amb el títol de *Mis recuerdos* (1954). L'any 1978, les seves despulles foren traslladades de París a Madrid.

Martínez Barrio, Diego (1883-1962)

Polític. En un principi partidari de Lerroix, signà el manifest del Comitè Republicà i fou ministre de comunicacions en el govern provisional. Cap de la minoria radical en el Congrés i ministre de governació (1933), es féu càrrec de la presidència del govern amb l'encàrrec de portar a terme les eleccions del novembre d'aquell mateix any. Trencà amb Lerroix i fundà el partit d'Unión Republicana, amb el qual participà en les eleccions del febrer del 1936. Es féu càrrec, interinament, de la presidència de la República (1936). El 1945 esdevingué president de la República a l'exili.

Negrín López, Juan (1889-1956)

Polític i metge. Especialitzat en fisiologia, féu estudis a Leipzig i el 1922 obtingué una càtedra a la universitat de Madrid. En el terreny científic féu una tasca molt important i mai no destacà en política fins a la guerra civil de 1936-39. Però ja des de la Dictadura s'inclinà cap al PSOE, i el 1931 fou elegit diputat. Durant la guerra civil fou ministre de finances en el govern Largo Caballero (setembre del 1936). Des d'aquest càrrec reorganitzà l'economia de guerra i ordenà el trasllat a l'URSS (via Cartagena-Odessa) d'una gran part de les reserves d'or del Banco de España, amb la garantia de les quals es feien efectives les ordres de pagament internacionals que lliurava Negrín mateix. Amb la dimissió de Largo Caballero arran dels fets de *Maig* fou nomenat primer ministre (17 de maig de 1937). Immediatament constituí un govern amb la participació de dos ministres comunistes per tal d'assegurar-se l'ajut de l'URSS. Malgrat tot, es mantingué molt distant del Partido Comunista de España. A remolc de l'evolució de la guerra, el mes d'octubre del 1937 decidí el trasllat del govern a Barcelona, el mes d'abril del 1938 donà entrada a ministres sindicals (CNT-UGT) i pel setembre del mateix any intentà de negociar la pau sobre la base d'un programa de tretze punts. Pel febrer del 1939, amb la desfeta de Catalunya, s'exilià. Després tornà a entrar a la zona republicana, però el 5 de març ell i el seu govern emprengueren per via aèria el camí definitiu de l'exili. Acabada la guerra, organitzà el Servicio de Emigración para Republicanos Españoles, que rivalitzava amb una organització de fins

similars organitzada a Mèxic per Indalecio Prieto. Després de la seva mort (1956), el seu fill, Rómulo, lliurà a l'ambaixador de l'estat espanyol a París documentació interessant relacionada amb el dipòsit d'or fet per Negrín a l'URSS.

g) Dirigents anarquistes

Abad de Santillán, Diego (1897-1983)

Pseudònim de *Sinesio García Fernández*, economista, polític i anarquista espanyol. Residí en diversos períodes de la seva joventut a l'Argentina, on col·laborà a la Federación Obrera Regional. Tornà per estudiar filosofia a Madrid (1915-17), on conegué Salvador Seguí, i medicina a Berlín (1922-26). A l'Argentina, fou col·laborador de la revista "La Protesta", amb Enrique Nieto, deixeble de Francesc Ferrer i Guàrdia, i publicà *El anarquismo en el movimiento Obrero* (1925). A Espanya participà, des del 1931, en diferents grups anarquistes i dirigí "Tierra y Libertad". Més endavant publicà *Reconstrucción social. Bases para una nueva edificación económica argentina* (1933) i escrigué *La bancarrota del sistema económico y político del capitalismo*. Féu una breu estada a l'Uruguai, retornà a Europa i s'establí a Barcelona el 1933. Durant aquest període es caracteritzà per una intensa activitat política i intel·lectual que culminà amb la creació de tres revistes —"Tiempos Nuevos", "Butlletí de la Conselleria d'Economia" i "Timón". El juliol del 1936 representà la FAI en el Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya, el mateix any publicà a nom de la CNT *El organismo económico de la revolución*. Com a membre del Consell d'Economia de la Generalitat de Catalunya defensà la política de participació anarquista en el govern republicà. Després de la guerra civil, el 1939, s'exilià a l'Argentina, on residí fins el seu retorn definitiu a Catalunya el 1976. Publicà, entre altres obres i traduccions, *Por qué perdimos la guerra* (1940), *La crisis del capitalismo y la misión del proletariado* (1946) i *Contribución a la historia del movimiento obrero español* (1962-65). Rellançà la revista "Timón" i col·laborà en la *Gran enciclopedia argentina*. Retornat de l'exili, publicà a Barcelona el llibre de records, *Memorias* (1977).

Durruti Domingo, Buenaventura (1896-1936)

Dirigent anarquista castellà. Mecànic, inicià l'activitat sindical a la Unión de Metalúrgicos (1912). Arran de la vaga del 1917 i com a desertor de l'exèrcit, s'exilià a França. De tornada, s'adherí a la CNT; detingut, fugí de l'hospital militar de Burgos cap a París. En retornar, conegué Manuel Buenacasa a Sant Sebastià i participà en la creació del grup anarquista 'Los justicieros'. Fugí cap a Barcelona en ésser descobert un atemptat contra el rei, i a Saragossa es relacionà amb Francisco Ascaso. Ja a Barcelona, formà, amb Suberviela, Torres Escartín i Ascaso, el grup anarquista «Crisol» (1922), que es convertí després en «Los solidarios». Hagué de sortir de Barcelona, i anà a París amb Ascaso, on ambdós es relacionaren amb la Unió Anarquista Internacional, i crearen l'Édition Anarchiste Internationale. Participà en el complot de Vera de Bidasoa (1924) i,

també amb Ascaso, anà a l'Amèrica Llatina. Actuaren a Cuba, Mèxic, Xile i l'Argentina, i, tornats a França, foren empresonats per un altre intent d'atemptat contra Alfons XIII. Alliberats, recorregueren Europa, i a Bèlgica Durruti col·laborà amb el Comitè Internacional Anarquista. Amb la vinguda de la República (1931), tornà a Barcelona, on l'antic grup es convertí en «Nosotros». Com a representant del Sindicat Fabril i Tèxtil de Barcelona assistí, amb García Oliver, al congrés de la CNT del juny del 1931, on es manifestà contrari a les federacions d'indústria. Per la seva participació en la insurrecció de l'alt Llobregat (1932), fou deportat a Puerto Cabras (Fuerteventura), d'on tornà vuit mesos després. Formà part del comitè revolucionari de la fracassada insurrecció del gener del 1933, i fou novament empresonat (cinc mesos) a El Puerto de Santa María (Cadis). Al ple de la Confederació Regional del Treball de Catalunya triomfà la seva postura, partidària de la línia insurreccional, i formà part, amb Isaac Puente i Cipriano Mera, del comitè insurreccional del desembre del 1933, després de dirigir l'abstenció electoral de la CNT-FAI. Fracassada la insurrecció, fou empresonat a Burgos. Alliberat pel maig del 1934, fou detingut la vigília del *Sis d'Octubre* i confinat a València, des d'on preparà una retirada tàctica; sortí de la presó a la fi del 1935. El 17 de juliol de 1936 organitzà la defensa confederal a Sant Martí de Provençals, a Sant Andreu de Palomar, al Poble Nou i a la plaça de Catalunya. Mort Ascaso, assaltà les Drassanes. El Comitè Central de Milícies Antifeixistes el féu responsable d'una columna per marxar sobre Saragossa (assessorat pel comandant Pérez Farras). Instal·lat a Bujaraloz, impulsà la col·lectivització de les terres i la creació del Consell de Defensa d'Aragó. Ajornat l'atac, tornà a Barcelona, on es feren paleses les seves diferències amb el Comitè. Convocat per Villalba a Barbastro, atacà Siétamo i Estrecho Quinto. Cridat per García Oliver i Abad de Santillán tornà a Barcelona, on es mostrà contrari a l'organització militar clàssica i a la participació de la CNT-FAI en el govern republicà, tot mantenint una militarització de les forces. El 13 de novembre marxà amb la seva columna cap a Madrid, on morí el dia 19 davant la Ciutat Universitària. El seu enterrament a Barcelona tingué gran ressò popular.

García i Oliver, Joan (1901-1980)

Dirigent anarcosindicalista. Cambrer, anà a Barcelona, on s'uní amb Durruti i Ascaso i formà el grup Los Solidarios (1922). Sota la Dictadura, fou empresonat a Burgos (1924) i a Pamplona (1926), i no tingué intervenció directa en la fundació de la FAI. Després d'oposar-se a les federacions nacionals d'indústria, en el congrés de la CNT del juny del 1931 (on representà el Sindicat d'Art Fabril de Barcelona), es destacà com a partidari de l'immediat putschisme revolucionari contra la República i fou qualificat d'anarco-bolxevic. Implicat en l'aixecament de l'Alt Llobregat (gener del 1932), fou empresonat, i des de la presó acusà públicament Pestaña d'haver impedit una vaga general de solidaritat amb els deportats i aconseguí que dimitís. Posteriorment impulsà la creació d'un Comitè Nacional Revolucionari i fou el dirigent principal de la insurrecció del 8 de gener de 1933, i novament fou detingut. Es mantingué després en un segon pla davant el moviment revolucionari del desembre d'aquell mateix any i insistí en la necessitat d'una organització paramilitar (en especial, els grups de defensa confederals), tesi que formulà al congrés confederal de Saragossa (maig del 1936). El 21 de juliol, a l'inici de la guerra civil, imposà la formació del Comitè

Central de Milícies Antifeixistes, que dominà els primers temps de la secretaria de guerra. De bon principi s'oposà a l'entrada de la CNT al Consell de la Generalitat (setembre del 1936), però després ell mateix acceptà el càrrec de ministre de justícia del govern Largo Caballero (novembre del 1936 maig del 1937). Posà en funcionament un camp de treball per als detinguts polítics i intentà de crear unes ciutats penitenciàries de readaptació a curt termini per a delinqüents comuns. Com a membre del Consell Superior de Guerra de la República (novembre del 1936), inicià l'organització de les Escoles Populares de Guerra. Durant els Fets de Maig del 1937 anà a Barcelona amb Frederica Montseny per aturar la lluita al carrer. Des del juliol d'aquell any figurà com a cap de la Comissió Auxiliar Política del comitè regional de Catalunya. A partir del 1938 intentà la centralització organitzativa del moviment confederal mitjançant la creació d'un comitè executiu del Moviment Llibertari de Catalunya (abril del 1938). A l'exili, primerament a Suècia (1939) i després a Mèxic (1940), intentà la creació d'un Partit Obrer del Treball que exercís la direcció política de la CNT.

Montseny i Mañé, Frederica (1905-1994)

Anarquista, filla de Joan Montseny (*Federico Urales*) i de Teresa Mañé (*Soledad Gustavo*). Educada fonamentalment per la seva mare i alhora amb una cultura autodidàctica i eclèctica, de molt jove començà a escriure amb regularitat a "La Revista Blanca" (1923-36), i donà un especial relleu a la temàtica feminista (cal destacar la sèrie d'articles *La mujer, problema del hombre*, 1926-27); així mateix publicà unes primeres novel·les, de gran èxit en els medis llibertaris (*La Victoria*, 1925; *El hijo de Clara*, 1927; *La indomable*, 1928; *Tres vidas de mujer*, 1937), i moltes novel·letes en les col·leccions de "La Novela Ideal" (1925-37) i "La Novela Libre" (1929-37). No tingué una activitat pública destacada fins a l'adveniment de la Segona República, quan ingressà en el Sindicat de Professions Liberals de la CNT i es llançà a una estrident campanya contra els trentistes des d'"El Luchador" (1931-33); especialment influent fou en aquest sentit la seva denúncia de l'actitud vacil·lant del comitè regional confederal davant l'aixecament anarquista de l'alt Llobregat pel gener del 1932. Féu, d'altra banda, uns llargs viatges de propaganda per l'estat espanyol (a l'estiu del 1932 al País Basc, Andalusia i Mallorca; pel desembre del 1935 a Galícia; pel maig-juny del 1936 al Cantàbric), i gràcies a la seva personalitat, impetuosa i exultant, es convertí en un dels principals portaveus de la FAI, a la qual, tanmateix, no ingressà fins el 1933, atesa l'actitud individualista del seu anarquisme. Membre del comitè regional de la CNT de Catalunya el 1936, a partir d'aquest any passà a formar part del comitè peninsular de la FAI. Al congrés de la CNT del maig del 1936, a Saragossa, guanyà en gran part el seu dictamen sobre el comunisme llibertari que s'oposà als intents de programes revolucionaris més dibuixats i industrialistes (Peiró, Abad de Santillán, etc). Posteriorment, durant la guerra civil, malgrat els seus problemes de consciència, s'apartà de l'ortodòxia anarquista i acceptà d'ésser ministra de sanitat en el govern de Largo Caballero (novembre del 1936 maig del 1937). Aturà posteriorment, com a delegada governamental, a Barcelona, els Fets de Maig del 1937; les seves recomanacions foren més escoltades per part de les masses confederals que no les de Garcia i Oliver i Marià R.Vázquez, i sofrí un atemptat. Dugué a terme posteriorment les negociacions per a la constitució del comitè d'enllaç CNT-UGT (febrer del 1938), que presidí. Les seves idees es troben

fonamentalment en els fullets, producte de diverses conferències, *El anarquismo militante y la realidad española* (1937), *La Commune de París y la revolución española* (1937), *Mi experiencia en el Ministerio de Sanidad y Asistencia Social* (1937), etc. A l'exili tornà al seu tradicional purisme apolíticista, assegurà, amb el seu marit Germinal Esgleas, el funcionament de la CNT "apolítica" i s'encarregà de la direcció de diversos òrgans de premsa d'aquesta (especialment, "CNT" i "Espoir"). Continuà també la seva producció literària entre l'autobiografia i la divulgació: *Mujeres en la cárcel* (1949), *Cien días de la vida de una mujer* (1949), *Pasión y muerte de los españoles en Francia* (1950), *Heroínas* (1964), *Crónicas de CNT* (1974), *Qué es el anarquismo* (1976), *El éxodo anarquista* (1977), *Seis años de mi vida (1939-45)* (1978) i *Mis primeros 40 años* (1987). Des del 1977 participà en activitats cenatistes a l'estat espanyol, i esdevingué líder moral del sector històric de l'anarcosindicalisme (CNT-AIT), bé que continuà residint a Tolosa de Llenguadoc.

Peiró i Belis, Joan (1887-1942)

Anarcosindicalista. Obrer del vidre, inicià la seva vida de militant en 1906-08 a Badalona. A partir del 1915 fou un dels organitzadors de la Federació Espanyola de Vidriers i Cristallers i en 1916-20 en fou el principal responsable. Així mateix fou redactor (gener del 1916 - febrer del 1917) i director (febrer del 1917-20) d'"El Vidrio". Alhora, també a Badalona, fou un dels fundadors de la federació local de societats obreres (el 1915) i del seu òrgan de premsa "La Colmena Obrera" (1915-20), que a partir del gener del 1917 dirigí. La seva conversió a l'anarcosindicalisme i la seva experiència organitzativa, juntament amb la repressió desencadenada contra la CNT en 1919-20 a Barcelona, el dugueren a ésser cridat com a quadre confederal clandestí, després d'intervenir en el congrés de la CNT a Madrid del desembre del 1919. Tanmateix, el desembre del 1920 fou detingut i posteriorment empresonat a Sòria i a Vitòria. En llibertat, a partir del febrer del 1922 es féu càrrec de la secretaria del comitè nacional de la CNT i dirigí la seva reorganització, especialment adreçada a confirmar-ne el contingut anarcosindicalista en contra de les tendències pro bolxevics. Organitzà la conferència de Saragossa del juny de 1922 —que rebutjà l'adhesió a la Tercera Internacional i proclamà la reconstrucció de l'AIT— i fou l'autor de la moció coneguda com a "moció política", que declarà el paper polític, no parlamentarista, de la CNT. Poc després deixà la secretaria confederal i, establert a Mataró, passà a treballar de nou com a vidrier i a partir del 1925 dirigí la constitució de la Cooperativa del Vidre —Forn del Vidre—. En 1924-25 desenvolupà un gran esforç doctrinal per a definir el contingut ideològic de la CNT. Hi fixà com a punts essencials el funcionament regular dels seus òrgans i la no-imposició per damunt d'aquest dels anarquistes, una nova concepció de l'acció directa i el federalisme. Publicà en aquest sentit *Trayectoria de la Confederación Nacional del Trabajo* (1925), que s'oposà a les tesis d'Abad de Santillán, Buenacasa, etc, favorables a una definició explícita anarquista del moviment obrer. Després hagué de fer-se càrrec de nou de la secretaria del comitè nacional, en 1928-29, en la clandestinitat, i encapçalà una sèrie d'intents d'entesa amb els republicans catalanistes —en especial Macià— per a la preparació d'un moviment revolucionari contra la Dictadura, lligams que mantingué posteriorment a través de la seva col·laboració a "L'Opinió", en 1929-30, i de la signatura del Manifest

d'Intel·ligència Revolucionària del març del 1930. Malgrat haver estat partidari de la legalització dels sindicats en 1924-25 i un dels fundadors de "Vida Sindical" (1926), en 1929-30 aturà l'intent de Pestaña de dur la CNT a l'acceptació dels comitès paritaris. Més tard fou director de "Solidaridad Obrera" (1930 i 1931) i un dels signants del Manifest dels Trenta de l'agost del 1931, després d'aconseguir l'aprovació del congrés de la CNT a Madrid pel juny del 1931 de les seves idees sobre les federacions d'indústria. Principal inspirador ideològic del *trentisme* i dels *Sindicats d'Oposició*, fou un dels fundadors de la Federació Sindicalista Llibertària i redactor de "Cultura Libertaria" i "Sindicalismo". Procurà, tanmateix, ésser guardià de l'ortodòxia anarcosindicalista i així s'oposà successivament a la creació del Partit Sindicalista i als intents dels sindicats de Sabadell d'apropament al marxisme. En 1935-36 no pogué imposar, però, les seves condicions per al reingrés dels Sindicats d'Oposició a la CNT. Esclatada la guerra civil, participà en el comitè local antifeixista de Mataró, demanà des de "Combat" i "Llibertat" un ordre revolucionari, denuncià la violència individual i pel novembre del 1936 passà en nom de la CNT a formar part del govern Largo Caballero com a ministre d'indústria. Després dels fets de maig del 1937 es féu càrrec de la direcció del diari "Catalunya", i el 1938 fou comissari general d'energia elèctrica. Exiliat el 1939, participà a França en la Junta d'Auxili als Republicans Espanyols. Després, el 1940, fou detingut per la Gestapo, que el lliurà a les autoritats militars espanyoles. Empresonat a València, fou condemnat a mort i afusellat el 24 de juliol de 1942. Diverses recopilacions d'articles seus són *Ideas sobre sindicalismo y anarquismo* (1930), *Perill a la rera guarda* (1936), *Problemas y Cintarazos* (1946), *Pensamiento de Juan Peiró* (1959) i *Escrits* (1975).

Pestaña Núñez, Àngel (1886-1937)

Dirigent anarcosindicalista. Fill de miner, treballà de jove com a peó a mines de Biscaia. El 1905 anà a França i a Algèria. Des d'aquí començà a col·laborar a "Tierra y Libertad" de Barcelona, on arribà per l'agost del 1914. Aviat destacà com orador de l'Ateneu Sindicalista i com a organitzador sindical. S'alineà amb els anarquistes purs i ingressà en el grup editor de "Tierra y Libertad". Participà en el Congrés Internacional de la Pau (Ferrol 1915), d'on sorgiren els primers intents reorganitzadors de la CNT a nivell espanyol, i intervingué en la preparació de la vaga revolucionària d'agost del 1917. Des del 1915 col·laborà també a "Solidaridad Obrera", periòdic del qual fou nomenat administrador (1916) i director (1918-19). Publicà (juny del 1918) unes cartes de Bravo Portillo que demostraven la participació d'aquest en l'espionatge a Barcelona a favor d'Alemanya. Després del congrés confederal de desembre del 1919 a Madrid, que aprovà provisionalment l'adhesió a la III Internacional, assistí al seu segon congrés (Moscou, juny del 1920): acusà els bolxevics d'exercir una dictadura i es refermà en la defensa anarquista de la necessitat de fer desaparèixer l'estat. No pogué lliurar el seu *Informe de mi estancia en la URSS* fins el 1921 (completat el 1922 i ampliat el 1929 com a *Setenta días en Rusia*), puix que, detingut a Itàlia el novembre del 1920, fou traslladat a la presó de Barcelona i hi romangué fins el 1922. Tanmateix l'informe decidiria la conferència de Saragossa de la CNT del juny del 1922 a intentar la reconstrucció d'una altra Associació Internacional de Treballadors. L'agost del 1922 resultà ferit per uns pistolers a Manresa i la campanya oberta entorn d'aquest fet determinà en part la destitució d'Arlegui i la

dimissió de Martínez Anido l'octubre del mateix any. El seu decantament cap a principis anarcosindicalistes més moderats es produí el 1922-23, arran especialment de la crisi interna de la CNT generada per la repressió i el pistolisme i per la polèmica oberta amb el fracàs de la vaga del transport de Barcelona de l'estiu del 1923, època en la qual segurament degué tornar a la direcció de "Solidaridad Obrera". Sota la Dictadura, i fins el 1927, s'alineà clarament amb Joan Peiró en defensa de la legalització dels sindicats confederats, contra la intromissió dels grups anarquistes i favorable a una certa entesa amb els grups polítics esquerrans. Participà en la redacció de "Solidaridad Proletaria" (1924-25) i de "Vida Sindical" (1926) i fou empresonat en diverses ocasions. Després, a partir del maig del 1927, defensà l'acceptació dels comitès paritaris creats per la Dictadura i el seu sindicalisme s'allunyà de l'anarcosindicalisme de Peiró. Impulsà la creació del grup Solidaritat (desembre del 1928) i proposà la Unió de Militants per a reconstituir la CNT. Després substituï Peiró en la secretaria del comitè nacional de la CNT (juny-desembre del 1929) fins que fou obligat a dimitir. La reorganització de la CNT a partir de l'abril del 1930 li permeté de tornar a exercir una gran influència i possiblement ocupà de nou la secretaria del comitè nacional. Amb la proclamació de la Segona República, hom el confirmà en aquest lloc (juny del 1931 — febrer del 1932), però, després de l'ofensiva triomfal dels anarquistes i en especial de la FAI contra el trentisme, fou expulsat de la CNT al desembre del 1932. Pogué constituir la *Federació Sindicalista Llibertària* (1933). Paral·lelament desenvolupà el mateix any una intensa activitat com a publicista: col·laboracions a "Sindicalismo" de Barcelona i a "La Libertad" de Madrid, publicació d'*El sindicalismo. Qué quiere y a dónde va, Sindicalismo y unidad sindical*, a més de l'autobiografia *Lo que aprendí en la vida*. El 1934 acomplint l'evolució revisionista de l'anarcosindicalisme, creà el *Partit Sindicalista*, del qual fou president. Participà en l'Aliança Obrera i després en el pacte del Front Popular, gràcies al qual resultà elegit diputat a corts per Cadis. Durant la guerra civil residí a Madrid i a Barcelona i col·laborà molt a "El Sindicalista" defensant la disciplina militar, la limitació dels objectius revolucionaris per a guanyar la guerra i l'aproximació a la petita burgesia. Dirigí el diari "Mañana", òrgan de la federació catalana del Partit Sindicalista. Pogué tornar a la CNT pel setembre del mateix any i intervingué encara en la reunió de les corts republicanes celebrades a València el 2 d'octubre de 1937. El 1935 havia publicat *Por qué se constituyó el Partido Sindicalista* i el desembre del 1936 *¿Debe disolverse el Partido Sindicalista?*.

h) Polítics catalans durant la guerra

Carrasco i Formiguera, Manuel (1890-1938)

Polític i advocat. Doctor en dret i en filosofia i lletres. Exercí l'advocacia a Barcelona i s'especialitzà en dret mercantil. Fou professor d'aquesta matèria a l'Escola d'Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat de Catalunya, i publicà l'obra de divulgació *Normes del comerciant* (1928). A partir del 1931 fou secretari del Comitè Industrial Cotoner i, després, delegat del port franc de Barcelona. Des de jove milità en el moviment catalanista, primerament en la Joventut Nacionalista

de la Lliga Regionalista i, després, en Acció Catalana, partit del qual fou un dels fundadors (1922). El 1920 havia estat elegit regidor de l'ajuntament de Barcelona. Per l'agost del 1921 aparegué el setmanari nacionalista popular «L'Estevet», dirigit per ell, el qual es convertí en una de les publicacions polítiques més populars, especialment entre els joves. Pel juny de 1923, a causa d'unes caricatures aparegudes en aquest setmanari, fou condemnat a sis mesos de presó. Instaurada la Dictadura, fou obligat a complir-los al penal de Burgos. Alliberat, fou elegit membre de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Pel fet de negar-se aquesta Junta a deixar de publicar en català la *Guia Jurídica de Catalunya*, els seus membres foren multats, destituïts en mantenir llur posició, i, finalment, confinats en distintes poblacions petites de fora el Principat, durant sis mesos; Carrasco fou enviat a Tamarit de Llitera. Acabat el confinament, continuà actuant en la clandestinitat contra la Dictadura. Caiguda aquesta, participà en el pacte de Sant Sebastià (agost del 1930), en representació d'Acció Catalana. Proclamada la República Catalana el 14 d'abril de 1931, formà part del govern presidit per Francesc Macià i continuà com a conseller en el primer govern de la Generalitat de Catalunya. Elegit diputat per Girona (28 de juny de 1931), a les corts constituents de la República, s'hi destacà per la seva defensa del text íntegre de l'Estatut d'Autonomia votat pel poble català i, així mateix, per la defensa de l'església i dels ordes i les congregacions religioses. Aquesta actuació donà lloc a la seva dimissió d'Acció Catalana. Passà a Unió Democràtica de Catalunya, que hom acabava de fundar, partit del qual fou un dels principals dirigents. Col·laborà en diversos periòdics, com «Catalunya Comercial», «La Rambla de Catalunya», «El Matí» i «El Temps». En esclatar la guerra civil de 1936-39, es mantingué fidel a les institucions republicanes i autonòmiques. S'esforçà a evitar estralls i salvà la vida de nombrosos perseguits. Entrà en la conselleria de finances de la Generalitat com a assessor jurídic. Denunciat per alguns diaris i perseguit per elements incontrolats, que li retreien la defensa que havia fet dels ordes i les congregacions religioses, hagué d'expatriar-se a mitjan desembre del 1936, d'acord amb les autoritats catalanes. Es traslladà al País Basc, on col·laborà amb el seu govern autònom. Pel febrer següent tornà a Barcelona; però, perseguit encara, decidí de tornar a Euskadi. Acompanyat de la seva família, embarcà a França, els primers dies de març, en el vaixell mercant «Galdames», que es dirigia a Bilbao. Capturat pel creuer «Canarias», fou fet presoner i traslladat al penal de Burgos. El 28 d'agost de 1937 fou condemnat a mort. Fou executat el 9 d'abril de l'any següent.

Nin i Pérez, Andreu (1892-1937)

Polític i escriptor. Estudià magisteri a Tarragona i a Barcelona, on fundà i dirigí l'Associació d'Estudiants Normalistes. Exercí de mestre a l'Escola Horaciana i a diverses escoles dels ateneus obrers. Inicià l'activitat política en les joventuts de la Unió Federal Nacionalista Republicana, i col·laborà a "El Baix Penedès" i a "El Poble Català" fins a la crisi provocada pel pacte de Sant Gervasi (març del 1914). S'orientà cap al socialisme, i milità, amb intermitències, en la Federació Socialista Catalana del PSOE (1913-19), on defensà el nacionalisme català des de les pàgines de "La Justicia Social", en polèmica amb altres dirigents socialistes. A la darrera del 1914 viatjà per l'Orient Pròxim com a representant de comerç. Durant el retorn s'assabentà de l'inici de la revolució russa, que fou el fet que influí més

en la seva vida política. Un cop a Catalunya, col·laborà a "La Publicidad" i reingressà en la Federació Socialista, bé que s'anà apropant més i més a l'anarcosindicalisme. Delegat pel Sindicat de Professions Liberals de la Confederació Regional de Catalunya en el segon congrés de la CNT, defensà activament les directrius de la revolució russa i l'adhesió de la CNT a la Tercera Internacional. Substituï Evelio Boal en la secretaria del comitè nacional de la CNT i, juntament amb Maurín i d'altres, bregà per mantenir aquella adhesió. Delegat per la central anarcosindicalista al primer congrés de la Internacional Sindical Roja (juliol del 1921), restà a Moscou, de primer com a delegat d'Espanya i després com a membre del comitè executiu. Fou enviat a Berlín per a organitzar l'oficina de la ISR per a l'Europa central (1921-22). Expulsat d'Alemanya a causa de la sol·licitud d'extradició feta pel govern espanyol, tornà a Moscou, on participà activament en les tasques de l'executiu de la ISR, tot i que continuà els seus viatges d'organització per Europa. Actuà d'introduïdor a l'URSS de personalitats, com Francesc Macià, José Bullejos i Josep Pla, entre altres, i el 1926 exercí les funcions de secretari general de la internacional sindical. La seva actuació en la plataforma de l'Oposició Comunista, dirigida per Trockij, el situà en una posició incòmoda des del 1925, però sobretot des de mitjan 1928. Situat en una posició irreversible, fou expulsat de l'URSS a mitjan 1930, i tornà a Catalunya (setembre del 1930). Durant aquests anys havia assimilat la teoria bolxevic i havia consolidat el seu pensament respecte al sindicalisme i féu explícita la tàctica que calia seguir en els règims feixistes; diferencià de la dictadura militar el feixisme, i acceptà totalment la teoria de Lenin i de Stalin respecte a la qüestió nacional. Instal·lat a Barcelona, visqué de les traduccions literàries al català, directes del rus, modèliques per la fidelitat al text i el bon gust literari que palesen (Dostojevskij, Tolstoj, Cekhov, Zoscenko, etc), i polítiques al castellà (Marx, Lenin, Trockij, del qual traduí també al català *Què ha passat?*, 1935). Col·laborà políticament amb el Bloc Obrer i Camperol, i milità en l'Oposició Comunista Espanyola. En desacord progressiu amb les tesis de Trockij, conduí aquest petit grup cap a una autonomia organitzativa, l'*Esquerra Comunista*, que després del Sis d'Octubre de 1934 confluí amb el Bloc Obrer i Camperol per a formar, dins la tendència unificadora d'aquells anys, el *Partit Obrer d'Unificació Marxista* (setembre del 1935). Escriví a "Comunismo" i dirigí "El Soviet", entre altres periòdics. Dins el POUM dirigí la secretaria sindical, la Federació Obrera d'Unitat Sindical i la revista "La Nueva Era". A l'inici de la guerra civil, desaparegut Maurín, ocupà la secretaria política del partit. Membre del Consell d'Economia de Catalunya, fou nomenat titular de Justícia i Dret del Consell de la Generalitat de Catalunya (setembre-desembre del 1936), des d'on impulsà la creació dels Tribunals Populars de Justícia de Catalunya i l'exercici per part del president de la facultat d'indult. La creixent animadversió entre el POUM i el PSUC i la impossibilitat d'establir un pacte amb la CNT o la FAI el portaren a una dèbil posició política, que afavorí l'activitat dels serveis de contraespionatge soviètics, que el detingueren i l'assassinaren un mes després dels fets de Maig.

Ruiz i Ponsetí, Estanislau (1889-1967)

Economista i polític. Llicenciat (1911) i doctor (1913) en ciències exactes i enginyer industrial (1915). Tingué càrrecs importants en diverses empreses i féu de traductor d'obres tècniques. Participà en la creació del Sindicat General de

Tècnics de Catalunya (1920) i en la de la Federació d'Empleats i Tècnics (1932). Cofundador i dirigent de la Unió Socialista de Catalunya i també dirigent del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), fou diputat per la minoria socialista al Parlament de Catalunya (1932 -39), des d'on participà en els principals debats parlamentaris. Al juliol-agost del 1936 fou conseller de proveïments; des de l'agost del 1936 fou membre del Consell d'Economia de Catalunya com a representant del PSUC, i entre el 1937 i el 1939, sots-secretari d'economia de la Generalitat. Fou un dels principals artífexs de la *Nova Economia*; és autor de *L'aplicació del decret de col·lectivitzacions i control obrer* (1937), *Les empreses col·lectivitzades i el nou ordre econòmic* (1937). Com a publicista col·laborà al «Butlletí del Sindicat General de Tècnics de Catalunya», «Justícia Social», «Tècnica», «Treball» i al «Butlletí» de la conselleria d'economia. Dedicat també a l'activitat docent, fou professor de geometria a la Universitat de Barcelona (1912-14) i d'economia a l'Ateneu Polytechnicum (1934-35) i a l'Escola Industrial, de la qual fou director (1936-37). El 1937 fou nomenat director de l'Escola del Treball. És autor de *Lugares geométricos de curvatura estacionaria en el cuadrilátero de manivela cilíndrica* i de *Curso de geometría descriptiva*. Tingué cura de les edicions tècniques de l'editorial Gustau Gili, on fou cridat pel seu professor Eduard Fontserè. Durant la guerra civil donà conferències, algunes de les quals foren publicades. En acabar la guerra civil, després de passar per França, s'exilià el 1939 a Mèxic. En aquest país col·laborà a la creació d'escoles i museus. El 1954 fou elegit vice-president segon del Parlament i ocupà el càrrec de gerent-apoderat de l'editorial UTEHA (1940-65), des d'on ajudà i donà feina a desenes d'intel·lectuals catalans i altres republicans exiliats.

Tarradellas i Joan, Josep (1899-1988)

Polític. Milità en el CADCI, com a secretari de propaganda, i fou un dels fundadors dels setmanaris nacionalistes "Abrandament" (1917) i "L'Intransigent" (1919). Membre, des de l'inici, de la Federació Democràtica Nacionalista (1919) de Francesc Macià i de la Joventut Nacionalista La Falç (1920), en crear-se l'Esquerra Republicana de Catalunya (1931) n'esdevingué secretari general. Fou elegit, per aquest partit, diputat al parlament espanyol (1931-33) i diputat al Parlament català (1932). Fou conseller de governació del desembre del 1931 fins al gener del 1933. Aquest darrer any se separà del partit i del govern per divergències amb Francesc Macià, juntament amb el grup de l'«Opinió», i constituí el *Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra*, del qual fou secretari general. Fou detingut i processat pels fets d'octubre del 1934, i així reingressà, de fet, a l'Esquerra. Des de l'inici de la guerra civil ocupà diversos càrrecs en el govern del president Companys. Fou conseller de sanitat, de serveis públics (juliol del 1936), i li afegiren la conselleria d'economia (agost del 1936), fins que assumí la presidència del Consell de la Generalitat i la conselleria de finances (setembre del 1936), a més de la de cultura (abril del 1937). Cessà pel maig del 1937 i fou nomenat conseller de finances, des del juny del 1937 fins a la fi de la guerra civil. En aquest període organitzà les indústries de guerra i ajudà decisivament les col·lectivitzacions. S'exilià pel febrer del 1939, i residí a França. El govern franquista en demanà l'extradició, que fou denegada, arran de la protesta indignada que dugué a terme la legació de Mèxic prop del mariscal Pétain en ocasió de l'entrega a Franco del president Companys. Pogué, així, fugir a Suïssa,

on obtingué el dret d'asil. Tornà a París el 1944, i rebutjà el càrrec de ministre en el govern de la República Espanyola a l'exili. El 1954, quan el president de la Generalitat a l'exili, Josep Irla, dimití per motius de salut, es convocà a la ciutat de Mèxic —on residia el grup més nombrós de diputats— l'elecció de la Mesa del Parlament de Catalunya, de la Diputació Permanent i del President de la Generalitat. El dia 7 d'agost fou elegit president de la Generalitat a l'ambaixada de la República Espanyola a Mèxic, pels diputats del Parlament de Catalunya, encara que la seva presència fou només testimonial (9 diputats); altres foren representats o enviaren el seu vot. Renuncià a formar govern a l'exili, i, després de viatjar per diferents països d'Amèrica, fixà la residència a França, a Saint-Martin-le-Beau (Orleanès). Fins a la mort del general Franco mantingué una actitud testimonial, en defensa de la legitimitat de la presidència de la Generalitat com a únic poder català. Des del 1976 intensificà els contactes amb polítics catalans de l'interior, i, després d'un viatge a Madrid, on s'entrevistà amb el rei Joan Carles I i el president Suárez, tornà a Barcelona el 23 d'octubre de 1977, enmig d'una impressionant rebuda popular. Nomenat president de la Generalitat provisional per designi reial, amb l'acord dels partits polítics catalans majoritaris, formà un Consell Executiu unitari. Després d'una gestió molt personal, pragmàtica i, en ocasions, polèmica, un cop aprovat l'Estatut del 1979 i elegit el Parlament de Catalunya, el maig del 1980 investí Jordi Pujol com a successor seu en la presidència de la Generalitat i es retirà a una posició d'observador crític de la política del país. El 1980 fou investit doctor *honoris causa* per la universitat de Tolosa (Llenguadoc). El mateix any cedí al monestir de Poblet el seu arxiu, a cura de la Fundació Montserrat Tarradellas i Macià. El 1985, el govern francès el féu *commandeur* de la Legió d'Honor i el 1986 el rei d'Espanya li concedí el marquesat de Tarradellas.

i) Partits polítics i sindicats favorables a la República a Catalunya

Acció Catalana Republicana (ACR)

Partit polític nacionalista de Catalunya, denominat també Partit Catalanista Republicà, creat el març de 1931 en fusionar-se Acció Catalana i Acció Republicana de Catalunya, integrat especialment per intel·lectuals, personalitats de professions liberals i classe mitjana.

Durant la guerra civil de 1936-39 es mantingué al costat del règim republicà, tingué representació al Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya i participà en alguns dels governs de coalició de la Generalitat de Catalunya.

Confederació Nacional del Treball (CNT)

Central sindical d'àmbit espanyol, que celebrà el seu primer congrés, constitutiu, del 8 al 10 de setembre de 1911 al Saló de Belles Arts de Barcelona. Després de la desaparició de la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, la primera manifestació d'un reagrupament de societats obreres, amb influència anarquista, fou *Solidaritat Obrera*, la qual intentà, des de l'abril del 1909, de preparar una "conferència obrera nacional". Els fets de la Setmana Tràgica n'ajornaren la realització. A la fi, es reuní a Barcelona un congrés obrer regional de Catalunya

els dies 30 i 31 d'octubre i 1 de novembre de 1910. Hi assistiren delegats de 106 societats (79 del Principat), amb representacions d'arreu d'Espanya, principalment d'Andalusia, Galícia i Astúries (Gijón i La Felguera), de València, Alcoi i Múrcia, i també de Palma de Mallorca. En el congrés figuraren anarquistes influïts pel sindicalisme revolucionari francès, com Josep Negre, Tomàs Herreros o Pere Sierra i Àlvarez, però també socialistes i una gran majoria de delegats no adscrits a cap de les dues tendències. Per 84 vots contra 14 i 3 abstencions hom decidí de constituir una "Confederació General del Treball Espanyola". Poc temps després, el domini dels anarcosindicalistes en la nova central fou afavorit per la retirada dels socialistes.

La CNT prengué una part molt activa en la lluita contra l'aixecament militar del 19 de juliol de 1936. La intervenció en la majoria dels organismes revolucionaris sorgits aleshores, dugué els dirigents cenatistes i faistes a acceptar la col·laboració política i fins i tot la necessitat de reconstitució de les institucions republicanes. A Catalunya, després d'imposar el *Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya*, acabaren entrant en el consell de la Generalitat (setembre del 1936). A València, des del mateix mes de juliol formaren part del comitè executiu popular. Solament a Aragó intentaren un domini exclusiu (Consell d'Aragó). Entraren, al novembre del 1936, al govern de Largo Caballero (Peiró, López, Garcia Oliver i Frederica Montseny). Posteriorment, la CNT hagué d'enfrontar-se, a part l'organització d'una disciplina militar i d'una centralització econòmica, a la política dels comunistes, d'apropament als sectors no obrers. Els fets de *Maig* del 1937 canviaren granment la relació de forces del poder dins la República. La CNT es negà de moment a defensar el govern Negrín i féu costat a Largo Caballero; poc temps després, pel juny, fou bandejada del consell de la Generalitat a Catalunya. A partir d'aleshores s'accentuà el procés de revisió ideològica, impulsat sobretot per Horacio Prieto i per Marià R. Vázquez, secretari del comitè nacional; adoptà un funcionament intern més centralitzat i, alhora, elaborà un programa d'economia mixta amb nacionalitzacions, col·lectivitzacions i municipalitzacions (plens del setembre del 1937 i gener del 1938 a València). Pel març del 1938, establí amb la UGT un comitè d'enllaç i ingressà en el comitè del Front Popular; al mes següent tornà a entrar al govern (Segundo Blanco) i s'uní així al programa de Negrín. Finalment, la crisi produïda per la pèrdua de Catalunya provocà, per part de la CNT del Centre, el suport al Consell de Defensa de Casado, com també l'ofensiva de les tropes de Mera contra l'intent comunista de mantenir l'autoritat de Negrín i continuar la resistència (març del 1939). En l'exili, l'entrada d'Horacio Prieto i d'Expósito Leiva en el govern de Giral desencadenà l'escissió de la CNT (octubre del 1945, Tolosa): la CNT "apolítica" fou mantinguda per Esgleas, Montseny, Alaix, Peirat; la "política", per Horacio Martínez Prieto, Diego Abad de Santillán, Buenacasa, Juan López, etc.

Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)

Partit polític del Principat de Catalunya creat a la Conferència d'Esquerres celebrada els dies 17-19 de març de 1931 per la unió del *Partit Republicà Català*, el grup de *L'Opinió* i *Estat Català* (la Conferència representava uns 16 000 afiliats). La fusió tingué l'origen en el Comitè d'Enllaç dels Partits Republicans (1930) i en el Manifest d'Intel·ligència Republicana (maig del 1930). Els seus principis polítics foren el reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya i

dels drets de l'home i del ciutadà, la federació amb els altres pobles ibèrics i la socialització de la riquesa; el programa social s'estructurà damunt la llibertat sindical, el dret de vaga i la defensa d'un salari mínim, una jornada màxima de vuit hores, vacances obligatòries, assegurances i retir obrer, escoles de treball, etc. Fou organitzat en seccions i federacions (un mínim de cinc, una per a cada província més la de la ciutat de Barcelona); els òrgans de govern eren el congrés nacional i el comitè executiu central, format per tants membres com federacions, més el secretari general.

Iniciada ja la guerra civil, el partit es reestructurà (novembre del 1936) amb la creació d'un secretariat format per Joan Tauler, Amadeu Aragay, Pere Ferrer i Batlles i Joan Sauret. Durant tota la guerra el partit detingué la presidència de la Generalitat, les conselleries primera (Casanovas i Tarradellas), de governació i, des del setembre del 1936, la de finances (Tarradellas). Des del gener del 1939 mantingué a l'exili les institucions de la Generalitat i del Parlament, detingué la presidència de la Generalitat (Josep Irla i, des de 1954, Josep Tarradellas) i reprengué l'edició, bé que irregular, de "La Humanitat", a París i a Mèxic.

Estat Català

Partit polític del Principat sorgit pel juny de 1936 de la fusió del Partit Nacionalista Català, algun sector de les Joventuts d'Esquerra Republicana i el grup Nosaltres Sols, sota la direcció de Josep Dencàs i, més tard, de Joan Torres i Picart, expulsat per la conjura de novembre del 1936. Els seus òrgans de premsa foren «Estat Català», «Diari de Barcelona» (juliol del 1936 juliol del 1937), «Estat Català» (1937) de Reus, etc. Integrat en el *Front Nacional de Catalunya* el 1939, els seus militants participaren en tasques resistents fins que, en esdevenir el FNC un partit, Estat Català es reorganitzà entorn de Salvador Bartoli i Guiu, entre d'altres, i mantingué una notable activitat clandestina en l'etapa 1945-60, participant en diversos organismes unitaris de l'exili i l'interior. Reaparegué a Barcelona el 1976 i, havent superat la dissidència d'un sector «ortodox», s'ha definit com a independentista dels Països Catalans, liberal i interclassista, i tendeix a donar suport a partits nacionalistes com ERC o CDC. Dirigit per Josep Planchart i Ramon Rius, manté una presència testimonial.

Federació Anarquista Ibèrica (FAI)

Organització que volgué reunir tots els grups anarquistes de la Península Ibèrica, constituïda clandestinament pel juliol del 1927 al Saler, València. Fou el producte d'una iniciativa del Segon Congrés de la Federació de Grups Anarquistes de Llengua Espanyola a França (Marsella, maig del 1926), i de bon principi agrupà, a part aquesta federació, la Federació Nacional de Grups Anarquistes d'Espanya i la União Anarquista Portuguesa. Es proposà d'assegurar el contingut àcrata de la CNT mitjançant la creació de comitès amb participació mixta de membres de la FAI i de la CNT, especialment Comitès Pro-presos i Comitès de Defensa Confederal (el qual hom anomenà *la trabazón*); també es proposà d'allunyar la CNT de qualsevol intel·ligència amb els grups polítics republicans. En iniciar-se la guerra civil, la majoria dels membres del grup Nosotros fou absorbida per les tasques militars. D'altra banda, el col·laboracionisme polític

(presència de la FAI en el govern de Catalunya i indirectament també en el govern de la República) féu esclatar una nova crisi quan alguns sectors intentaren que la FAI assumís explícitament la representació política del sindicalisme cenatista. A la fi, la FAI s'unificà de fet amb la CNT, malgrat els intents d'augmentar el seu grau d'organització interna (el ple peninsular del juny del 1937 acordà de substituir els nombrosos i petits grups anarquistes *d'afinitat ideològica* per uns nous agrupaments territorials), i a la fi de la guerra passà a formar part del Moviment Llibertari Espanyol (octubre del 1938; març del 1939). Afirmà tenir 30 000 afiliats el 1936 i 150 000 el 1937. Els seus principals òrgans de premsa foren «Tierra y Libertad» (Barcelona), «Nosotros» (València) i «El Libertario» (Madrid).

Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM)

Partit polític de caràcter comunista autònom, no integrat a la Internacional Comunista, nascut a Barcelona el 29 de setembre de 1935 de la fusió del *Bloc Obrer i Camperol* i de l'*Esquerra Comunista*. Els principis bàsics de la unificació foren la lluita per la revolució democràtico-socialista mitjançant la presa del poder per la classe obrera i la instauració transitòria de la dictadura del proletariat; la formació d'un front únic dels treballadors a través de l'Aliança Obrera i l'atracció o neutralització de la petita burgesia i dels camperols; la unificació sindical i la formació d'un sol partit marxista. S'oposà a la política de front popular, tot i que signà els pactes electorals de Front Popular i de Front d'Esquerres de Catalunya pel qual obtingué acta de diputat el seu secretari general, Joaquim Maurín. Sostenia la consigna de "la terra per a qui la treballa" i defensava el dret dels pobles a disposar de llurs destins i a constituir-se en estat independent. Iniciada la guerra civil de 1936-39 i fins a mitjan 1937 participà en tots i cadascun dels organismes polítics i administratius de la Catalunya autònoma (Comitè de Milícies Antifeixistes, Consell d'Economia, patrulles de control, consells municipals, etc) i en el govern de la Generalitat amb la figura del seu secretari polític, Andreu Nin. Participà des del primer moment en el front de guerra d'Aragó amb diverses unitats que formaren la 29 divisió de l'Exèrcit de l'Est comandada per Josep Rovira. La creixent i mútua oposició entre el POUM i el PSUC-PCE i les arrels sindicalistes de molts dels seus dirigents inclinaren el POUM cap a la recerca d'unes relacions amb la CNT-FAI, que mai no arribaren a ésser estables. Aquest aïllament progressiu s'accelerà en prendre posicions extremistes en pro d'una organització miliciàna de l'exèrcit, de la socialització de la indústria i del transport, de la formació d'un cos únic de seguretat interior basat en les patrulles de control i de la convocatòria d'un Congrés constituent de delegats dels obrers, dels camperols i dels combatents. Amb aquest programa xocà obertament amb el PSUC-PCE, que aprofità els fets de *Maig* del 1937 per desenvolupar al màxim la seva tesi d'una sola organització comunista i, sota la falsa acusació de trotskisme i de feixisme, desencadenà una forta ofensiva contra el POUM, que significà l'assassinat del seu secretari, Nin, i el procés d'altres dirigents (Arquer, Bonet, Adroher, etc). Continuà actuant amb una activitat molt reduïda a la clandestinitat i acabada la guerra, en l'exili, fou víctima d'un nou procés, aquesta vegada sota el règim de Vichy.

Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)

Organització política catalana fundada el 22 de juliol de 1936 a partir de la fusió del *Partit Comunista de Catalunya*, la Federació Catalana del PSOE, la *Unió Socialista de Catalunya* i el *Partit Català Proletari*. Les primeres converses per a la unificació tingueren lloc al començament del 1935, amb la participació del BOC, *Esquerra Comunista*, Unió Socialista de Catalunya, PCP i la federació catalana del PSOE, però hom no arribà a cap acord malgrat els esforços del PCP per a superar tant les reticències entre les organitzacions comunistes i socialistes com l'hostilitat de l'organització comunista oficial contra els dos partits dissidents. L'evolució de la Unió Socialista cap a posicions revolucionàries i la celebració del VII Congrés de la Internacional Comunista (agost del 1935) proposaren l'articulació d'un ampli front antifeixista, deixaren la porta oberta a una possible reunificació amb l'esquerra socialista i donaren un nou impuls al procés unitari dels partits obrers catalans. Tanmateix, a la darrería del 1935 s'havien creat dos blocs, format un pel BOC i Esquerra Comunista, que formaren el *Partit Obrer d'Unificació Marxista*, i l'altre per les altres quatre organitzacions restants. En produir-se l'aixecament del 18 de juliol, només faltava el congrés de la Federació Catalana del PSOE per a ratificar el procés unitari amb la Unió Socialista, PCC i PCP. La guerra civil i la situació política i social existents a Catalunya n'acceleraren la fusió, i fou nomenat secretari general Joan Comorera; el nou partit s'organitzà seguint els principis del centralisme democràtic i el seu caràcter de partit independent dins la Internacional Comunista —a la qual s'adherí— li fou confirmat pel ple d'aquesta del juny del 1939 en admetre'l com a la secció catalana. El seu creixement durant la guerra fou notable: dels sis o set mil militants del juliol del 1936 passà a prop de 60 000 pel juliol del 1937 (15 000 de Barcelona). El seu portaveu era el diari "Treball" i el de les joventuts "Juliol".

Unió de Rabassaires (UR)

Sindicat de viticultors no propietaris sorgit a Catalunya l'any 1922, que com a Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya federà i coordinà diverses entitats camperoles d'àmbit local o comarcal —la Federació Comarcal de Societats d'Obrers Agrícoles del Penedès, la Federació de Treballadors de la Te'a del Maresme, etc—, davant la crisi vinícola de superproducció i la baixa de preus subsegüents a la Primera Guerra Mundial. Intentava d'enquadrar no sols els rabassaires, sinó també parcers i arrendataris, i en fou fundador el dirigent pagès de Martorell Francesc Riera i Claramunt, amb els polítics republicans Lluís Companys, Amadeu Aragay, Pere Estartús i Ernest Ventós. El seu òrgan de premsa era "La Terra".

Des del juliol de 1936 estigué present al Comitè de Milícies Antifeixistes, al govern de la Generalitat i a tots els òrgans de poder a Catalunya, i s'oposà al col·lectivisme de la CNT, seguint la línia política marcada per ERC i el PSUC. Assumí el control de la *Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya*, i, al gener del 1937, fosa amb les altres entitats agràries del país, esdevingué la Federació de Sindicats Agrícoles, única de Catalunya.

Unió General de Treballadors (UGT)

Central sindical de l'estat espanyol. El congrés fundacional, per iniciativa del Centre Obrer de Mataró, tingué lloc a Barcelona del 12 al 14 d'agost de 1888, amb assistència de 25 delegats que representaven 41 societats obreres de Catalunya (Mataró, Barcelona, Vic i Manlleu), Castelló i Madrid, bàsicament. En produir-se la insurrecció militar del juliol del 1936, la UGT, juntament amb la CNT, tingué un paper decisiu en la victòria republicana a les principals ciutats de l'estat espanyol, i formà part dels diversos organismes revolucionaris que es crearen en els primers dies de la guerra civil. Més tard, en formar-se el govern Largo Caballero, la UGT donà suport a la legalitat republicana. Durant la guerra, la influència comunista hi cresqué, i una nova directiva, presidida per Ramón González Peña, donà suport al govern Negrín. Amb la victòria del general Franco, la UGT fou declarada il·legal, el seu patrimoni confiscat i la seva organització destruïda.

j) Forces militars i civils participants en el bàndol republicà

Milícies populars

Nom donat durant la guerra civil espanyola de 1936-39 a forces compostes per elements civils armats que generalment diposaren d'assessors militars i foren organitzades pels grups polítics d'esquerra i les organitzacions sindicals. Tingueren en els primers mesos un important paper, puix que permeteren de fer cara a la rebel·lió militar. Al Principat, hom intentà de centralitzar l'esforç de guerra a través del *Comitè de Milícies Antifeixistes*, però, de fet, cada agrupació política creà les pròpies columnes. Les organitzades pels anarcosindicalistes, comandades una per Durruti (amb Pérez Farràs com a assessor militar) i l'altra per Antoni Ortiz, que marxaren al front d'Aragó el 23 i el 24 de juliol de 1936, foren seguides per les del POUM, manades per Josep Rovira i Jordi Arquer, i del PSUC (Lluís del Barrio i Àngel Estivill) i posteriorment la columna Macià-Companyns (sota el comandament de Pérez-Salas). Altres columnes de milícies foren les anarquistes Ascaso, Aguiluchos i Rojo y Negro, les Milícies Alpines (influïdes per ERC) o la del capità Bayo, que intentà la reconquesta de les Balears. Al País Valencià, juntament amb l'existència d'un *Comitè Executiu Popular*, foren especialment notòries les milícies organitzades per la CNT i els anarquistes (columna Torres-Benedito, Columna de Hierro, Fernández Bujande, etc), que intervingueren en el front de Terol. Tanmateix, tant per raons polítiques com d'eficàcia militar, hi hagué aviat per part del govern —de la República i de la Generalitat— diferents intents de militarització. La Generalitat, fracassat l'intent de creació d'un *Exèrcit Popular de Catalunya* pel desembre del 1936, acordà la implantació del comandament únic i la incorporació de les milícies catalanes a l'Exèrcit Popular creat pel govern republicà central per decret de l'octubre del 1936 (febrer del 1937).

Les Brigades Internacionals

Unitats militars integrades per voluntaris estrangers que lluitaren a favor dels republicans durant la guerra civil espanyola de 1936-39. Els primers grups es formaren pel juliol del 1936 amb participants a l'Olimpíada Popular de Barcelona, enquadrats en les centúries Thaelmann, alemanya, Gastone Sozzi i Giustizia e Libertà, italianes, Commune de París, franco-belga, i Thomas Mann, anglesa. La seva organització es plantejà en la reunió del Komintern del 26 de juliol de 1936, amb el propòsit d'integrar tots els voluntaris (d'ideologia antifeixista diversa) sota la direcció comunista. El projecte, patrocinat per l'especialista anglès en qüestions militars Tom Wintringham, per l'ambaixador soviètic a Madrid, Marcel Rosemberg, i per Palmiro Togliatti, Maurice Thorez i Georgi Dimitrov, fou aprovat en una reunió celebrada a Madrid (22 d'octubre de 1936) entre el representant del govern de la República espanyola, Diego Martínez Barrio, i els delegats del Komintern, Luigi Longo, italià, Pierre Rebière, francès, i Stephan Wisniewski, polonès. El centre de reclutament s'establí a París, dirigit pel iugoslau Josip Broz —el futur mariscal Tito— i l'italià Giulio Cerreti. El centre d'instrucció militar fou establert a Albacete, on es concentraren els primers contingents arribats de diversos països europeus a mitjan octubre del 1936. El cap militar era Lazar Stern (*Emilio Kléber*), i exerciren el comandament suprem el francès André Marty i els italians Luigi Longo (*Gallo*) i Giuseppe de Vittorio (*Nicoletti*). L'escriptor francès André Malraux dirigí l'esquadró aeri, i el noruec Oscar Telge, els serveis sanitaris. Hi tingueren una actuació destacada l'italià Randolfo Pacciardi, que manà el batalló Garibaldi, l'escriptor hongarès Mate Zalka (*general Luckács*), el polonès Karel Swierezeski (*general Walter*) i el batalló nord-americà Abraham Lincoln. Hi participaren combatents de més de 50 països de tot el món, amb un total de 40 000 homes al llarg de la guerra, organitzats en 15 brigades. Els principals contingents foren francesos (10 000 voluntaris), italians (2 500), belgues, iugoslaus, anglesos, canadencs i nord-americans. Intervingueren eficaçment en la defensa de Madrid (novembre del 1936) i a les batalles d'El Jarama, Brunete, Belchite, Terol i, finalment, a l'Ebre. El govern republicà, en compliment de la resolució de la Societat de Nacions de l'1 d'octubre de 1938, n'ordenà la retirada, bé que restaren a Catalunya, fins al febrer del 1939, alguns petits contingents. L'acte de comiat, molt espectacular, tingué lloc a Barcelona el dia 15 de novembre de 1938. Per l'experiència militar d'alguns de llurs membres i per llur entusiasme foren una valuosa aportació a la causa republicana. Una tercera part de llurs components moriren en combat.

Exèrcit Popular

Nom de l'Exèrcit republicà, en el que s'integraren també milicians. Fou fundat, per decret del 9 d'octubre de 1936.

Exèrcit Popular de Catalunya

Exèrcit que la Generalitat de Catalunya intentà de crear per decret de 6 de desembre de 1936 reorganitzant les forces militars de Catalunya i intentant de militaritzar les milícies del Comitè Central de Milícies Antifeixistes, després de la

seva dissolució. Era format per 9 regiments d'infanteria, 3 d'artilleria, 3 grups de cavalleria, 3 agrupacions d'enginyers, un grup d'intendència i un de sanitat. Les forces foren distribuïdes en tres divisions, comandades pels coronels Guillem de la Peña i Cusí i Josep A. Villaba i Rubio i el comandant Eduard Medrano i Ribas. La seva formació real no arribà mai a acomplir-se.

Milícies Pirinenques

Regiment Pirinenc Número 1 de Catalunya. Nom que rebé, des del novembre del 1936, la unitat militar sorgida de les Milícies Alpines. Formades espontàniament en iniciar-se la guerra civil de 1936-39 per membres de grups del món esportiu, com la Unió Excursionista de Catalunya, els Boy Scouts de Catalunya, i d'Entitats com l'Ateneu Enciclopèdic Popular, el CADCI, el grup Rafael de Casanova, Palestra, el FNEC i alguns membres d'Estat Català i de Nosaltres Sols. Les Milícies Alpines s'oferiren al Comitè de Milícies Antifeixistes per cobrir el front nord d'Aragó (agost del 1936), difícil per la seva muntanyositat, i foren posades a les ordres de l'oficial de complement Josep M. Benet i de Caparà (amb el grau de comandant) i del capità Carles Balaguer; la unitat fou rebatejada amb el nom de Milícies Pirinenques. Poc després reberen l'ordre d'organitzar-se segons el sistema militar tradicional (setembre del 1936); la unitat restà sota la dependència directa de la Generalitat de Catalunya. Hom organitzà un batalló encarregat de reprimir el contraban a la frontera amb l'estat francès. En les seves missions pels Pirineus foren atacats per les forces del *Cojo de Màlaga*, aleshores establert a Puigcerdà de manera semi-independent. Després dels fets de Maig del 1937 (durant els quals es distingiren diversos dels seus membres en la custòdia de la Generalitat), fou incorporat a l'Exèrcit Popular i fou la base de la militarització de les Brigades 72, 130 i 102, que formaren la Divisió 43, esdevinguda cèlebre en restar tres mesos isolada a l'anomenada bossa de Bielsa (març-juny del 1938).

k) Principals militars republicans a Catalunya

Aranguren Roldán, José (1875-1939)

General. Cap de les forces de la guàrdia civil a Catalunya el 1936. No col·laborà en l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936 i posà les forces sota el seu comandament al servei del govern de la Generalitat. La intervenció de la guàrdia civil en els combats del 19 de juliol fou decisiva. Per ordre del govern de la República es féu càrrec del comandament militar del Principat. Més tard fou comandant militar de València. Fou afusellat al final de la guerra civil.

Batet i Mestres, Domènec (1872-1937)

Militar. Ingressà a l'acadèmia militar el 1887. El 1895 partí com a tinent voluntari a Cuba, on ascendí a capità per mèrits de guerra (1896). Tornà a la Península el 1897, continuà els estudis i ascendí a coronel el 1919. L'any 1921 fou designat

jutge especial encarregat d'instruir els procediments derivats dels desastres militars esdevinguts al Marroc (expedient Picasso), càrrec que dimití, entenent que corresponia a un militar del cos jurídic. Ascendit a general de brigada el 1925, fou destinat a Alacant, i posteriorment a Tarragona. Acusat de complicitat en l'intent d'alçament militar contra la Dictadura dit *de la nit de Sant Joan* (1926), fou detingut i processat, però el Consejo Superior de Guerra l'absolgué. En ésser proclamada la República, el 1931, es trobava destinat a Mallorca, i substituí el destituït general López Ochoa com a cap de la Quarta Divisió, amb seu a Barcelona. Durant aquest comandament es distingí per l'acatament a l'autoritat civil, pel respecte al règim autonòmic català i per la prudència amb què actuà en les tensions entre alguns sectors militars i la nova administració autonòmica. En produir-se els esdeveniments del *Sis d'Octubre* (1934), aconseguí de dominar-los amb el mínim de destruccions i d'efusió de sang, actitud que li valgué atacs de la dreta i d'alguns sectors militars, així com l'hostilitat dels vençuts. Pel març del 1935 fou nomenat cap de la casa militar del president de la República Niceto Alcalá-Zamora, i cessà després de les eleccions del 16 de febrer de 1936. Designat cap de la Sisena Divisió Militar, amb seu a Burgos, intentà d'evitar l'aixecament que alguns sectors militars proposaven, i el 16 de juliol de 1936 s'entrevistà, al monestir d'Irache, amb el seu subordinat el general Emilio Mola, comandant militar de Pamplona. Encara, el dia 18 de juliol, després d'haver estat anunciat l'aixecament, intentà, en una conversa telefònica, de dissuadir-l'en. Aquella mateixa nit, però, el general Batet fou detingut a Burgos per alguns dels seus oficials. Condemnat a mort en consell de guerra sumaríssim el 8 de gener de 1937, fou afusellat el 18 de febrer següent.

Bayo Piraud, Alberto (1892-1967)

Militar. De mare cubana i pare castellà, des dels sis anys residí a Madrid, on obtingué, el 1915, el títol de pilot militar. Establert a Barcelona a l'inici de la guerra civil de 1936-39, comandà, amb èxit, l'expedició republicana per a sotmetre Eivissa. Passà després a Mallorca, on desembarcà a Portocristo, però el contraatac, ajudat per l'aviació italiana, obligà el cos expedicionari a retirar-se. Per l'octubre del mateix any obstaculitzà l'ofensiva contra Madrid amb la tàctica de guerrilla. En acabar la guerra (1939) s'instal·là de primer a Cuba, on es lliurà a l'ensenyament, i tres anys després a Mèxic, on ocupà una càtedra a l'escola d'aviació militar. Més tard intervingué en els esdeveniments de Guatemala i de Nicaragua, i a partir del 1955, que conegué Fidel Castro a Mèxic, el qual li demanà la col·laboració, dirigí l'entrenament dels membres de l'organització Gramma. A més de *Mi desembarco en Mallorca* (Mèxic 1944) i *Mi aporte a la Revolución Cubana*, és autor d'una vintena d'obres dedicades a la guerrilla.

Campesino, el (1909-1983)

Nom amb què és conegut *Valentín González*. Revolucionari. Minaire a Peñarroya i afiliat al partit comunista des del 1929; en començar la guerra civil, el 1936, s'enrolà al cinquè regiment. Cap de brigada i de divisió, es distingí pel seu valor en la defensa de Madrid i en les batalles de Guadalajara, Brunete, Belchite, Terol i

Lleida. Acabada la guerra, passà a Algèria i després s'exilià a l'URSS, d'on fugí a França. Després de trencar totes les relacions amb el partit comunista, el 1963 dirigí un grup terrorista als Pirineus. Publicà *Vida y muerte en la URSS (1939-1949)* (1950).

Escofet i Alsina, Frederic (1898-1987)

Militar. Sortí d'alferes de l'acadèmia de cavalleria de Valladolid. Lluità com a voluntari al Marroc i hi fou ferit tres vegades. Més tard fou destinat a Barcelona i a Vilafranca del Penedès, ja com a capità. El 1930 ingressà al cos de mossos d'esquadra, del comandament del qual es féu càrrec, amb l'adveniment de la República, fins que el substituí Enric Pérez i Farràs. Romangué al cos com a capità-caporal i fou ajudant del president Macià. Durant els fets del Sis d'Octubre del 1934 li fou encarregada la comissaria general d'ordre públic, per abandonar el titular. Intentà la defensa del palau de la Generalitat, però, fet presoner, hom el condemnà a mort en un consell de guerra sumaríssim. Alcalá Zamora li commutà la pena per la de presó perpètua. Alliberat arran del triomf del Front Popular (febrer del 1936), es reintegrà a l'exèrcit i tornà a assumir la comissaria general. La seva actuació fou decisiva per a dominar l'alçament militar del 19 de juliol a Barcelona i a la resta de Catalunya. De l'agost del 1936 al maig del 1937 anà en comissió de servei a l'estranger. En tornar, ascendit a comandant, passà al front d'Aragó, com a cap d'estat major de la brigada de cavalleria. Fou ferit a les batalles de Belchite i de Terol. Un cop restablert, comandà les Esquadres de Catalunya i fou ajudant del president Companys. Exiliat el 1939, s'establí a Brussel·les, si bé des del 1979 viatjà sovint a Catalunya. El 1973 publicà en dos volums *Al servei de Catalunya i de la República. I. La desfeta (6 d'octubre de 1934)* i *II. La victòria (19 de juliol de 1936)*, a més de nombrosos articles.

Guarner i Vivancos, Josep (1899-1972)

Militar. Germà de Vicent Guarner. Combaté al Marroc (1921-28). Amb motiu dels fets del Sis d'Octubre de 1934 fou desterrat a França. Estigué adscrit a la Secretaria General d'Ordre Públic (1936), fou membre del Comitè de Milícies Antifeixistes i comandant cap de l'estat major de l'Exèrcit de Catalunya al front d'Aragó i, després, a la defensa de les costes. Essent tinent coronel, s'exilià a França el 1939, on fou internat a Argelers. Passà després a Mèxic.

Guarner i Vivancos, Vicenç (1893-1981)

Militar. Féu els seus estudis militars a l'Acadèmia de Infanteria de Toledo i rebé formació d'Estat Major a Madrid. Fou tinent (1911), capità (1917) i diplomat d'estat major (1919). Entre el 1918 i el 1925 participà en la guerra del Marroc. Fou professor de l'Acadèmia Militar de Infanteria de Toledo i el destinaren al Sàhara (1927-30) i en el mateix període fou cap segon en el territori de Cabo Juby. Fou professor de tàctica a l'Escuela Superior de Guerra de Madrid. Proclamada la República, tornà a Catalunya i, el 1933, féu cursos per a oficials a l'exèrcit francès i participà en el Salisbury Plain (primeres maniobres mundials de tancs). Nomenat

cap superior dels serveis d'ordre públic de la Generalitat (1935), reorganitzà les forces de seguretat, d'assalt i de policia. Durant l'alçament militar del 1936 formà part de la minoria de militars que restaren fidels a la República; el 19 de juliol de 1936 es destacà a Barcelona per la repressió del moviment dels militars alçats. Fou sotssecretari de la Conselleria de Defensa (agost del 1936) i s'ocupà d'organitzar columnes per al front, d'establir indústries de guerra, escoles d'oficials i fortificacions. Cap del front d'Aragó (1937), participà en multitud de cops de mà i d'accions victorioses (Belchite, Codo, etc). Cap d'estat major de l'Exèrcit de l'Est, comandat pel general Pozas, lluità als fronts de Còrdova i Extremadura. Fou director de l'Escola Popular d'Estat Major (1938), agregat militar a la Legació d'Espanya a Tànger, on organitzà sabotatges i espionatge sobre el Marroc espanyol. Exiliat el 1939 al Marroc francès, fou detingut per la Gestapo i se salvà de la deportació a Espanya gràcies al general francès Vergès, antic professor seu. El mateix 1939 s'exilià a Mèxic, on es naturalitzà mexicà i s'incorporà a l'exèrcit mexicà com a coronel. Hi fou agregat militar de l'ambaixada republicana (1945-49). Fou col·laborador de les revistes "Tiempo", "Mundo Libre", "Anáhuac", "La Propiedad", entre d'altres. També col·laborà en l'enciclopèdia UTEHA i fou subgerent del Banco de la Propiedad. Dins de la seva obra, publicà a Mèxic: *El analfabeto que conquistó un reino* (1954), *El divino equivocado descubridor de un mundo* (1954) i *El asesinato del general Humberto Delgado* (1966). Entre les seves obres de temàtica militar, cal esmentar *Carros de Combate, Técnica de l'art militar modern*, *L'aixecament militar i la guerra civil a Catalunya* (1980), *El Sahara y el sur marroquí españoles; Empleo de carros de combate por el alto mando; Técnica del arte militar i Cataluña en la guerra de España*. Col·laborà a la revista "Quaderns de l'Exili", publicada pels catalans residents en aquest país.

Líster Forján, Enrique (1907-1994)

Polític i militar comunista. Obrer picapedrer, ingressà al Partido Comunista de España i anà a l'URSS, on treballà i estudià a l'acadèmia Frunze (1932-35). Durant la guerra civil de 1936-39 fou un dels caps del cinquè regiment, i es destacà en la defensa de Madrid. Cap de l'onzena divisió (dita la *divisió Líster*) i del cinquè cos d'exèrcit, tingué un paper important en les batalles de Guadalajara i de l'Ebre. S'exilià a l'URSS i obtingué el grau de general dels exèrcits soviètic, polonès i iugoslau per la seva participació en la Segona Guerra Mundial. Membre de la direcció del PCE, el 1970 hi trencà per discrepància amb la crítica d'aquest a la invasió soviètica de Txecoslovàquia i creà el Partido Comunista Obrero Español (PCOE), fidel a les directrius ideològiques de l'URSS, que al Principat prengué el nom de Partit Comunista Obrer de Catalunya. Havent retornat de l'exili el 1977, participà sense èxit en diverses consultes electorals i afavorí, l'any 1986, la integració del seu partit en el PCE.

Modesto, Juan (1906-1968)

Nom amb què és conegut *Juan Modesto Guilloto i León*, militar andalús. Ingressà (1930) al Partido Comunista de España, i anà (1933) a Rússia, on seguí cursos de formació política i probablement també militar; tornà a Espanya (~1935), i en esclatar la guerra civil de 1936-39 combaté, com a cap del batalló Thaelmann, al

front de la Sierra (Madrid); manà després, successivament, el V Regiment, la XVIII Brigada Mixta, la IV Divisió, l'Agrupació de Vallecas i el V Cos d'Exèrcit, amb el qual participà en les batalles de Brunete, Belchite, Terol i Aragó. Ascendit a tinent coronel de milícies (1938), passà a comandar l'Agrupació Autònoma (més tard Exèrcit) de l'Ebre, al capdavant de la qual lliurà la batalla de l'Ebre i assolí el grau de coronel (fou l'únic militar de l'escala de milícies que l'obtingué). Acabada la guerra, passà a l'URSS. És autor de *Soy del Quinto Regimiento*, publicat pòstumament el 1969.

Rojo i Lluch, Vicent (1894-1966)

Militar. Pertangué a l'arma d'infanteria. Comandant i professor d'estratègia a l'acadèmia de Toledo en començar la guerra civil, es mantingué fidel a la república. Participà en la batalla d'Illescas (octubre del 1936) i durant el setge de Madrid fou nomenat pel general Miaja cap del seu estat major. Ocupà el mateix càrrec a l'estat major central. Prengué part en la campanya de Catalunya amb el grau de general. S'exilià primer a França i després a Amèrica. Fou instructor de l'acadèmia militar de Cochabamba (1943) i el 1958 li fou permès el retorn a Espanya.

I) Personatges civils relacionats amb la República

Orwell, George (1903-1950)

Nom amb què és conegut l'assagista i novel·lista anglès Eric Arthur Blair. En desacord amb la política colonial britànica, dimití el seu càrrec de funcionari i es dedicà a la literatura i al periodisme, on destacà amb claredat obsessiva les realitats de la vida política i social del seu temps. A les obres autobiogràfiques, com *Down and Out in Paris and London* (1933), i *Burmese Days* (1934) ja mostrava una actitud d'esquerra molt clara i donava una informació desproveïda de sentimentalismes. Els seus ideals i la seva actitud personal s'anaren reflectint al llarg de la seva obra. Així el 1936 participà en la guerra civil espanyola al costat del POUM. Orwell explica aquest fet a *Homage to Catalonia* (1938; traducció catalana de R.Folch i Camarasa, 1969), on fa constar la contradicció entre les forces d'esquerra a Barcelona; l'obra ha estat traduïda també a altres llengües. La seva millor obra, *Animal Farm* (1945, traduïda al català: *La revolta dels animals*, 1964, i representada a Barcelona en forma de comèdia musical el 1976), és una al·legoria política, on és atacada la revolució que traeix els qui lluitaren per ella. *Nineteen Eighty-four* (1949; traducció catalana de Joan Vinyes, 1965) és una visió espantosa d'un totalitarisme del futur i contradiu les observacions fetes a *The Road to Wigan Pier* (1937), *Inside the Whale* (1940) i *The Lion and the Unicorn* (1941), on havia defensat l'existència d'un proletariat capaç de fer-se sentir contra l'actitud burgesa del poble anglès.

García Lorca, Federico (1898-1936)

Poeta i dramaturg. Estudià dret i filosofia i lletres a Granada i a Madrid, on residí des del 1919. A la Residencia de Estudiantes conegué Juan Ramón Jiménez i Antonio Machado i es féu amic de Salvador Dalí i dels seus condeixebles Rafael Alberti, Jorge Guillén i Pedro Salinas, a la generació dels quals —dita *del 1927*— cal adscriure la seva obra. A través de la seva amistat amb Salvador Dalí, a qui dedicà una oda (1926), conegué Catalunya, des del 1925. Sebastià Gasch i el grup de "L'Amic de les Arts" li feren conèixer la vida popular i cultural de Barcelona, on féu la seva primera exposició de dibuixos, a les galeries Dalmau (1927). Aviat es relacionà amb els grups de "Mirador" i de "Quaderns de Poesia" i féu conferències i lectures. A través de Margarida Xirgu, principal protagonista de les estrenes lorquianes a Barcelona, conegué el món teatral. García Lorca ha influït sobre els poetes de la promoció de Rosselló-Pòrcel, Blai Bonet, etc. Participà en els actes de l'aniversari de la mort de Góngora amb una conferència sobre *La imagen poética en Don Juan Luis de Góngora*, que constitueix un document important sobre la concepció i l'elaboració de la seva pròpia poesia. Excepcionalment dotat per a tota activitat artística, a més de poesies i peces teatrals féu dibuixos i versions musicals de cançons populars. El 1931 fundà La Barraca, grup de teatre universitari que dirigí Eduardo Ugarte i que recorria els pobles de Castella. Féu viatges a Galícia, a Nova York, a Cuba (1929-30) i a l'Argentina (1933-34). Quan esclatà la guerra civil, el 1936, era a Granada, on, potser més per raons personals que per activitats polítiques, fou detingut per la guàrdia civil franquista i afusellat el 19 d'agost. La seva obra poètica, iniciada amb *Impresiones y paisajes* (1918) i *Libro de poemas* (1921), que a través d'elements romàntics i modernistes mostren progressivament la sensibilitat personal de l'autor en formes i motius de gust popular, arriba a la plenitud amb *Canciones* (1927), *Romancero gitano* (1928), *Poema del cante jondo* (1931) i *Llanto por Ignacio Sánchez Mejías* (1935), on assimila formes i elements populars amb les adquisicions de l'avantguardisme i de la poesia culta de la seva generació, en poemes d'una estilitzada elegància, que oscil·len entre la tragèdia i el lirisme; més decantat cap a les formes d'avantguarda és *Poeta en Nueva York* (1940), cant angoixós a la gran ciutat com a nucli deshumanitzador. En la seva producció teatral el llenguatge líric, les cançons i els romanços que hi intercala i la concepció poemàtica de l'obra són característiques essencials: *Mariana Pineda* (1927) i *La zapatera prodigiosa* (1930), una fina caricatura de la relació entre una muller jove i un marit vell. Hom pot considerar tragèdies *Bodas de sangre* (1933), on l'amor il·legítim és perseguit pel fatalisme, *Yerma* (1937), sobre la maternitat frustrada, i *La casa de Bernarda Alba*, estrenada per Margarida Xirgu a Buenos Aires el 1945, colpidor retaula del tabú de la virginitat en un medi rural. Unes altres peces —*Así que pasen cinco años* (1931), *Retablillo de don Cristóbal* (1931), *Amor de don Perlimplín con Belisa en su jardín* (1931), *El público* (1933), *Doña Rosita la soltera* o *El lenguaje de las flores* (1935)— exemplifiquen aspectes més experimentals o recreatius de la seva obra.

Hemingway, Ernest (1899-1961)

Novel·lista nord-americà. Integrat en la *Generació Perduda*, basà les seves novel·les en experiències personals i usà la guerra com a fons dramàtic dels seus escrits, on, formalment, hom troba un estil de conversa amb frases curtes. A *Farewell to Arms* ('Adéu a les armes', 1929) fou producte de la seva actuació al front italià durant la Primera Guerra Mundial. El 1937 fou corresponsal de guerra als fronts d'Aragó; visqué els bombardeigs de Barcelona de l'abril del 1938, i al novembre, la batalla de l'Ebre. D'aquestes experiències sorgiren una sèrie de reportatges per a diversos periòdics nord-americans i la novel·la *For Whom the Bell Tolls* ('Per a qui toquen les campanes', 1940; traducció catalana 1971). Escriví també *Death in the Afternoon* ('Mort a la tarda', 1932), *The Fifth Column* ('La quinta columna', 1938), *Across the River and into the Trees* ('Més enllà del riu i sota els arbres', 1950; traducció catalana de R. Folch i Camarasa, 1967) i *The Old Man and the Sea* ('El vell i la mar', 1952; traducció catalana de Ferran de Pol, 1966), pel qual li fou concedit el premi Pulitzer. Rebé el premi Nobel de literatura el 1954. Internat sovint en centres frenopàtics, se suïcidà.

Machado Ruiz, Antonio (1875-1939)

Poeta andalús. Germà de Manuel *Machado Ruiz*, hom sol adscriure'l a la Generació del 98, perquè la seva obra constitueix la versió lírica dels temes, de l'actitud espiritual i de la consciència dels homes que la formaren. Estudià a la Institución Libre de Enseñanza, es doctorà en lletres a Madrid i assistí als cursos de Bergson a la Sorbona. Catedràtic de francès als instituts de Sòria (1907) —on es casà amb Leonor Izquierdo, que morí al cap de poc temps—, Baeza (1912), Segòvia (1919) i Madrid (1931), durant la guerra civil es refugià a València i a Barcelona, i pel gener del 1939 s'exilià. Començà a publicar a les revistes "Electra", "Helios", "Alma Española", etc. Rebutjà la influència del modernisme hispanoamericà i s'adscriví al que anomenà "poesia eterna", és a dir, mancada de qualsevol mena de retòrica. Trobà el seu precedent immediat en Bécquer. D'acord amb la seva concepció de la poesia com "una honda palpitación del espíritu", defensà un apropament a aquest gènere més intuïtiu que intel·lectual, tesi sistematitzada a través de Juan de Mairena, Abel Martín i altres personatges apòcrifs, barreja de poetes, preceptistes i filòsofs *alter ego* de Machado. En la seva poesia hom pot distingir les etapes de la conquesta de la simplicitat, la soriana i l'andalus, que corresponen a tres interpretacions diferents dels temes i de la realitat. La primera etapa (*Soledades*, 1903, i *Soledades, galerías y otros poemas*, 1907) és vinculada al romanticisme més pur; la segona (*Campos de Castilla*, 1912) constitueix la descoberta de la terra castellana i la seva visió històrica simbolitzada en el paisatge gairebé tel·lúric de Sòria. Allí troba, conjuntament amb l'amor de Leonor, la seva *patria espiritual*. En la tercera etapa (*Nuevas canciones*, 1925, i el que hi ha inclòs a *Poesías completas*, 1928, més la producció apareguda en revistes i publicacions diverses), al mateix temps que empra les formes d'encuny popular, tot és convertit en somni i en record enmig de la gran solitud que envaeix el poeta. Escriví algunes peces teatrals en col·laboració amb el seu germà Manuel. No prou valorat en vida pels poetes de la Generació del 27.

B) BÀNDOL FRANQUISTA O NACIONAL

a) Definició

També denominats rebels, sollevats, franquistes. D'ideologia conservadora, van protagonitzar l'aixecament contra la República, per tal d'imposar un nou règim d'arrel feixista, liderat pel general Franco. Van provocar i guanyar la guerra.

b) El Feixisme

Ideologia política l'objectiu de la qual és la instauració d'un règim autoritari, de base corporativista, imperialista, racista, etc. De l'italià *fascio* (feix), el mot prové dels *fasci di combattimento* creats per Mussolini l'any 1919. Sistema polític implantat a Itàlia per Mussolini, poc després de la primera guerra mundial, caracteritzat per un nacionalisme radical que esdevingué una autèntica dictadura amb partit únic, censura de premsa, tribunals militars per als delictes polítics, sindicats verticals, etc. Per extensió, qualsevol dels règims autoritaris i nacionalistes apareguts a Europa durant l'època d'entreguerres o la ideologia política l'objectiu de la qual és la instauració d'un règim autoritari, de base corporativista, imperialista, racista, etc. El mot s'utilitza també per definir l'actitud autoritària, arbitrària, violenta, etc, amb què hom s'imposa a una persona o a un grup.

c) Partits polítics nacionals

Falange Española

Agrupació política fundada al Teatro de la Comedia de Madrid el 29 d'octubre de 1933. Malgrat les seves característiques específiques, aquest moviment s'inscriví com una variant espanyola dels corrents feixistes europeus, pel fet que suposava una opció política dretana eficaç per a frenar el procés revolucionari de l'esquerra. Al moment que José Antonio Primo de Rivera, fill del dictador, fundà, amb un nucli reduït d'amics, el moviment falangista hi havia altres grups d'extrema dreta: la *Comunió Tradicionalista*, el grup d'*Albiñana Sanz*, *Renovación Española* i les *Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* (JONS). Però fou aquest darrer grup el que influí sobre Falange, i ambdós grups es fusionaren pel febrer del 1934 (FE y de las JONS); adoptaren el jou i les fletxes dels Reis Catòlics com a emblema, a més de la bandera vermella i negra i la camisa blava. L'lur plataforma ideològica fou concretada en els *veintisiete puntos* (novembre del 1934). Bé que rebutjaven l'apel·latiu de *feixista*, participaven, de fet, de la ideologia i de les formes organitzadores del feixisme: constituïen un moviment antimarxista que refusava alhora la lluita de classes i el sistema social capitalista. Propugnaven un estat totalitari, autoritari, no parlamentari, nacionalista, unitari i «imperialista», i l'organització corporativa de l'estat; a més, tenien en comú l'exaltació d'una forma

de vida arriscada, el culte a la violència i a l'acció directa (les «milícies» com a grup de xoc). Introduïren, així, mateix, les línies originals de llur pensament: en l'aspecte econòmic, la concepció d'Espanya com un «*gigantesco sindicato de productores*», el sentit catòlic del moviment i una reforma agrària per a elevar el nivell de vida dels camperols mitjançant serveis tècnics adequats i l'extensió de la propietat familiar de la terra.

Fins a la guerra civil de 1936-39 els afiliats a FE y de las JONS, provinents fonamentalment de la petita burgesia, no foren gaire nombrosos (poc abans que fos declarada fora de la llei, després de les eleccions del febrer del 1936, la Falange tenia poc més de 25 000 afiliats a tot l'estat espanyol). Un cop començada la guerra civil, la seva trajectòria canvià, en esdevenir l'alternativa política més important dels insurgents. Després de quasi un any de dissensions internes i d'enfrontaments amb altres grups, fou obligada a la fusió amb els tradicionalistes i passà a denominar-se Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS), pel decret d'unificació del 19 d'abril de 1937. Restà constituïda com a partit únic de l'estat, inserida en la seva organització general i sotmesa al comandament nacional del general Franco. Durant la guerra complí funcions importants, que foren plenament efectives en la postguerra, fins que anà en decadència, cap a la meitat dels anys cinquanta. Articulà unitàriament la ideologia del règim; fou l'element aglutinador dels sectors socials que feien costat al règim, actuà com a centre orgànic per a fornir quadres polítics a l'estat i creà els sindicats verticals com a aparells estatals que podien substituir qualsevol possibilitat d'organització de la classe obrera.

FET y de las JONS

Sigles de la *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista*

Movimiento Nacional

Nom donat al conjunt de forces polítiques que participaren en l'aixecament del *Divuit de Juliol* de 1936, integrades posteriorment com a partit únic de l'estat espanyol i articulades dins una ideologia unitària, tipificable en la *Ley de principios fundamentales* del 17 de maig de 1958. Dins l'organització hi havia la Jefatura Nacional (que corresponia al cap de l'estat o al president del govern), el *Consejo Nacional del Movimiento*, la Secretaría General (amb rang de ministeri des del 1939) i els *consejos provinciales* i els *locales*. Segons l'article quart de la Llei Orgànica de l'Estat, del 1967, el Movimiento informava l'ordre polític obert a tots els espanyols, i promovia la vida política en règim d'ordenada concurrència de criteris. De fet, el Movimiento constituí la ideologia de l'estat totalitari i, alhora, l'àmbit polític dins el qual es preveia l'evolució del règim; tanmateix, es mostrà com l'element més immobilista quan, després de la mort de Franco, ha pogut manifestar-se amb més força l'existència d'amplis sectors que cercaven una evolució fora del Movimiento i àdhuc un canvi polític en el marc d'una ruptura. Fou abolit el primer d'abril de 1977, dins el context de reforma política d'Espanya duta a terme pel govern d'A.Suárez.

d) Associacions civils nacionals

Unión Militar Española (UME)

Organització clandestina de dreta creada al principi del 1934 entre els oficials de l'exèrcit espanyol. Estructurada en una junta central i grups provincials, molt poc coordinats entre ells, en foren caps el tinent coronel retirat i falangista Emilio Rodríguez Tarduchy, el capità d'estat major Bartolomé Barba Hernández i el tinent coronel Valentín Galarza. La reacció provocada pels fets d'octubre del 1934 atragué cap als seus rengles alguns generals antirepublicans —Goded, Fanjul—, i apropà l'UME a la Falange i als grups monàrquics; però fou després de les eleccions del febrer del 1936 que l'organització conegué una espectacular creixença (arribà a enquadrar més de la meitat dels oficials en actiu) i una ràpida radicalització; des de la primavera d'aquell any, el general Mola n'esdevingué el cap i *director* de la conspiració militar, en la qual l'UME tingué una participació decisiva. A Catalunya els dirigents de l'UME eren els tinent coronels F. Isarre Bescós i E. Sanz Álvarez, el comandant F. Mut Ramón i el capità Luis López Varela, els quals posseïen una xarxa completa de delegats a totes les unitats de la quarta regió, però llurs plans, parcialment coneguts per les autoritats republicanes, fracassaren el 19 de juliol.

e) Forces militars participants en la guerra

Legió Còndor

Nom oficial, des del novembre de 1936, de les forces aèries alemanyes que lluitaren a favor del general Franco, en la guerra civil espanyola de 1936-39. Abans de la seva constitució oficial, ja havia estat especialment important l'ajut de l'aviació alemanya al govern de Burgos: en una gran part foren avions alemanys els que efectuaren el primer pont aeri de la història, en transportar les tropes de Franco des d'Àfrica a Andalusia (més de 13 000 soldats entre l'agost i l'octubre de 1936). Pel novembre foren incrementats els efectius de l'aviació alemanya i fou constituïda la legió Còndor sota el comandament del general Hugo von Sperrle. La formaven quatre esquadrilles de bombardeig, quatre de caça, una d'hidroavions de reconeixement, bateries antiaèries i uns 6 500 homes, en gran part voluntaris, que eren rellevats molt sovint, puix que l'alt comandament alemany la concebia més com a camp d'experimentació que com a ajut als combatents. Hom ha calculat que hi passaren en total uns 16 000 homes. Participà en la majoria de les accions decisives de la guerra i practicà campanyes en massa de bombardeig en el front del Nord (Durango, Guernica) i a Brunete, Belchite, Terol i a la batalla de l'Ebre. El 1937 el comandament passà al general H. Volkmann, i el 1938, al general Wolfram von Richthofen. Després de la victòria de Franco, els seus efectius foren repatriats a Alemanya.

Corpo di Truppe Volontarie (CTV)

Nom amb el qual eren designades oficialment les tropes italianes que lluitaren a favor del general Franco durant la guerra civil espanyola de 1936-39. Els primers contingents, arribats pel setembre del 1936, foren comandats pel general Roatta fins a la presa de Màlaga (febrer del 1937). Derrotades a Guadalajara (març del 1937), actuaren al País Basc i a Catalunya, comandades successivament pels generals Bastico, Berti i Gambarà. Assoliren un total d'uns 60 000 homes, sense comptar els efectius de l'aviació, i sofriren unes 14 000 baixes. Cap a la fi de la guerra operaren sovint en unitats mixtes formades per italians i espanyols (divisions Flechas Negras, Flechas Azules, Littorio).

Terç de Requetès de la Mare de Déu de Montserrat

Unitat militar organitzada a la zona franquista pel gener del 1937 i formada bàsicament per catalans fugitius de la zona republicana. Disposava de 180 homes quan es distingí en la defensa de Codo. Reorganitzat i amb els efectius d'un batalló, operà a la comarca de La Serena i participà en la batalla de l'Ebre (enquadrat en la 74 Divisió), en els sectors de Vilalba dels Arcs, on lliurà uns duríssims combats, i de Gandesa. Operà encara a Pena-roja. Tingué en total 316 morts. Hi ha un monument commemoratiu als morts del Terç a l'antiga posició dels Quatre Camins, i un altre, erigit també per la Germandat del Terç, als soldats republicans morts a la posició dita Targa, totes dues del sector de Vilalba. Un altre monument, amb una capella funerària que conté les despulles dels membres del Terç morts a la guerra i on es conserva la bandera del Terç, fou erigit a Montserrat, al lloc anomenat Els Apòstols.

Legió

A l'estat espanyol, amb el nom de *tercio*, fou creada l'any 1920 per Millán Astray, durant la guerra del Marroc. La integren diversos regiments i banderes (batallons).

Regular

Nom donat a cadascun dels soldats moros que eren manats per oficials espanyols. A imitació francesa, foren creats, des del 1911, grups de regulars (regiments), articulats en *tabores* (batallons) i *mías* (companyies). Excel·liren com a força de xoc a la guerra d'Àfrica i a la guerra civil de 1936-39, incrementats amb soldats de la Península, i es dissolgueren a partir de la independència del Marroc (1956); perpetuen alguns dels seus noms i símbols unitats espanyoles de la guarnició de Ceuta i Melilla.

f) Principals militars nacionals

Franco Bahamonde, Francisco (1892-1975)

Militar i estadista. Fill d'un funcionari naval; no havent pogut ingressar a l'escola naval, ho féu a l'acadèmia d'infanteria de Toledo (1907), i del 1912 al 1917 es distingí al Marroc. Fou destinat a Oviedo (1917-20), i de nou al Marroc, on combaté a les ordres de Millán Astray y Valenzuela. El 1923, apadrinat per Alfons XIII, es casà amb Carmen Polo, la qual procedia de l'alta burgesia asturiana. Destinat un altre cop al Marroc amb el grau de tinent coronel, assumí el comandament de la Legió Estrangera (1923) i participà activament en la campanya del Rif, en el desembarcament d'Alhucemas i en la reconquesta del Protectorat (1925). General de brigada a 34 anys —el més jove d'Europa—, dirigí l'acadèmia militar de Saragossa (1928-31), fins a l'adveniment de la República, que el relegà a missions secundàries, com la governació militar de la Corunya i de les Balears. El triomf de les dretes (1933) el tornà als alts càrrecs de l'exèrcit. Contribuí a dirigir la campanya d'Astúries de l'octubre del 1934, i amb José Maria Gil-Robles al ministeri de defensa fou nomenat cap de l'estat major central (1935). El govern del Front Popular el nomenà comandant militar de Canàries (1936), on participà en els preparatius de l'alçament militar. El 18 de juliol de 1936 es féu càrrec del comandament de les tropes marroquines, creuà l'estret de Gibraltar i organitzà l'avanç cap a Madrid per Mèrida, Badajoz i Talavera de la Reina. Ràpidament assolí la direcció de la guerra, i el 29 de setembre de 1936 fou nomenat generalíssim de totes les forces de terra, mar i aire i, el dia 30, cap del govern per la Junta de Defensa Nacional de Burgos. Per l'abril del 1937 adoptà el títol de *Caudillo*, com a cap del partit únic, FET y de las JONS, i esdevingué cap de l'estat i del govern alhora pel gener del 1938, tot conservant el comandament superior de l'exèrcit. Acabada la guerra civil (primer d'abril de 1939), inicià la reconstrucció del país i creà un estat alhora catòlic, autoritari i corporatiu. Malgrat les estretes relacions amb les potències de l'Eix, mantingué la neutralitat durant la Segona Guerra Mundial (1939-45), però després d'aquesta els aliats aïllaren el nou règim. Aquest, però, es consolidà amb la llei de creació de les corts (1942), el *Fuero de los Españoles* (1945), la *Ley del referéndum nacional* (1945), la *Ley de sucesión en la jefatura del estado* (1947), etc. L'acord amb els EUA i amb el Vaticà el 1953 significà la ruptura del bloqueig diplomàtic (reconeixement per l'ONU el 1955) i la consagració definitiva del general Franco com a cap únic, indiscutible i vitalici del règim, que des del 1947 es definia com una monarquia catòlica, social i representativa. El 1966 atorgà una nova constitució (la llei orgànica de l'estat), i tres anys més tard presentà a les corts, com a successor seu, a títol de rei, el príncep Joan Carles de Borbó. Pel juny del 1973 cedí la presidència del govern al seu secretari i màxim col·laborador, l'almirall Carrero Blanco, i, mort aquest en un atemptat (20 de desembre de 1973), al ministre de la governació, Carlos Arias Navarro (gener del 1974). Pel juliol, una malaltia l'obligà a traspasar també —bé que interinament— la direcció de l'estat a les mans del príncep Joan Carles, càrrec que reassumí al mes de setembre. Autor d'algunes obres, emprà el pseudònim de Jaime de Andrade, amb el qual signà articles, *Marruecos. Diario de una bandera* (1922) i el guió cinematogràfic *Raza* (1942).

Dávila Arrondo, Fidel (1878-1962)

Militar. Lluità a Cuba (1896-98) i al Marroc. El 1929 ascendí a general de brigada. En ésser proclamada la República (1931) sol·licità de passar a la reserva. Prengué part en l'alçament militar del 1936; a la mort del general Mola comandà l'exèrcit que ocupà el nord de la Península Ibèrica. Prengué part en l'ocupació de Terol (1938) i en la batalla de l'Ebre. Fou ministre de l'exèrcit el 1938 i en 1945-51. El 1948 fou creat marquès de Dávila.

Goded Llopis, Manuel (1882-1936)

Militar. Ingressà a l'Academia de Infantería el 1896, i el 1925, després d'intervenir en el desembarcament d'Alhucemas (Marroc), fou ascendit a general. Implicat en l'aixecament de Sanjurjo per l'agost del 1932, posteriorment Gil Robles el nomenà director general d'aeronàutica, inspector general d'aviació militar i magistrat de la sala sisena del Tribunal Suprem. Pel febrer del 1936 fou designat comandant militar de les Balears. Hi preparà l'aixecament, i la Junta Suprema de la conspiració li assignà, en un principi, l'encapçalament del sollevament a València, però ell preferí (i convencé Mola) encarregar-se de Barcelona. El matí del 19 de juliol proclamà l'estat de guerra a Mallorca; després, sense esperar el seu substitut (el general Bosch, de Menorca) i sense saber quina era la situació a Barcelona, s'hi dirigí amb un hidroavió. Hi arribà prop de la una de la tarda, i des de capitania general (on detingué el general Llano de la Encomienda) intentà, sense èxit d'obtenir la col·laboració de la guàrdia civil (general Aranguren). A la tarda, les forces republicanes i populars penetraren a l'edifici i fou detingut personalment pel comandant Pérez Farrás. Després, Companys aconseguí que parlés per ràdio induint a la rendició els militars revoltats. Traslladat al vaixell Uruguay, l'11 d'agost fou sotmès a un consell de guerra; fou afusellat a Montjuïc l'endemà.

Martínez Anido, Severiano (1862-1938)

Militar. De l'arma d'infanteria, ascendí a general després de lluitar al Marroc. Governador militar de Barcelona a partir del 1917, assolí una gran notorietat quan passà al govern civil (1920-22). Dictà la deportació dels principals dirigents sindicalistes a Maó (1920), i, juntament amb el cap de policia Arlegui, afavorí l'acció de bandes de pistolers i dels sindicats lliures contra la CNT. Primo de Rivera el nomenà, successivament, director general de seguretat i ministre de la governació. Exiliat a França el 1931, no tornà a Espanya fins pel juliol del 1936 per a unir-se a l'aixecament militar. El 1938 ocupà la cartera d'ordre públic en el primer govern de Franco, després d'haver estat, des de l'octubre del 1937, cap de seguretat interior.

Muñoz Grandes, Agustín (1896-1970)

Militar i polític castellà. Participà en les campanyes del Marroc, i durant la Segona República organitzà el cos dels guàrdies d'assalt. Comandà, en la zona franquista, la XV divisió i el cos d'exèrcit d'Urgell. Ministre secretari general del Movimiento (1939-40), general en cap de la División Azul (1941-42) i ministre de l'exèrcit (1951-57), ascendí a capità general el 1957 i fou vice-president del govern (1962-67).

Yagüe Blanco, Juan (1892-1952)

Militar castellà. Participà en la guerra d'Àfrica a partir del 1914, i en la repressió de la revolució asturiana del 1934. De simpaties falangistes, intervingué en la guerra civil de 1936-39, sobretot en la campanya d'Extremadura, i ocupà Barcelona al capdavant de les tropes marroquines. Fou ministre de l'aire (1939-40).

g) Personatges civils nacionals**Calvo Sotelo, José (1893-1936)**

Polític. Fou advocat de l'estat i inicià la carrera política al costat d'Antoni Maura, que el nomenà governador civil de València (1921-22). Durant la Dictadura de Primo de Rivera ocupà els càrrecs de director general d'administració local (1923-25) i ministre de finances (1925-30), des dels quals redactà l'Estatut Municipal (1924), introduí el sistema de «pressuposts extraordinaris», creà el monopoli de petrolis i, durant la crisi del 1929, intentà de mantenir la paritat internacional de la pesseta (per la qual cosa fou combatut, entre altres, per Francesc Cambó). Instaurada la república (1931), s'exilià a Portugal i després a França (on entrà en contacte amb Charles Maurras). Influït per l'exemple italià d'organització de l'estat, es mostrà partidari del poder unipersonal i de les institucions corporativistes. Després de l'amnistia del 1934 fou nomenat de nou diputat. De cara a les eleccions del 1936 constituí una coalició de dretes, a la qual no s'integraren ni la CEDA ni Falange Española. El seu assassinat per uns guàrdies d'assalt (13 de juliol de 1936) precipità l'alçament militar (17 de juliol).

Primo de Rivera y Sáenz de Heredia, José Antonio (1903-1936)

Polític castellà. Fill de Miguel Primo de Rivera, es llicencià en dret (1925) i en caure la Dictadura (1930) ingressà a la Unión Monárquica, des de la qual defensà l'actuació del seu pare. Candidat dretà a les eleccions del 1931, hi fou derrotat. Antiliberal i antimarxista, abraçà un nacionalisme tradicionalista i totalitari, influït

pel feixisme italià. Col·laborà en la revista "El Fascio". El 1933 fou elegit diputat i fundà l'agrupació política *Falange Española*, que es fusionà amb les JONS (1934). Aviat cap únic del partit, fou derrotat a les eleccions del febrer del 1936. Encarcarat el mes següent arran dels fets de violència del moment i traslladat a la presó d'Alacant, sostingué l'alçament del 18 de juliol. Condemnat a mort, fou afusellat.

9.- LA VIDA MILITAR

A) FRONT

Extensió de terreny on hom combat. Al llarg de la guerra hi hagueren diversos fronts, en funció dels espais on combateren els dos bàndols: del Sud, del Centre, del Nord, d'Aragó, de l'Ebre, de Catalunya, etc.

B) REREGUARDA

Espai que resta darrere un front de guerra, en el qual hom duu a terme les operacions d'abastament i evacuació. És especialment vulnerable per l'aviació, els míssils i els paracaigudistes. La guerra de guerrilles es basa en accions per dominar-la o convertir-la en zona de combat, on l'enemic es desgasta sense profit mentre no es donen les condicions favorables per a atacar-lo.

C) BOMBARDEIG

Acció de bombardejar. El bombardeig, que té normalment un objectiu terrestre — bé que també pot ésser l'objectiu una formació naval o àdhuc un vaixell—, pot ésser efectuat de terra estant (*artilleria, míssil*), des d'un vaixell (*bombardeig naval*), o per l'aviació (*bombardeig aeri*). Hom tendeix a reservar especialment el mot *bombardeig* per al bombardeig aeri, pel fet que ha esdevingut el de més valor tàctic en la guerra moderna.

D) ESTRUCTURES MILITARS

Refugi

Trinxera, construcció subterrània, etc, feta o habilitada per a protegir-se dels bombardeigs.

Refugi antiaeri

Construcció adequada, destinada a protegir les persones dels efectes dels bombardeigs aeris, especialment subterrània, de formigó armat, amb accés protegit i proveïda de ventilació artificial i, eventualment, de serveis sanitaris i contra incendis.

Barricada

Parapet improvisat fet amb qualsevol mena d'objectes, barrils, carros, mobles, pedres, etc, per a destorbar el pas. Les barricades, originàriament lligades a un episodi de les guerres de religió a França —quan el 12 de maig de 1588 el poble de París obstruí els carrers amb cadenes, llambordes i barrils—, han estat un mitjà d'insurrecció i de resistència de les masses urbanes d'Europa. El poble de París recorregué a les barricades el 1830, el 1848 i el 1871. El de Barcelona hi recorregué tan sovint i amb tanta magnitud, que Engels escriví (1873) que la història de Barcelona enregistra més lluites de barricades que cap altra ciutat del món. Els anarquistes les han exaltades com a símbol de la lluita obrera, especialment en llur himne *A les barricades*.

Trinxera

Rasa excavada en el terreny, a una profunditat de 1'70 metres aproximadament i una amplada màxima d'1 metre, amb diferents utilitats en el camp de batalla. Així doncs, trobem trinxeres de combat, trinxeres de comunicació i trinxeres d'evacuació.

Les trinxeres, habitualment, feien ziga-zaga per tal d'evitar l'acció de les explosions d'artilleria i els metrallaments aeris. Cada corba representava un espai de protecció per als combatents.

Búnquer

Espai construït, habitualment, amb formigó armat, tant les parets com el sostre, amb la finalitat de suportar impactes directes d'obusos d'artilleria o de bombes aèries. Aquest espai, que disposava d'una o més boques de foc, servia per a l'ús d'armes pesants: metralladores i artilleria.

Niu de metralladora

Semblant al búnquer, però més petit, amb el mateix tipus de construcció de formigó armat i boques de foc. S'utilitzaven per a l'ús d'armes automàtiques de calibres petits. Normalment era servit per un o dos combatents. Els nius de metralladora estan connectats a la xarxa de trinxeres del front de guerra.

Pou de tirador

En la xarxa de trinxeres, son petits espais habilitats per a un combatent amb fusell que podia estar protegit amb un parapet de pedra seca o sacs terrers. En una trinxera hi podem trobar múltiples pous de tirador.

10.- LA VIDA CIVIL

A) RACIONAMENT

Control de la demanda de determinats articles —generalment destinats a cobrir necessitats bàsiques de consum personal— degut a circumstàncies excepcionals o a l'escassetat continuada de l'oferta. És assignada a cada consumidor una ració dels productes objecte de racionament. De vegades es diferencien diversos tipus de racions en funció de determinats treballs, de l'estatus social o bé en cas de malaltia. El racionament només pot ésser eficaç si hi ha una col·laboració de tota la població i si l'administració posseeix mitjans escaients de control; en cas contrari l'aparició del mercat negre és inevitable. Als Països Catalans el racionament fou introduït durant la guerra civil de 1936-39, per tal d'afrontar la crisi de subsistències, combustibles i primeres matèries que ocasionà el conflicte bèl·lic. La Generalitat de Catalunya creà, el 31 de juliol de 1936, la Conselleria de Proveïments que dictà les normes de racionament. La fi de la guerra civil no millorà la situació: el govern de Franco mantingué el racionament existent —per al qual calgué, però, documentació nova— i l'amplià amb mesures com la del Dia del Plat Únic, imposat a hotels i restaurants a imitació del de l'Alemanya nazi i que, per la seva impopularitat, hagué d'ésser abolit el mateix 1939. Foren especialment severs el control damunt el pa (amb prohibició inicial i limitació, més tard, de fabricar pa blanc), el sucre, l'oli d'oliva i els combustibles. La Segona Guerra Mundial i l'aïllament diplomàtic del règim franquista prolongaren aquesta situació. D'altra banda, el racionament fou emprat sovint com a mesura de discriminació política i control, mentre s'estimulava la il·legalitat i l'*estraperlo*. El racionament de queviures fou finalment abolit el 31 de març de 1952, mentre subsistia encara uns quants anys el de combustibles i el de primeres matèries, que comportà un seriós entrebanc per a la recuperació de la indústria tèxtil del Principat i la del calçat del País Valencià.

B) REPRESSIÓ

Acció empresa, i estat o situació consegüentment creats, per una persona o per un grup o una classe socials o polítics, que tenen un cert poder o detenen aquest oficialment, sobre una altra persona o sobre un altre o altres grups socials o polítics, per tal de mantenir una situació determinada, tot reprimint d'arrel

qualsevol manifestació, moviment o tendència que puguin, o que hom cregui que poden, entrar en conflicte amb la dita situació establerta, la qual és considerada per aquells que són objecte de la corresponent repressió precisament com a injusta i necessitada de transformació.

C) REFUGIATS

Persona que, tot i pertànyer per ciutadania a un estat, n'ha hagut d'emigrar a conseqüència d'esdeveniments polítics i ha estat acollida en el territori d'un altre estat, sense poder gaudir dels mateixos drets que els autòctons. Els seus drets i deures són fixats en el dret d'*estrangeria* i en el dret d'*asil* previst en diverses constitucions. La impossibilitat d'absorció dels milers de refugiats a causa de les guerres mundials portà a la creació, d'una banda, de camps de refugiats — eufemisme sovint d'autèntic *camp de concentració* — i, de l'altra, d'organismes internacionals que n'asseguessin la protecció, sobretot l'Organització Internacional dels Refugiats, reemplaçada l'any 1951 per l'*Alta Comissaria de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR)*.

D) CAMPS DE TREBALL

Camp de concentració en el qual els reclusos són constrets a treballar. Durant la guerra civil de 1936-39 funcionaren als Països Catalans, organitzats pel govern republicà, alguns camps de treball per a presos polítics, com el dels Omells de Na Gaia (Urgell). Actualment, si bé el règim penitenciari espanyol procura que tot penat i fins i tot pres preventiu pugui exercitar el dret al treball, aquest mai no pot ésser imposat com a pena, ni tan sols de forma subsidiària.

E) CAMPS DE CONCENTRACIÓ

Centre d'internament establert al marge dels procediments ordinaris de detenció prevists per les legislacions civils i militars, on són confinades persones per motius de seguretat militar o política o com a forma de càstig o explotació. L'empresonament és ordenat habitualment per representants del poder executiu o pel comandament militar i sovint ateny grups o classes de persones sense tenir en compte la culpabilitat individual.

Camp de Cotlliure

Camp de concentració especial o de càstig disposat el 1939 per les autoritats franceses al castell de Cotlliure (Rosselló), destinat als refugiats de la guerra civil de 1936-39 considerats indisciplinats o perillosos. Hi hagué de 300 a 500 homes en règim penitenciari de treball forçós, amb una brigada especial de càstig.

F) EXILI

Allunyament, voluntari o forçós, del territori d'un estat, especialment per motius polítics. No té el caràcter jurídic de pena, sinó que es tracta d'una mesura política i, per tant, sense termini fixat; la possibilitat de tornar al propi país és aleatòria i depèn del canvi en la situació política.

Tot el s XIX, liberals, republicans i carlins alternaren en l'exili a França o a Anglaterra, on conspiraven per tal de canviar els governs. Després de la calma relativa de la restauració del 1874-1923, la dictadura de Primo de Rivera (1923-30) inaugurà un nou període d'exilis polítics, continuat el 1936 amb el dels polítics dretans i amb l'èxode en massa produït per la fi de la guerra civil de 1936-39, el més fort tingut pels Països Catalans, afavorit pel fet que el front republicà de Catalunya fou escombrat cap a la frontera francesa: hom ha calculat que uns 300 000 refugiats la travessaren entre el 26 de gener i el 10 de febrer de 1939. La major part dels exiliats s'escampà per Europa (França, Anglaterra, Rússia) o s'establí a Amèrica, especialment a Mèxic, l'Argentina, Veneçuela o Cuba.

11.- BASE D'INSTRUCCIÓ DEL XVIII COS D'EXÈRCIT A PUJALT

A) HISTÒRIA I ANTECEDENTS

Primavera de 1938. La Guerra Civil Espanyola 1936-1939 arriba al seu darrer any. Franco ha enfonsat el front de l'Aragó arribant al Mar Mediterrani per Vinarós i Alcanar, i provocant la divisió del territori republicà en dos. El govern de la Segona República, amb el ferm i desesperat propòsit de defensar el territori català, va promoure una àmplia i profunda reorganització de les unitats militars presents a Catalunya.

A partir de l'abril de 1938 el nou front segueix la línia dels rius Ebre, Segre i Noguera Pallaresa, des del mar fins a la frontera amb França, amb alguns caps de pont nacionals en la riba esquerra dels rius: Tremp i Balaguer. La Desmoralització era ben present a tots els nivells de la rereguarda catalana.

Durant la primavera de 1938 arriben a Pujalt contingents del XVII Cos d'Exèrcit per crear el que seria la BASE D'INSTRUCCIÓ d'aquest Cos de l'Exèrcit Popular.

La Base d'Instrucció es planifica com a una instal·lació militar de nova planta amb el suport logístic i organitzatiu que pot oferir el poble de Pujalt que en aquest moment disposa d'energia elèctrica, telèfon, edificis per ser utilitzats immediatament, etc. L'elecció d'aquest emplaçament també es deu a la proximitat d'aigua i a una bona via de comunicació com és la carretera de Cervera a Calaf. Pujalt quedava a mig camí entre el front (60km.) i les grans ciutats de la rereguarda catalana.

Les principals instal·lacions (barracots, latrines, refugis antiaeris subterranis, tendes de campanya, habitatges, cuines, defenses antiaèries, teatre ...) les trobem al Bosc dels Obacs en la zona de La Muntada. La base també disposava d'una gran i equipada zona esportiva amb camp de futbol, pista d'atletisme, pista americana i dutxes; en el sector de Tusquella hi havia els rentadors amb un canal de 50 metres; i a 2 km, al sud est, podem veure com era el camp de tir; encara conserva les trinxeres dels blancs.

No se sap exactament quants soldats varen fer servir aquestes instal·lacions; podem parlar, però de 8.000 a 10.000 i, amb una capacitat per a 1.200 soldats.

El Campament va estar en ple funcionament durant la preparació i el transcurs de la Batalla de l'Ebre

B) CRONOLOGIA DE PUJALT

Cronologia dels principals fets esdevinguts a Pujalt, respecte a Catalunya i a Espanya, des de la Proclamació de la República, fins a la fi de la Guerra Civil Espanyola.

DATA	ESPANYA	CATALUNYA	PUJALT
14 d'abril de 1931	Proclamació de la 2a República. Govern dels Partits Republicans	Macià proclama la República Catalana, que va esdevenir la Generalitat de Catalunya, després d'arribar a un acord amb el Govern de l'Estat	
Agost de 1931		Ratificació de l'Estatut de Núria	
Novembre de 1933	Les dretes guanyen les eleccions	Les dretes també guanyen a Catalunya	A Pujalt, guanya el partit conservador
6 d'octubre de 1934	El govern de la República suspèn l'Estatut Català	Lluís Companys declara l'Estat Català dins la República	
7 d'octubre de 1934		Empresonament de Lluís Companys, i els partits d'esquerra són reprimits	
16 de febrer de 1936	Guanyen les eleccions el Front d'Esquerres	Guanyen les eleccions el Front d'Esquerres	Guanyen les dretes
17-18 de juliol de 1936	Aixecament militar	Gran expectació social i política	
19 de juliol de 1936		El matí s'inicia la sublevació a Barcelona, que és sufocada	Tranquil·litat durant aquests dies
Juliol de 1936 - 2a quinzena	Estabilització dels fronts	Marxen les columnes de milicians, i repressió religiosa i política	Creuen l'església de Sant Andreu i destrueixen part del Retaule de la Puríssima Concepció
Del 3 al 7 de maig de 1937	Durant el maig, ofensiva franquista al Front del Nord	Fets de Maig. Enfrontaments a Barcelona entre membres del POUM i anarquistes, per una banda, i comunistes i forces del Govern, per l'altra	Arriben refugiats bascos a Pujalt
17 de maig de 1937	Negrín és nomenat President del Govern		
3 d'abril de 1938	L'exercit franquista ocupa Lleida	Una part del territori català es troba ja en mans dels sublevats	Durant l'abril arriben els primers contingents de soldats.

DATA	ESPANYA	CATALUNYA	PUJALT
5 d'abril de 1938		Els franquistes aboleixen l'Estatut d'Autonomia de Catalunya	Comencen les obres de construcció del Campament
12 de juliol de 1938		Continuen els preparatius per a l'ofensiva de l'Ebre	El Comandant Santiago González Artigas és nomenat Comandant en Cap de la Base d'Instrucció del XVIII Cos d'Exèrcit a Pujalt
26 de juliol de 1938	Ofensiva republicana a l'Ebre	Comença la Batalla de l'Ebre	El Campament ja està en ple funcionament i és una peça important en el desenvolupament de la Batalla de l'Ebre
15 de novembre de 1938	Comiat de les Brigades Internacionals		
16 de novembre de 1938	Finalitza la Batalla de l'Ebre	Les tropes republicanes es repleguen a la banda esquerra de l'Ebre	El Campament continua en plena activitat
23 de desembre de 1938	Ofensiva franquista sobre Catalunya	L'Exèrcit Popular intenta una defensa dramàtica	Preparació dels Festivals de Nadal al Campament, on participaran també nens i nenes del poble
15 de gener de 1939		Continua l'ofensiva sobre Catalunya	El Campament és evacuat. Les tropes franquistes són a pocs quilòmetres. Els soldats republicans desmunten el campament i incendien els barracots. Confisquen carros, mules i cavalls
20 de gener de 1939		L'Exèrcit Popular no pot aturar les forces franquistes	Les tropes franquistes entren a Pujalt
26 de gener de 1939		Les tropes franquistes entren a Barcelona sense trobar resistència	
10 de febrer de 1939	El quarter general de Franco considera finalitzada la Guerra a Catalunya	Les tropes franquistes controlen la frontera amb França	
1 d'abril de 1939	Finalització de la Guerra		

C) ESTRUCTURA DE LA VISITA

La visita s'inicia en el Centre d'Interpretació de la Base d'Instrucció del XVIII Cos d'Exèrcit, i segueix amb dues rutes complementàries que ens porten pels principals espais històrics del Memorial de l'Exèrcit Popular:

Ruta A:

Recorregut senyalitzat des de l'Església de Sant Andreu pels carrers del poble de Pujalt Veurem com estaven distribuïts els diferents serveis de la Base entre les edificacions existents l'any 1938 i conservades avui (cases, coberts, magatzems, edificis públics civils i religiosos,...). També es visita el refugi de la Plaça de Dalt, un dels quatre de què disposava el nucli urbà

Ruta B:

Aquesta ruta porta el visitant, partint del Centre d'Interpretació fins a l'entrada de les instal·lacions de la Base en el sector del Bosc dels Obacs on, per una ruta senyalitzada, es visiten les diferents restes conservades, consolidades i reconstruïdes de la Base. La senyalització torna a guiar el visitant fins al punt de partida, el Centre d'Interpretació.

D) EL CENTRE D'INTERPRETACIÓ

L'exposició permanent dona la benvinguda als visitants i el context necessari per entendre tot el que envolta i va significar la Base d'Instrucció del XVIII Cos de l'Exèrcit Popular de Pujalt.

L'exposició s'estructura en els següents apartats:

Cronologia

Una completa cronologia situa Pujalt, Catalunya i Espanya en els moments històrics fonamentals en la evolució de la Guerra Civil Espanyola.

El perquè

Aquesta exposició explica la situació en la que està l'Exèrcit Republicà per a prendre la decisió de construir una base d'instrucció i els motius de triar Pujalt com a emplaçament. Fotografies dels espais del poble que es van fer servir com instal·lacions militars al servei de la República completen aquest apartat de l'exposició.

La vida al campament

Campanyes arqueològiques i el testimoni d'excombatents i veïns que van veure i van passejar pel campament ens han permès conèixer com era la vida al campament entre els anys 1938 i 1939. Dins de com era la vida al campament

l'exposició s'endinsa en la instrucció militar, el vestuari, la higiene, alimentació i salut i la relació i contacte amb la família. Imatges i quantitat de material trobat en les campanyes arqueològiques i material cedit per familiars al Memorial, estan exposats en aquest centre d'interpretació.

El Comandant

Importants i recents troballes han resolt qui va ser el comandant de la Base d'Instrucció del XVIII Cos de l'Exèrcit Popular de Pujalt. El seu fill, en Jacques, ha cedit valuosíssima documentació que certifica el comandament del seu pare en aquesta base i informació que fins ara es desconeixia. La trajectòria del Comandant, Santiago González Artigas, és la trajectòria d'un home compromès i dedicat a la defensa dels seus valors. En la exposició podran conèixer la vida familiar d'aquest home i la seva vida militar que va passar per les colònies d'Àfrica, la Guerra Civil espanyola i la resistència francesa a l'ocupació nazi.

Joan Olivé Porter

Dins de les noves troballes sense dubte hi ha una especialment emotiva. En Jacques González, fill del comandant de la base, va conservar i cedir un llibretó de poemes que a la vegada el seu pare va conservar durant el final de la guerra, l'exili i la seva estança a França. Aquests poemes els va escriure en Joan Olivé Porter, secretari personal del Comandant, inspirant-se en les "Estampas de Castelao", unes estampes de crítica al franquisme de l'època. L'exposició recull tots aquests poemes.

Castelao

El dibuixant gallec de les estampes en els que es van inspirar els poemes també té un espai en esta exposició. Cada una de les estampes estan reproduïdes en l'exposició per a entendre el significat i la magnitud de l'obra de en Joan Olivé.

Sala d'audiovisual

La reproducció de varis documentals que donen veu a protagonistes en una sala d'audiovisual adequada per a la visita de grups completa el contingut que es pot trobar en el Centre d'Interpretació de la Base d'Instrucció del XVIII Cos de l'Exèrcit Popular.

E) RUTA A

Espais que es visiten en la Ruta A (ruta pel nucli de Pujalt):

A. Església de Sant Andreu

L'Església de Sant Andreu, cremada durant l'estiu de 1936, fou rehabilitada durant l'any 1938 com a "Hogar del Soldado". S'hi van obrir finestres per donar més claror a l'interior.

B. La casa nova

Vivenda del comandant de la Base i taller de reparació de vehicles.

C. Cobert de Cal Solé

Magatzem d'intendència.

D. Corral del Mundeta

Magatzem de roba.

E. Cal Pau

L'Hospital. Era un centre d'atenció primària. A Ferran, poble veí, hi havia un hospital amb més serveis, i l'hospital general militar era a l'edifici de la Universitat de Cervera.

F. Capella de la Puríssima Concepció

Centre cultural. Va servir com a espai on assajava la banda de música de cornetes i tambors de la Base.

G. Rectoria

Oficines militars.

H. Rectoria

Casa de refugiats. Aquí van allotjar-hi els primers refugiats de Madrid a finals de 1936. Durant la Guerra molts veïns varen haver d'acollir a refugiats d'arreu.

I. Plaça de Dalt

Refugi antiaeri. Al poble n'hi havia 4. Els feien servir tant els militars com els civils en cas d'alarma aèria.

J. Cal Caselo

Casa dels instructors.

K. Cal Paraire

Presó.

L. Castell de La Mota

S'hi va instal·lar un punt d'observació i una defensa antiaèria.

M. Cal Casteller

A la sala de ball que encara conserva, hi havia la biblioteca i s'hi feien classes d'alfabetització per als soldats.

N. Cal Solé Vell

Sabateria.

F) RUTA B

Instal·lacions visitables de la Base d'Instrucció del XVIII Cos d'Exèrcit:

Entrada

Accés del sector sud-est de la Base. Les diferents entrades al recinte varen ser construïdes pels militars amb la realització d'obra civil: marges de pedra, atalussaments, tala d'arbres, etc.

1. Forn de calç

Aquestes són les restes arqueològiques d'un forn de calç dels s.XVII-XIX. La pedra calcària de la zona se sotmetia a altes temperatures per convertir-la en calç viva, que després servia per a la construcció, coma desinfectant, per encalçar parets, etc.

2. Pedrera

Per la construcció de les diferents estructures arquitectòniques: murs, latrines, canals ... Els soldats feien servir la pedra que extreïen d'afloraments rocosos explotant pedreres com aquesta.

3. Barracot

Primera plataforma de barracots. En aquesta plataforma n'hi havia construïts un total de 8 com el que veieu. Aquests barracots servien per a l'allotjament dels soldats que durant uns 10-15 dies estarien a la Base.

L'interior estava equipat amb lliteres, una estufa de carbó i llenya, i donava acolliment a uns cinquanta soldats.

4. Latrina

Equipament destinat a les necessitats fisiològiques personals. Es componia d'una estructura de superfície amb un encanyissat, un empostissat de taulons que presenta fustes més separades i d'un pou quadrat de 5 metres de profunditat.

5. Barracot (emplaçament)

Superfície preparada per al muntatge d'un barracot. Podem veure les dimensions, el canal de desguàs de les aigües pluvials i les escales. Aquest barracot com altres d'aquesta plataforma, varen ser incendiats pels soldats republicans en el moment d'abandonar la Base.

6. Refugi antiaeri

Galeria subterrània excavada pels mateixos soldats en els sediments de la muntanya amb una alçada de 1,70 m., una amplada de 0,90 m i llargada de 130 m. lineals de galeria. Era utilitzada com a protecció personal durant les alarmes aèries i disposa de dues entrades per facilitar l'accés, el desallotjament i la ventilació.

7. Polvorí

Aquesta galeria subterrània, d'un sola entrada i amb porta de barrots de ferro, tenia la funció de polvorí, el lloc on es guarden les armes i la munició.

La llargada total és de 25 m. i com als altres refugis, l'entrada és en forma de 4 per evitar la metralla i l'ona expansiva en cas d'explosió a l'accés.

8. Refugi antiaeri

Dins del bosc i propers als llocs de trànsit i de vida dels soldats, trobem diferents entrades a refugis antiaeris.

Aquesta entrada comunica amb una altra uns metres camí amunt. Aquest camí servia per a subministrament de la base.

9. Tendes de campanya còniques

Sector amb les restes de 12 tendes còniques o de tipus suís. Les tendes tenen un diàmetre de 6 m., un suport central de fusta i una lona tronc cònica. Permetia allotjar uns 20 soldats amb el seu equipament.

10. Fogar

En aquest sector els soldats feien vida, s'escalfaven, parlaven, menjaven ... Al darrere s'observen uns graons de pedra que portaven a la zona de cuines.

11. Tenda de campanya reconstruïda

L'interior de la tenda presenta un enfustat a l'entrada i un terra de palla sobre qual dormien els soldats. El sobre mur lateral i l'estructura circular central feien les funcions de prestatges.

12. Habitatges

Aquestes estructures són petits habitatges construïts pels propis soldats com a vivenda per a ells mateixos. Tenien llar de foc a l'interior i estaven coberts amb bigues i uralites.

13. Defensa antiaèria

Conjunt format de un búnquer de guàrdia i municionament amb llar de foc, una trinxera de connexió i l'emplaçament de la metralladora antiaèria sobre un pilar construït amb pedra i ciment.

14. Habitatge semisoterrat

Aquest habitatge es construïa excavant l'espai desitjat en el bosc i després es cobria amb bigues de fusta i terra. També disposa d'una llar de foc i donava allotjament a unes 8-10 persones.

15. Segona plataforma de barracots

Aquí comença la segona plataforma de barracots, 9 unitats, i acaba amb l'emplaçament del barracot que feia les funcions de sala d'activitats i de teatre.

16. Boques de refugis antiaeris

En aquesta plataforma es conserven fins a 8 boques o entrades a refugis antiaeris que donaven servei als soldats allotjats en aquesta zona de barracots. Cada dos barracots hi ha una entrada de refugi.

17. Pedreres

Pedreres on s'extreien les pedres per a la construcció del mur de contenció d'aquesta plataforma de barracots.

18. Barracot del teatre

Aquest barracot és més gran i tenia la funció de sala d'activitats i de teatre.

19. Defensa antiaèria

Conjunt format de un búnquer de guàrdia i municionament amb llar de foc, una trinxera de connexió i l'emplaçament de la metralladora antiaèria sobre un pilar construït amb pedra i ciment.

EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA
EDUCACIÓ SECUNDÀRIA PÒSTOBLIGATÒRIA

ACTIVITATS DE L'ALUMNE

FRONT LIGAT
DE FERRENTINIS
CNT-UGT

Setmana de
l'Exèrcit Popular

LCF

A. BASTARD. LANCASTER 3-BARCELONA.

MEMORIAL DE L'EXÈRCIT POPULAR

PUJALT - Anoia

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

1.- ELS ORÍGENS DE LA GUERRA CIVIL

Explica quines varen ser les causes de l'inici de la Guerra Civil

2.- INICI DE LA GUERRA CIVIL

En cada un dels punt següents, indica si varen ser o no causa de l'inici de la Guerra Civil Espanyola.

• L'església recolzava el govern del Front Popular	SI	NO
• Fort anticlericalisme d'alguns sectors socials	SI	NO
• El sector agrari: amb greus desigualtats entre propietaris i jornalers	SI	NO
• L'enfonsament d'un vaixell de guerra al port de Càdis	SI	NO
• Estat poc eficient	SI	NO
• El General Franco es va instal·lar a Burgos	SI	NO
• Exèrcit sobrecarregat de comandaments	SI	NO
• Les dretes lluitaven contra les demandes nacionalistes	SI	NO

3.- EL TRANCURS DE LA GUERRA CIVIL

ABANS DE LA GUERRA		<ul style="list-style-type: none"> • TRIOMF DEL FRONT POPULAR • LES ESQUERRES TORNEN AL PODER • CREIXEN LES TENSIONS ENTRE LES DRETES I LES ESQUERRES
1936	JULIOL	<ul style="list-style-type: none"> • SUBLEVACIÓ MILITAR CONTRA LA REPÚBLICA • COMENÇA LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA • LA SUBLEVACIÓ FRACASSA A BARCELONA I A CATALUNYA
	AGOST	<ul style="list-style-type: none"> • NOU GOVERN DE LA GENERALITAT • CONSTITUCIÓ DEL COMITÈ DE NO-INTERVENCIÓ
	SETEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • GOVERN LARGO CABALLERO
	OCTUBRE	<ul style="list-style-type: none"> • ESTATUT D'AUTONOMIA BASC • FUNDACIÓ DE L'EXÈRCIT POPULAR • LA GENERALITAT DE CATALUNYA REGULA PER DECRET LES COL·LECTIVITZACIONS
	NOVEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • EL GOVERN ES TRASLLADA A VALÈNCIA • COMENÇA LA BATALLA DE MADRID
	DESEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • GEORGE ORWELL, MILICIÀ DEL POUM
1937	GENER	<ul style="list-style-type: none"> • PLA TARRADELLAS
	FEBRER	<ul style="list-style-type: none"> • LA REPÚBLICA NACIONALITZA EMPRESES
	MARÇ	<ul style="list-style-type: none"> • ELS ANARQUISTES SURTEN DEL GOVERN DE LA GENERALITAT
	ABRIL	<ul style="list-style-type: none"> • L'AVIACIÓ ALEMANYA BOMBARDEJA GERNIKA
	MAIG	<ul style="list-style-type: none"> • FETS DE MAIG A BARCELONA • GOVERN NEGRÍN
	JUNY	<ul style="list-style-type: none"> • REPRESSIÓ CONTRA EL POUM
	JULIOL	<ul style="list-style-type: none"> • NOVA OBERTURA DE LA FRONTERA AMB FRANÇA
	AGOST	<ul style="list-style-type: none"> • MILITARITZACIÓ DE LES INDÚSTRIES
	SETEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • GOVERN REPUBLICÀ SOTA CONTROL COMUNISTA
	OCTUBRE	<ul style="list-style-type: none"> • BARCELONA, CAPITAL DE LA REPÚBLICA
	NOVEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • EL GOVERN BASC EXILIAT A BARCELONA
	DESEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • COMENÇA LA BATALLA DE TEROL

1938	GENER	<ul style="list-style-type: none"> • ELS REPUBLICANS RECUPEREN TEROL • PRIMER GOVERN DE FRANCO
	FEBRER	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS RECUPEREN TEROL
	MARÇ	<ul style="list-style-type: none"> • LES BOMBES FEIXISTES CASTIGUEN SEVERAMENT BARCELONA
	ABRIL	<ul style="list-style-type: none"> • LLEIDA ÉS OCUPADA PELS NACIONALS • FRANCO ABOLEIX L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA • ELS NACIONALS ARRIBEN AL MEDITERRANI: LA REPÚBLICA PARTIDA EN DOS
	MAIG	<ul style="list-style-type: none"> • PROGRAMA DELS TRETZE PUNTS DE NEGRÍN • SAGNANT BOMBARDEIG SOBRE GRANOLLERS
	JUNY	<ul style="list-style-type: none"> • CAU LA "BOLSA DE BIELSA"
	JULIOL	<ul style="list-style-type: none"> • COMENÇA LA BATALLA DE L'EBRE
	AGOST	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS FRENEN L'AVANÇ REPUBLICÀ AL FRONT DE L'EBRE
	SETEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • LA BATALLA DE L'EBRE S'ENDUREIX
	OCTUBRE	<ul style="list-style-type: none"> • LES BRIGADES INTERNACIONALS ES RETIREN DE LA GUERRA • PROCÉS CONTRA EL POUM
	NOVEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS GUANYEN LA BATALLA DE L'EBRE
	DESEMBRE	<ul style="list-style-type: none"> • COMENÇA L'OFENSIVA NACIONAL SOBRE CATALUNYA
1939	GENER	<ul style="list-style-type: none"> • TARRAGONA I BARCELONA CAUEN EN MANS FRANQUISTES
	FEBRER	<ul style="list-style-type: none"> • GIRONA CAU EN MANS FRANQUISTES • LES TROPES FRANQUISTES ARRIBEN A LA JONQUERA • EL PRESIDENT DE LA REPÚBLICA, MANUEL AZAÑA, PRESENTA LA SEVA DIMISSIÓ
	MARÇ	<ul style="list-style-type: none"> • ELS NACIONALS OCUPEN MADRID, SENSE TROBAR RESISTÈNCIA • VALÈNCIA OCUPADA PELS NACIONALS
	ABRIL	<ul style="list-style-type: none"> • ACABA LA GUERRA CIVIL AMB LA VICTÒRIA DELS NACIONALS
	DESPRÉS DE LA GUERRA	<ul style="list-style-type: none"> • CONSOLIDACIÓ DEL NOU RÈGIM FRANQUISTA

En la taula següent, relaciona quin fet important es va produir en cada una de les dates assenyalades:

<i>Dates</i>	<i>Fets importants</i>
Abans del 36	• Fundació de l'Exèrcit Popular
1936 - Juliol	• George Orwell, milicià del POUM
1936 - juliol	• L'aviació alemanya bombardeja Gernika
1936 - Octubre	• València ocupada pels nacionals
1936 - Novembre	• Els nacionals guanyen la Batalla de l'Ebre
1936 - Desembre	• Les Brigades Internacionals es retiren de la guerra
1937 - Abril	• Tarragona i Barcelona cauen en mans franquistes
1937 - Octubre	• Girona cau en mans franquistes
1938 - Abril	• Els nacionals ocupen Madrid.
1938 - Juliol	• Comença la Guerra Civil Espanyola
1938 - Octubre	• Creixen les tensions entre dretes i esquerres
1938 - Novembre	• El Govern es trasllada a València
1938 - Desembre	• Acaba la Guerra Civil amb la victòria dels nacionals
1939 - Gener	• Sublevació militar contra la República
1939 - Febrer	• Comença l'ofensiva nacional sobre Catalunya
1939 - Març	• Lleida és ocupada pels nacionals
1939 - Març	• Comença la Batalla de l'Ebre
1939 - Abril	• Barcelona, capital de la República

4.- ELS MAPES DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Posa la data corresponent a cada un dels mapes següents:

Juliol de 1936 - Octubre de 1937 - Novembre de 1938 - Febrer de 1939

5.- ELS DOS BÀNDOLS

Quins varen ser els dos bàndols de la Guerra Civil ?

Explica breument cada un d'ells.

6.- LA IDEOLOGIA

Escriu un mínim de 5 paraules que indiquin la ideologia principal de cada un dels bàndols.

Republicà

Nacional

7.- LES FORCES MILITARS

Del següent llistat de forces i cossos militars, indica quins són republicans i quins són nacionals

Columnes de milicians	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
La Legió	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Brigades Mixtes	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Corpo di Truppe Volontaire	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Brigades Internacionals	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Exèrcit Popular	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Legió Còndor	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
XVIII Cos d'Exèrcit	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Exèrcit de l'Est	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Terç de Requeters de la Mare de Déu de Montserrat	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Cos d'Exèrcit Marroquí	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Exèrcit de l'Ebre	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Cos d'Exèrcit de Navarra	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>
Divisió Littorio	<i>Republicà</i>	<i>Nacional</i>

8.- ELS MILITARS

Escriu el nom d'un mínim de 3 personatges directament vinculats a la Guerra Civil de cada un dels dos bàndols.

Republicà

Nacional

9.- LES FORTIFICACIONS

Fes un croquis o dibuix de les següents construccions militars.

Trinxera

Búnquer

Niu de metralladora

Refugi antiaeri

10.- CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA CIVIL

Indica 3 de les conseqüències principals de la Guerra Civil, i que varen repercutir negativament i directe a Catalunya.

- _____

- _____

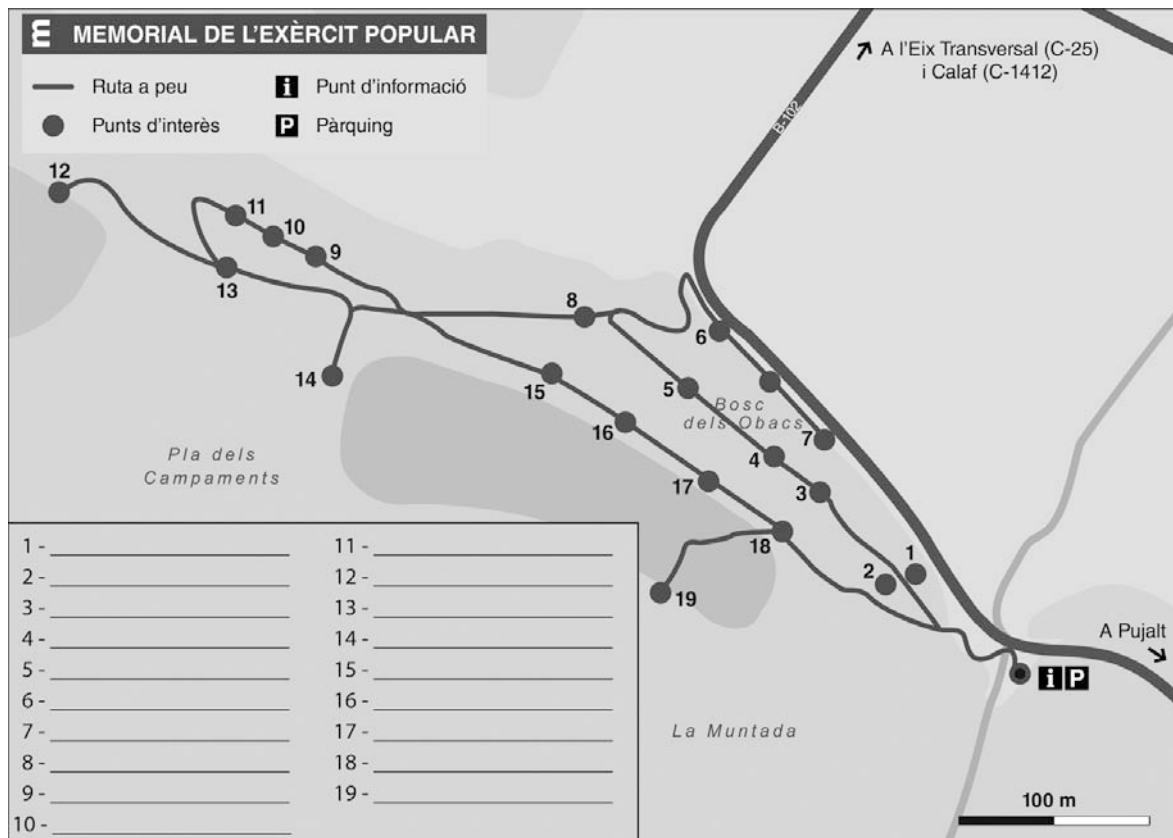
- _____

BASE D'INSTRUCCIÓ DEL XVIII COS D'EXÈRCIT

1.- LES INSTAL·LACIONS DE LA BASE MILITAR

Emplena la llegenda del mapa mut, amb els noms dels espais relacionats a continuació o col·loca el nº corresponent a l'espai, al costat de cada nom.

___ - <i>Habitatges</i>	___ - <i>Barracot reconstruït</i>
___ - <i>Latrina</i>	___ - <i>Defensa antiaèria</i>
___ - <i>Polvorí</i>	___ - <i>Refugi antiaeri visitable</i>
___ - <i>Habitatge semisoterrat</i>	___ - <i>Tendes de campanya còniques</i>
___ - <i>Fogar</i>	___ - <i>Boques de refugis antiaeris</i>
___ - <i>Defensa antiaèria</i>	___ - <i>Refugi antiaeri visitable</i>
___ - <i>Pedreres</i>	___ - <i>Segona plataforma de barracots</i>
___ - <i>Barracot del teatre</i>	___ - <i>Tenda de campanya consolidada</i>
___ - <i>Barracot (emplaçament)</i>	___ - <i>Pedrera</i>
___ - <i>Forn de Calç</i>	

2.- CENTRE D'INTERPRETACIÓ

Dels objectes que has vist exposats en les vitrines, indica en quin àmbit situaries cada un dels relacionats a continuació:

M – Vida Militar

A - Alimentació

F – Relació amb la Família

D – El dia a dia

• Bales i baines	M	A	F	D
• Monedes de curs legal	M	A	F	D
• Tap de ploma estilogràfica	M	A	F	D
• Agulla imperdible "PREPAREM-NOS"	M	A	F	D
• Got i plat militar	M	A	F	D
• Carregadors	M	A	F	D
• Encenedor de benzina	M	A	F	D
• Obre-llaunes	M	A	F	D
• Botons de l'aviació	M	A	F	D
• Granada de ma	M	A	F	D
• Tinter amb tap de suro	M	A	F	D
• Botes militars amb sola de fusta	M	A	F	D
• Sivella de cinturó	M	A	F	D
• Tinter amb aguanta plomes	M	A	F	D
• Navalles suïsses	M	A	F	D
• Tub de pomada i dentífric de menta	M	A	F	D
• Insígnia "Per Catalunya"	M	A	F	D
• Pinta carregada amb bales	M	A	F	D
• Ampolletes de medicaments	M	A	F	D
• Insígnia del cos de tren	M	A	F	D
• Camisa de soldat	M	A	F	D
• Llaunes de conserva	M	A	F	D
• Bomba de ma de tipus "Lafitte"	M	A	F	D
• Cartutxera	M	A	F	D
• Maquineta d'afaitar i tisoires	M	A	F	D
• Galó de Tinent de l'Exèrcit Popular	M	A	F	D
• Calçador	M	A	F	D

3.- EVOCACIONES A LAS ESTAMPAS DE CASTELAO

Relaciona les poesies de Joan Olivé amb la corresponent estampa d'en Castelao, posant-hi el títol de la poesia sota la imatge de la estampa.

<p style="text-align: center;">ARRIBA LOS POBRES DEL MUNDO =====</p> <p>Negras sombras, sangre joven. Fusiles negros encapotados. Negro plomo, corazón negro. De negro se tiñe el mundo, al ver los encharolados.</p> <p>Ni balas, ni plomo negro, ni Franco con sus racistas privaran que grite el mundo maldiciendo a los fascistas.</p> <p>De negro se tiñe el mundo. De negro van los racistas.</p>	<p style="text-align: center;">ESTE ES EL DIOS DE LOS FASCISTAS =====</p> <p>Cansado de pasar por tu garganta alcohol bebido con caldera. Y borracho de gritar como un marrano tu mas inmunda borrachera, andas por el mundo como cual loco hechicero, bebiéndote la sangre borracho de quimera.</p> <p>Te alimentas de crímenes y cráneos degenerado de pisar escombros que tu mismo has hecho de tu tierra malvado, encogiéndote de hombros.</p>
<p style="text-align: center;">ARRIBA ESPAÑA =====</p> <p>España ¡. Madre de medio mundo, de medio mundo a sido madre . En que dolor tan profundo se encuentra la tierra Madre. ¡Cobardes! ¡Assesinos!. Los que dicen Arriba España, ¡Que llanto de dolor! ?Quien te ha vendido al extranjero? ?Quien ha vendido tu resplandor?.</p> <p>!Canallas ; son los traidores que de la sangre hacen festin. Canallas, los que ha pedazos han hecho de mi jardin.</p>	<p style="text-align: center;">VAN A MATARNOS; PERO VENCEREMOS =====</p> <p>La vida es corta, larga es la lucha, entre rejas véis el porvenir. Deber es vencer, morir es un sueño cuando se muere por el vivir.</p> <p>Luz del mañana que ya no verás será aurora de Libertad, tu sangre en arena será símiente de hombre que un día, mañana renacerá.</p>
<p style="text-align: center;">NO ENTERRAN CADAVERES; ENTERRAN SIEMENTE =====</p> <p>Blanca es tu alma, Negro es el hoyo. Semente sera del porvenir, la vida robada, de tu pecho joven. Que antes que esclavo, prefieres morir.</p>	<p style="text-align: center;">ESTE DOLOR NO SE CURA CON RESIGNACION =====</p> <p>Mujer. Madre, con la faz de dolor. Madre, tu eres mujer: no puedes vengar a quien distes el ser.</p> <p>Pero hay hombres, hombres para el combate, para vengar la afrenta tal, hombres que luchan, hombres hombres que vencen al fascista criminal.</p> <p>Mujer. Madre, con la faz de dolor enjuta tus ojos llanto de amor. Quien venga a tu hijo, está con ardor en arma en el brazo contra el invasor.</p>

ASI APRENDERAN A NO TENER IDEAS
=====

Mentones de carne humana,
Hombres. Hombres, más hombres.
Sangre. Sangre, más sangre
por culpa de los villanos
se tñe la tierra de España
de sangre de mis hermanos.

El verdugo con sangre que hiela
contempla inmovil, el muy criminal
no ve que la idea del hombre no muere
sino que la sangre crea ideal.

Hombres. Hombres. mas hombres.
Sangre. Sangre. mas sangre,
le gusta ver al villano,
la sangre de mi hermano.

QUEMAN, ROBAN Y ASESINAN EN TU NOMBRE
=====

En nombre de Dios, hacen la guerra.

En nombre de Dios, nos asesinan.

En nombre de Dios, roban la tierra.

En nombre de Dios, ellos prediwan.

En nombre de Dios.

En nombre de Dios, queman Iglesias.

En nombre de Dios, hacen mujeres.

En nombre de Dios, que eran niñas.

En nombre de Dios, ya son mujeres.

En nombre de Dios.

En nombre de Dios, relinchan,

como la yegua que busca al macho.

En nombre de Dios se bebe la sangre

el más borracho.

En nombre de Dios.

LA ULTIMA LECCION DEL MAESTRO
=====

Los barbaros han pasado
de noche la carretera,
pisadas de sangre dejan,
pisadas que son de fiera.

Hiel i vinagre
en los labios llevan,
Hiel i vinagre para escupir.
Antes que ser
hiel i vinagre
el maestro de escuela,prefiere
morir.

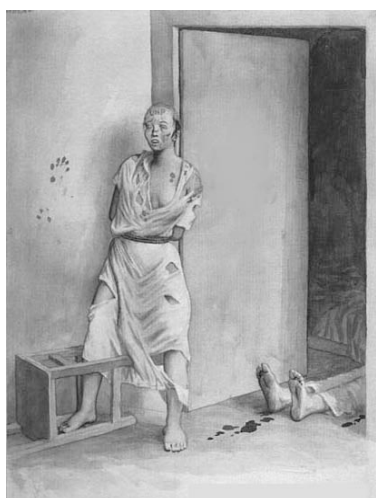
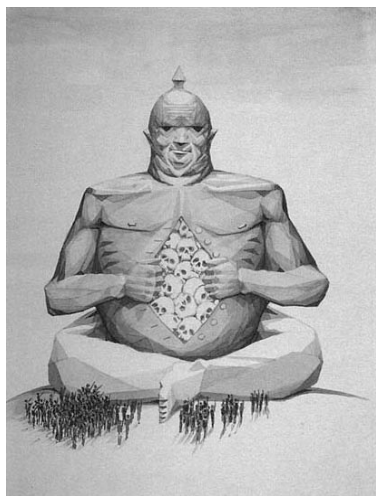
Pisadas de sangre dejan
por sobre la sepultura.
Los barbaros van de noche,
los barbarosasesinan.
Los niños lloran la muerte.
de quien les daba cultura.

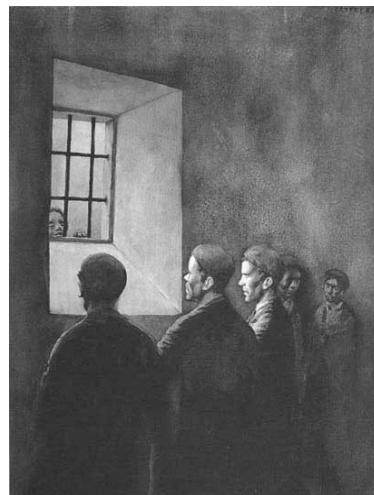
SUPERVIVIENTES
=====

Tierna carne,
tiernos días
supervivientes del dolor
¿que cosa pueden decir
los criminales
por decir amor?

Crimen, barbárie,
eterna desolación.
Sangre de niño beben
por comunión.

Quitáos la careta
verdugos del mundo.
Quitáos la vida
que hombres no sois.
Verdugos del mundo
Quitáos la vida
que el mundo os escupe
por lo que sois.

4.- EL COMANDANT DE LA BASE: SANTIAGO GONZÁLEZ ARTIGAS

Relaciona les dates del llistat amb la imatge corresponent.

	<i>Santiago González fent el Servei Militar a l'Àfrica, anys 20</i>	
	•	
	<i>Família González a París, abans de la G.C.E.</i>	
	•	
	<i>Míting al seu poble natal, Letux, 1937</i>	
	•	
	<i>Imatge de Santiago González al Front d'Aragó, 1937</i>	
	•	
	<i>L'unitat de Santiago González escolta les paraules d'un oficial, 1937</i>	
	•	
	<i>Míting, dalt del balcó, al Front d'Aragó, 1937</i>	
	•	
	<i>Fotografia, d'estudi, del Comandant feta a Barcelona al 1937</i>	
	•	
	<i>El Comandant, en un acte a la Base d'Instrucció de Pujalt</i>	
	•	
	<i>Família González, l'any 1938</i>	
	•	
	<i>Santiago Gónzález al camp de concentració de Sant Ciprien (França) 1939</i>	
	•	
	<i>El Comandant, el seu germà Antonio i el xòfer de Pujalt, 1939</i>	
	•	
	<i>Feines de pagès a la França ocupada, 1941</i>	
	•	
	<i>Darrera fotografia de la família González, França anys 40</i>	

Fotografies cedides pel Sr. Jacques González, fill del Comandant.